

Besede in dejanja

Odločno so ukrepali

Samoupravni organi cestnega podjetja Koper so pretekli teden izrekli nezaupnico vodilnim delavcem podjetja in zahtevali njihov odstop. Zadnji povod za to, pri nas še zelo redko odločitev, je bil, ker niso v dogovorjenem roku predložili smotrnega razvojnega programa podjetja. Vzroki pa so nedvomno globlji: — nesposobnost, medsebojna trenja, premajhna poslovitost, če naštejemo le bistvene.

Komunist — 21. VIII. 1970

Inženirka bi šla tudi za snažilko

Branka Petrovič, inženirka za varstvo pri delu, je trinajstkrat prosila za kakršnokoli zaposlitev v Nišu in drugih krajih. Zanimivo je, da je konkurirala tudi za čistilko v podjetju »Srbija-turist« in za sprevednico v »Niš-ekspresu«. Ker je bila odbita prav tako kot z diplomom v nekaterih drugih podjetjih, je obupana zaprosila za pomoč občinski komite zveze komunistov.

Delo — 23. VIII. 1970

Domov pojdi!

V tovarni Krušik Valjevo so strogi: če kak delavec zamudi, pa čeprav samo minutko, ne more v tovarno, kajti vrata ob 6. uri trdno zapro. Odiiti mora domov, sankcije bori s težavami, so direktorju, ki jih zapušča, podelili poleg zlate ure in barvnega televizorja še nagrado štiri milijone starih dinarjev.

Proizvodnja Krušika pa je v nadaljnjem porastu.

Dnevnik — 25. VIII. 1970

Nerazumljiv sklep delavskega sveta

Kolektiv »Gumoplastike« v Bjanovcu se je pred kratkim poslovil od svojega direktorja Branimirja Popovića. Čeprav se kolektiv bori s težavami, so direktorju, ki jih zapušča, podelili poleg zlate ure in barvnega televizorja še nagrado štiri milijone starih dinarjev.

Večernje novosti — 20. VIII. 1970

Življenje je vse dražje

Zadnje čase vsi vprek tožimo, da se naše življenje vse prehitro draži. Statistiki so sredi avgusta izračunali, da so v dveh letih življenjski stroški narasli za četrtino. Pri tem se je podražila hrana za 26,6 odstotka, obleka in obutev za 25,5 %, stanovanje in komunalne storitve za 22,6 % ter tobak in pijače za 31,8 %. Lepi poskoki, ni kaj reči!

Delavska enotnost — 22. VIII. 1970

Skoraj vsak peti Jugoslovan zaposlen

V začetku prejšnjega meseca je začela statistika, da smo imeli v Jugoslaviji 3.909.000 zaposlenih, kar pomeni, da je bil v rednem delovnem razmerju skoraj vsak peti Jugoslovan. V družbenem sektorju je bilo zaposlenih 3.821.000 oseb okoli 88.000 pa torej v zasebnem sektorju. To potrjuje, da se prognoze zveznega zavoda za statistiko o naraščanju zaposlenosti uresničujejo, saj je bilo v letošnjem juniju za 176.000 več zaposlenih kot ob koncu preteklega leta.

Gospodarski vestnik — 25. VIII. 1970

Vse več jih odhaja

Iz Slavonije in Baranje dela v tujini okoli 16 odstotkov prebivalcev, to je približno 150.000 ljudi. V zavodu za zaposlovanje v Osijeku imajo podatke, da je od vseh v tujini zaposlenih z območja občin Osijek, Beli Manastir in Valpovo 30 odstotkov strokovnjakov, od kvalificiranih do visokokvalificiranih in delavcev z visoko izobrazbo, in da jih je 80 odstotkov mladih, ki imajo 20 do 35 let.

Borba — 25. VIII. 1970

Besedni boj

Komaj je poslanec iz Bačke Palanke Nikola Kmezić v zvezni skupščini vprašal, zakaj je bil dovoljen uvoz 9000 ton mleka iz Madžarske, je predstavnik zveznega izvršnega sveta Vlado Juričić že vstal in odgovoril.

Dejal je, da baje Jugoslaviji primanjkuje vsak dan 150.000 do 500.000 litrov svežega mleka. Kmezić je na odgovor reagiral takole: »Še dobro, da je tovariš Juričić imel pripravljen pismen odgovor, čeprav ni vedel, da se mu bo postavilo vprašanje! Nisem zadovoljen, ker so podatki popolnoma netočni!«

Juričić se na tisti seji ni več oglašal.

Tovariš — 25. VIII. 1970

GLAVNI UREDNIK
FRANCE SUSTERSIČ

ODGOVORNI UREDNIK
CR TOMIR SINKOVEC

LETO VII,
STEV. 36
2. IX. 1970

GLASILO ZZZB NOV SLOVENIJE IN ZRVS SLOVENIJE

Živahne priprave na drugo srečanje gorenjskih aktivistov v Bohinju

GOVORIL BO PODPREDSEDNIK ZVEZNE SKUPŠČINE MARIJAN BRECELJ

Prvo septembrsko nedeljo, 6. septembra, bo v Bohinju ob jezeru, na Ukancu, veliko srečanje nekdanjih aktivistov in pripadnikov Jeseniško-bohinjskega odreda. Priprave zanj vodi pripravljalni odbor s sedežem v Radovljici, katerega predsednik je sekretar občinske konference ZKS tovariš Markelj.

Interniranci, detajl spomenika v Zireh, delo Staneta Keržiča

Šestega septembra v Mostec!

OBČINSKI ODBORI ZZZB NOV V LJUBLJANI PRAVLJAJO V POČASTITEV PETINDVAJSETLETNICE OSVOBODITVE SREČANJE BIVŠIH POLITIČNIH ZAPORNIKOV, INTERNIRANCEV IN DEPORTIRANCEV LJUBLJANSKEGA PODROČJA. NA PRIREDITVI, KI BO V MOSTECU 6. SEPTEMBRA S PRIČETKOM OB DESETI URI DOPOLNE, BO GOVORILA TUDI ČLANICA SVETA FEDERACIJE LIDIJA ŠENTJURČ.

PRIPRAVLJALNI ODBOR SE NA SREČANJE SKRBNOPRIPRAVLJA IN OBLJUBLJA, DA BOSTE 6. SEPTEMBRA LAHKO V MOSTECU PREŽIVELI PRIJETNO SEPTEMBRSKO NEDELJO. V KULTURNEM PROGRAMU, KI GA BO POVEZOVAL MARJAN KRALJ, BODO SODELOVALI RECITATORJI, GODBA NA PIHALA IZ LITOSTROJA IN PEVCI KOROŠKEGA AKADEMSKEGA OKTETA. POTEM BO PROSTA ZABA.

NA SREČANJE VABIMO TUDI BIVŠE POLITIČNE ZAPORNIKE, INTERNIRANCE IN DEPORTIRANCE IZ VSE SLOVENIJE, DRUGE BORCE IN VSE, KI SO JIM TAKA SREČANJA PRI SRCU.

Lani je bilo v Zelezniških prvo srečanje gorenjskih aktivistov. Takrat so sklenili, naj bi bila taka srečanja tradicionalna, vsako leto v drugi gorenjski občini. Svet gorenjskih občin je ta predlog letos potrdil. Bohinj so izbrali zaradi obletnice posvetovanja aktivistov v hotelu Zlatorog, ki je bilo 13. in 14. novembra 1944, zaradi proslave obletnice Jeseniško-bohinjskega odreda in, ker so bili Bohinjci zelo zavedni in organizirani.

Dejansko se bo srečanje začelo že v soboto 5. septembra. Ob 17. uri bo priredila godba na pihala iz Lesc 'promenadni koncert. — Ob 18. uri bo teritorialna enota, ki nadaljuje tradicije Jeseniško-bohinjskega odreda, igralska skupina Svobode iz Bistrice, moška pevska zbor iz Kroke in Radovljice ter godba na pihala iz Lesc. Mladinci pa bodo po vsej Gorenjski zažgali kresove po hribih.

Naslednjega dne, v nedeljo, 6. septembra, bo ob 9. uri na Ukancu zbor jeseniško-bohinjskega odreda. Pripadniki bodo brezplačno prejeli po en izvod zgodovine odreda, ki bo izšla do tega dne kot prva zgodovina odreda pri nas. Knjigo bodo delili tudi že v soboto zvečer, kdor bo hotel, jo bo lahko tudi kupil.

Ob 9.30. uri bo gorjanska godba na pihala priredila prav tako na Ukancu koncert, ob 10. uri pa se bo začelo zborovanje gorenjskih aktivistov, tako vojnih kot predvojnih in povojnih. Govoril bo podpredsednik zvezne ljudske skupščine tovariš dr. Marjan Breclj. Nastopili bodo tudi pevski zbori, recitatorji ter godbe.

Ob 11. uri se bo začelo tovariško srečanje aktivistov, borcev in občanov.

Ob tej priložnosti bodo vse gorenjske občine tudi slovesno podelile domicil pokrajinskemu, oziroma oblastnemu komiteju KPS za Gorenjsko kot predstavniku vseh organizacij in aktivistov. Listino bo sprejela delegacija, sestavljena iz zastopnikov raznih forumov in enot.

Neposredno skrb za organizacijo srečanja pa je prevzela radovljska občinska skupščina. Izdali so posebno brošuro s prispevki vrste pomembnih ljudi o dogodkih med NOB na Gorenjskem in o razvoju Gorenjske po vojni. Srečanje naj bi izkoristili tudi za zbiranje podatkov za bodočo zgodovino aktivističnega delovanja na Gorenjskem.

Pričakujejo, da bo vreme lepo, kot je navadno v Bohinju ob tem letnem času. Oskrbo bodo prevzela gostinska podjetja po zmernih cenah, za vozila bodo pripravili tri večje parkirne prostore. Udeleženci bodo lahko kupili tudi posebno značko, drugače pa jih bodo vabili na srečanje veliki lepaki, kjer je poleg besedila tudi posnetek enega izmed kipov Tona Svetine.

Pripravljalni odbor sodi, da se bo srečanja udeležilo kakih 6 do 8 tisoč ljudi, med temi kakih 600 do 800 borcev Jeseniško-bohinjskega odreda. Posebej pa ne bo do nikogar vabili, zato veljajo že časopisna obvestila in lepaki kot splošno vabilo.

Do 6. septembra bo morda tudi prejel Jeseniško-bohinjski odred red bratstva in enotnosti z zlažim vencem, za katerega je bil predlagan, seveda če bo predlog sprejela zvezna skupščina.

MP

Skupščina FMAC

Trinajste generalne skupščine Svetovne federacije bivših borcev (FMAC), ki je na Dunaju v dneh od 31. avgusta do 5. septembra se je udeležila tudi delegacija zveznega odbora Zveze združenj borcev NOV Jugoslavije. Poleg predsednika zveznega odbora Marijana Cvetkovića in podpredsednika Vase Smajevića je v tej delegaciji tudi podpredsednik republiškega odbora ZZZB NOV Slovenije dr. Rudolf Obračunč. Na skupščini so navzoči delegati iz petdesetih držav. Povabili pa so tudi več visokih gostov. Podpredsednik zvezne skupščine SFRJ Josip Djerdja bo govoril na posebnih seji, ki bo posvečena problemu ohranitve miru.

Dogodki tedna

● V OZN so se začela pogajanja o vzpostavitvi miru na Srednjem vzhodu. Razprave potekajo in bodo potekale v tajnosti, da bi tako izločili morebitne vplive na sedanja prizadevanja in dvome ter nezaupanje med pogajalci. Izraelski zastopnik, Tekoah, ki je bil nepričakovano odpotoval v Tel Aviv, je povzročil precejšnje vznemirjenje in najrazličnejše komentarje. No, Tekoah se je 30. avgusta vrnil v New York po posvetovanjih, ki jih je imel z izraelsko vlado. — V OZN prevladuje glede uspeha pogajanj ozračje vsaj zaznavnega optimizma.

● Mehika, Švedska in Jugoslavija so predložile na razorožitveni konferenci v Ženevi, naj bi pripravili mednarodno konferenco o razorožitvi, ki bi se je udeležile tudi dežele, ki imajo jedrsko orožje.

● Od 24. do 27. avgusta se je mudil na uradnem obisku v Jugoslaviji — v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani — vatikanski drž. tajnik msgr. Agostino Casaroli, ki ga je na Brionih sprejel tudi predsednik republike Tito. Pogovori v drž. tajništvu za zunanje zadeve SFRJ so pokazali, da so stališča Vatikana in SFRJ v bistvenih mednarodnih vprašanjih sorodna. Vatikan se zani- ma tudi za načela neuvrščenosti, jim pripisuje veliko moralno silo ter to politiko podpira, bil bi celo voljan proučiti možnosti svoje navzočnosti v Lusaki, če bi ga povabili.

● Generalni tajnik OZN U Tant se je na poti v Adis Abebo, kjer se bo udeležil zasedanja organizacije afriške enotnosti, ustavil za štiri dni v Jugoslaviji in se z našimi pristojnimi organi v drž. tajništvu za zunanje zadeve SFRJ pogovarjal o preostalih mednarodnih problemih, med drugim tudi o konferenci neuvrščenih držav v Lusaki. U Tant se je na Brionih pogovarjal tudi s predsednikom republike Titom in v Beogradu s predsednikom ZIS Ribičićem. U Tanta so na slovesni seji skopske občinske skupščine proglasili za častnega občana mesta Skopje.

● Po uradnem sporočilu bo vodil jugoslovansko devetčlansko delegacijo na tretji konferenci voditeljev držav in vlad neuvrščenih dežel predsednik republike Tito. Udeležbo za to konferenco je priglasilo 55 držav.

● ZIS je privolil v predlog skupnosti Jugoslovanskih železnic za razpis mednarodne licitacije za nakup 10.000 tovornih voz. Licitacije se bo lahko udeležila tudi domača industrija kot neposredni dobavitelj ali kot kooperant. S tem se zdaleč ne bo rešeno vprašanje pomanjkanja žel. tovornih vozil, vendar bo pomanjkanje teh vozil za spoznanje omiljeno.

● V Moskvi se je končal 7-dnevni mednarodni kongres zgodovinarjev. Bolgarski delegat Hristov si je prizadeval ohraniti bolgarsko tezo o bolgarskem poreklu Makedoncev, Božikov pa je skušal to tezo podpreti s »konkretnimi zgodovinskimi dokumenti«. Večina delegatov se za to bolgarsko tezo sploh ni zmenila, predstavnik ZSSR je menil, da je referat Hristova »hudo sporen«, poljski delegat pa je izjavil, da je »neobjektiven, pristranski in zelo sporen«.

● »ZSSR je pripravljena ne le normalizirati odnose z LR Kitajsko, marveč tudi prizadevati si za navezavo dobrih sosedskih in prijateljskih stikov med narodi obeh držav in za združitev njihovih naporov v boju zoper imperializem«, je izjavil generalni tajnik CK KP SZ Brežnjev v Almaati, glavnem mestu Kazahstana, ki ima 6000 km dolgo mejo s Kitajsko. Povedal je tudi, da potekajo sovjetsko-kitajski pogovori o mejnih vprašanjih v Pekingu počasi, da pa se bodo — upajo v ZSSR — končno le uspešno končali.

● Palestinski nacionalni svet je uradno zavrnil ameriško pobudo za mir na Srednjem vzhodu kot poskus, da bi »likvidirali palestinsko gibanje«. Po predlogu palestinskega CK naj bi postala Jordanija »odskočna deska za narodnoosvobodilno vojno«.

● V Adis Abebi so se 24. avgusta sestali člani ministrskega sveta organizacije afriške enotnosti (OAE). Sestanek je odprl etiopski cesar Selasie. Ministrski svet je pripravil dnevni red za konferenco afriških držav, ki bo od 1. do 4. septembra v Adis Abebi. Generalni tajnik OAE je obtožil NATO, da je poglavitni krivec za razmere v afriških rasističnih deželah in za obstoj portugalskega kolonialnega režima v Afriki. Med članicami OAE ni enotnosti glede konkretnih ukrepov, ki naj bi jih sprejeli proti državam, ki podpirajo afriške rasistične in kolonialne režime.

● Dve tretjini kamboškega ozemlja sta v oblasti sil narodnoosvobodilne fronte, je izjavil princ Sihanuk dopisniku pariškega »Monda«. Sihanukovo vlado je priznalo 21 držav (tudi SFRJ in LR Kitajsko), niso je pa še priznale ZSSR, Bolgarija, Madžarska, NDR, Poljska in ČSSR, vse pa so priznale Sihanuka za šefa Kambožje.

● Afriški deželi Tanzanija in Uganda sta zagrozili, da bosta izstopili iz Commonwealtha (Britanske skupnosti narodov), če bo Britanija poslala Južnoafriški republiki orožje — Francoska vlada je obvestila nekatere afriške delegacije, ki se mudijo na sestanku ministrskega sveta OAE v Adis Abebi, da bo proučila in sprejela ustrezne sklepe o dobavah orožja rasistični Južnoafriški republiki, da bi zmanjšala vznemirjenost afriških držav.

● V začetku avgusta je bilo v Sloveniji približno 16.000 nezaposlenih, med temi približno 70 do 80 odstotkov nekvalificiranih delavcev. Ta 2,5-odstotna stopnja nezaposlenosti je med najnižjimi v Evropi, če izvajamo skandinavске dežele. V Sloveniji je 120.000 sezonsko zaposlenih delavcev iz drugih jugosl. republik.

● Senat carinarice Ljubljana je kaznoval podjetje »Kemija-Impex« Ljubljana z denarno kaznijo 4.500.000 din in z zaplenbo blaga v vrednosti 3.090.000 din, odgovorno osebo v podjetju, referenta Jelenka, pa z 2.500 din kazni. Podjetje je poskušalo z napačno deklaracijo »kluške in okovje« prethotapiti iz Trsta v Jugoslavijo veliko število raznih radijskih sprejemnikov, anten, transistorjev in zvočnikov v vrednosti 3.095.500 din.

● V Veliki Britaniji je možna resnična gospodarska kriza, je izjavil britanski minster za finance Barber. Gospodarstveni domnevajo, da bo bržkone potrebnost funt sterling znova devalvirati. Zadnjič je funt bil devalviran s prejšnjih 2,8 na sedanja 2,4 dolarja za funt.

Predlogi za novi pokojninski sistem (3)

Javna razprava o pokojninsko-invalidskem zavarovanju in predlogi republiških ter pokrajinskih odborov ZZZB NOV so opozorili, da bi v novem sistemu tega zavarovanja bili udeleženci NOB in vojaški vojni invalidi na slabšem kot v letih 1957 in 1964. Takrat so namreč bile določene posebne pravice za borce. Zato je zvezni odbor ZZZB NOV k spremembam in dopolnitvam pokojninskega invalidskega zavarovanja predlagal še tole:

● Udeležencem NOB pred 9. IX. 1943 naj se pokojnina odmerja od osebnih dohodkov zadnjih petih oziroma desetih let zaposlitve — če je to zanje ugodnejše (za druge zavarovance velja 10 let).

● Borcem pred 9. IX. 1943 in španskim borcem naj se odmerja borčevska pokojnina na podlagi povprečnega osebnega dohodka iz leta pred upokojitvijo. Tako odmerjena pokojnina pa naj se avtomatično usklajuje s povprečnimi osebnimi dohodki iz preteklega leta.

● Vojaškim vojnim invalidom V. in VI. skupine naj se delovna doba šteje tako kot invaliddom od I. do IV. skupine (vsako leto se računa za 15 mesecev).

● Vojaškim vojnim invalidom od I. do IV. skupine (ki so vstopili v NOV po 9. IX. 1943) je treba omogočiti, da pridobijo pravico do pokojnine pod istimi pogoji kot borci pred 9. IX. 1943.

● Čas, ki so ga vojaški vojni invalidi prebili na rehabilitaciji, naj se prizna v zavarovalno dobo.

● Tistim vojaškim vojnim invalidom in borcem pred 9. IX. 1943, ki so bili upokojeni kot invalidi II. in III. kategorije invalidnosti, se invalidska pokojnina ne more odvzeti in jih tudi ni mogoče usposobiti za delo.

● Ženi vojaškega vojnega invalida I. in II. skupine, ki je prejemal dodatek za nego in tujo pomoč, naj se prizna v zavarovalno dobo čas, ko je prejemala dodatek za nego in tujo pomoč, oziroma, ko je bila spremljevalka tega invalida.

● Udeležence NOB pred 9. IX. 1943, ki so bili upokojeni s 35 leti (moški) oziroma s 30 leti (ženske) pokojninske dobe, ki se ponovno zaposlijo in so zaposleni najmanj tri leta, naj se ta leta računajo kot čas, na temelju katerega si lahko pridobijo

pravice iz pokojninskega zavarovanja.

● Španske borce, ki imajo dvojno priznana leta v drugi svetovni vojni od 1941 do 1945, je treba v pogledu pravic iz pokojninskega zavarovanja izenačiti z nosilci »Partizanske spomenice 1941«.

● Pogoje za priznavanje izjemne pokojnine po sedanjih členih 36 in 96 TZSZ bi bilo treba razširiti še na določene skupine borcev NOV. V tem smislu bi bilo treba dopolniti navedena člena.

● Zvezni odbor meni, da je treba čas, prebit v kmečkih delovnih zadrukah, priznati v zavarovalno dobo zaradi priznanja pravic iz pokojninskega zavarovanja. Ta problem je treba obravnavati še v nadaljnji razpravi.

● Najvišja pokojninska osnova, od katere se določa višina pokojnine za nosilce »Partizanske spomenice 1941«, naj se določi z zakonom o nosilcih Partizanske spomenice 1941 tako, da se določi raven najvišjega osebnega dohodka, ki je od-

merjen za funkcionarje Zvezne skupščine.

Glede nekaterih predlogov iz javne razprave pa zvezni odbor ZZZB ni mogel zavzeti dokončnih stališč. Pridrži pa si je pravico, da o njih naknadno razpravlja in pove svoje mišljenje. Ti predlogi se nanašajo na:

● izenačevanje žena borcev in mladincev mlajših od 18 let, ki so stopili v NOB po 9. IX. 1943 z borci, ki so stopili v NOB pred 9. IX. 1943;

● določanje pokojnine borcem NOV pred 9. IX. 1943 v različnih odstotkih višjih kot 85 odstotkov pokojninske osnove in to po letih stopanja v NOB;

● financiranje posebnih pravic borcev v pokojninskem in invalidskem zavarovanju oziroma problem funkcioniranja člena 116 temeljnega zakona o financiranju socialnega zavarovanja in na

● pravice v pokojninskem zavarovanju za udeležence v protifašističnih gibanjih in osvobodilnih vojskah drugih dežel ter v zavezniških armadah.

V Kočevju se bodo spet srečali borci ZDO

Stalni odbor borcev ZDO — 9. SNOU brigade je svoje delo v zadnjih mesecih posvetil predvsem dvema poglavitnima nalogama. Skupno s Skupščino občine Kočevje pripravlja odkritje umetniške skulpture — spomenik na kraju ustanovitve brigade v Kočevju. Umetniško je delo pripravil kipar Stane Jarm. V spominsko obležje je vgrajen bronast relief, ki simbolizira zbor ob ustanovitvi brigade. Skupina predstavlja ljudi različnih starosti, spolov in socialnih stanov.

Spomenik bomo odkrili v Kočevju v nedeljo, 4. oktobra 1970. Takrat bo namreč tudi občinski praznik, obletnica Kočevskega zboru odposlancev slovenskega naroda. Podrobnejši program bomo še pripravili. Borcem posebnih individualnih vabil ne bomo pošiljali, o vsem pa bomo pravočasno poročali v časopisih in prek RTV Ljubljana.

Predvideno je tudi, da bo občinska skupščina Kočevje ob

tem prazniku borcem 9. brigade podelila spominsko plaketo.

Zgodovina ZDO — 9. brigade bo izšla v začetku prihodnjega leta. Delo se je zavleklo zaradi obsežnosti in obilice težavnih problemov, pa tudi zaradi bolezni avtorja Franceta Kosmaka. Vendar delo dobro napreduje; zbrano in dokaj urejeno je obsežno dokumentarno gradivo, napisanega je približno 400 strojepisnih strani teksta, izdelanih je že veliko skic. Se vedno pa smo nezadovoljni zaradi premajhnega števila podatkov o borcih. Po naši oceni manjkajo podatki za vsaj še eno tretjino živih in padlih borcev.

Težave nam povzroča tudi pomanjkanje denarja. Tovariši, kdor ima možnosti, naj pomagajo, da bi zbrali več denarja!

V zadnjih časih je nekoliko zastalo naše sodelovanje z organizacijami ZZZB NOV v Gorskem Kotoru. Letos bomo tja poslali vsaj še eno delegacijo, tamkajšnje tovariše pa bomo povabili na proslavo v Kočevje. Večjih prireditev, ki bi zahtevale denar, tokrat ne bomo mogli organizirati.

Odbor bo borcem o svojem delu podrobneje poročal na srečanju.

Veseli bomo čim večje udeležbe!

FRANCI KOLAR

Obiskala je bratov grob

Aprila 1943 je padel nedaleč od Radomelj v izdanem bunkerju za ranjence tudi Moskovčan Boris Polunin. O njegovi smrti se je ohranilo sporočilo v dokumentih 4. operativne cone. Njegov tovariš Genadij Favorski, s katerim sta ob pomoči bratov Cvetko iz Tržiča pobegnili iz Celovca, pa je ostal živ in se je vrnil po vojni v domovino.

Starši Borisa Polunina so prejeli od sina, ki je bil konec 1941 vpoklican v Rdečo armado, zadnje pismo avgusta 1942 nekje iz okolice Stalingrada. Leta 1947 jih je vojaški odsek obvestil, da je sin pogrešan. Takih primerov je bilo veliko, ob tem času se je Rdeča armada umikala in na tisoče sovjetskih vojakov je prišlo v ujetništvo. Mnogi so tudi padli ali pomrli, nekateri so tudi služili Nemcem in po vojni pobegnili na Zahod. Zaradi že znanega stališča do vojnih ujetnikov staršem Polunina vsekakor ni bilo dobro, še slabše pa je bilo, ker nikomur ni bilo znano, kje je sin, ali ni morda tudi begunec.

Leta 1967 je bralcem našega lista že znani Lev Kaplin začel iskati svojce Borisa Polunina. Podatke zanj mu je posredovalo naše uredništvo. Na članek v sovjetskih časopisih se je oglasila Poluninova sestra, starši so namreč umrli. Mati je umrla tik pred tem, preden je izšel članek. Favorski je svojega tovariša

prepoznal po fotografiji. Tako je bila usoda Borisa Polunina pojasnjena.

Istega leta je sestra Ljudmila, poročena Aškinazi, inženirka geodezije iz Moskve, kot članica turistične skupine obiskala bratov grob. V Radomljah so ob tej priložnosti pripravili na pokopališču padlih borcev, kjer je pokopan Boris Polunin, ganljivo slovesnost. Toda turistična skupina je imela svoj program in posamezniki niso smeli, kakor bi hoteli, zato sestra ni mogla obiskati vseh bratovih tovarišev in krajev, kjer se je bojeval.

Letos je Peter Uzar iz Tržiča, udeleženec oktobrske revolucije in državljanske vojne ter nosilec Spomenice 1941, kot zasebnik povabil Ljudmilo Aškinazi v Jugoslavijo. Sovjetske oblasti so ji dale dovoljenje za deset dni, prišla je. Spet je obiskala Radomlje, bila je v Tržiču, Domžalah in Begunjah. Sprejel jo je tudi predsednik ZZZB NOV Slovenije tovariš Janko Rudolf.

Na vprašanje, kaj ji je bilo pri nas najbolj všeč, je odgovorila:

»Gostoljubnost vaših ljudi, pri srčnost in spoštovanje do partizanov. Vsepovsod sem čutila čustvene vezi, ki nas vse skupaj še vedno povezujejo, spomin na vojne čase, ko so se naši narodi skupaj bojevali proti istemu sovražniku, je povsod še vedno zelo živo.«

Maketa spomenika na kraju ustanovitve 9. SNOU brigade v Kočevju, delo kiparja Staneta Jarma

MP

Besede naših dopisnikov

JESENICE

Borci za severno mejo so obiskali Koroško

Občinska organizacija Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo 1918/19 na Jesenicah, v kateri so vključeni bivši prostovoljci z jeseniške in radovljiške občine, je 26. VIII. pripravila za svoje člane izlet v kraje, kjer so se pred dobrim polstoletjem borili za svojo domovino.

Zanimanje med člani za ta že precej dolgo pričakovani izlet je bilo zelo veliko, saj se je prijavilo kar 67 nekdanjih prostovoljcev ter tudi 26 njihovih žena; izleta so se udeležili tudi trije člani občinskega odbora ZZB NOV, ki je vedno pripravljen nuditi prostovoljcem vso pomoč.

Pot jih je vodila v kraje, ki so jim dobro ostali v spominu iz leta 1918/19. Na Ljubelju, pri spomeniku žrtvam nekdanje podružnice taborišča Mauthausen, so se spomnili na težke čase med okupacijo v tem kraju, kjer so trpeli in umirali pri gradnji predora, ljudje raznih narodnosti, med njimi tudi naši rojaki. Jože Stražisar, predsednik občinskega odbora Zveze prost. borcev na Jesenicah, je na kratko opisal razmere ob koncu 1. svet. bojne ter smisel in pomen izleta. Omenil je, v kakšnih težavah se je takrat znašla naša domovina in kako nujno

je bilo prijeti za orožje. Redne vojske takrat še ni bilo, zato so bili prostovoljci tisti, ki so branili naše meje.

Na nadaljnji poti so se ustavili v Borovljah, ki spominjajo nekatere udeležence na boje v tem in okoliških krajih. V Celovcu je na velikem trgu zadonela naša lepa slovenska pesem. Zapeli so jo ostareli ljudje, ki so kot mladi fantje pred 50 leti prav tu navdušeno prepevali. Na Gosposvet-skem polju so si ogledali znamenitosti in se slikali pred starim vodninskim prestolom, ki je pričala naše davne preteklosti.

V Svečah so šli vsi na pokopališče, kjer je grob znanega jeseniškega prvoborca Matije Verdника, ki je bil ranjen v teh krajih in tu tudi umrl. K spomeniku so položili venec. Tovariš Konobelj Franc-Slovenko, predsednik občinskega odbora ZZB NOV na Jesenicah, pa je na kratko orisal lik pokojnega Verdника, ki je na Koroškem organiziral odpor slovenskega ljudstva prot naciizmu. Ustavili so se tudi v St. Jakobu v Rožu, kjer so pri znanem koroškem narodnjaku Simnu Martinjaku veselo prepevali.

Zadovoljni in srečni so se nato prek Korenskega sedla vračali proti domu v prepričanju, da ta izlet ni bil zadnji.

Med potjo so se še domenili, da se bodo v čim večjem številu udeležili odkritja spomenika generalu Maistru v Kamniku, ki bo oktobra letos.

SREČKO SORLI

MOSTE PRI ŽIROVNICI

Skala – spominsko obeležje

Spominsko obeležje devetindvajsetim talcem, ki so jih leta 1942 ustrelili v Mostah pri Žirovnici, bi bilo treba obnoviti. Ker pa je

po dograditvi nove ceste in mosta čez Žirovnico postalo obeležje dokaj odmaknjeno od prometa, je ZB Moste pri Žirovnici v sporazumu z ZB NOV Jesenice sklenilo, da bodo na Rebri nad Žirovnico postavili nov spomenik. V ta namen so imenovali poseben pripravljalni odbor, ki se je že večkrat sestel. Na posvetovanjih so prišli tudi do zamisli, da bi za spomenik lahko rabila skala (na sliki), ki je dobro vidna po vsej okolici. Razumljivo je, da bodo morali — preden se dokončno odločijo — opraviti raziskave in ugotoviti možnosti njene obdelave.

BRNKO BLENKUS

LJUBLJANA

Praznik krajevne skupnosti Posavje

Krajevna skupnost »Posavje« z združuje nekdanji vasi Ježico in Stožice pri Ljubljani, v katerih je bilo revolucionarno gibanje zelo močno. Dne 7. septembra 1941 je manjša skupina jezenskih mladincev ob nepredvidenem srečanju z italijansko patruljo le-to napadla in dva člana patrulje ranila. V spomin na ta dan Ježica in Stožice, sedaj naselji občine Ljubljana-Bežigrad, praznujeta svoj krajevni praznik. Praznovanje je že tradicionalno in traja 7 dni. V tem času nastopajo vsa društva, vsako s svojim programom. Največ tekmovalni je v športnih disciplinah. Tako bo tudi letos. Iz bogatega programa je treba posebej omeniti »javno tribun« , ki jo prireja odbor krajevne skupnosti skupa s Socialistično zvezbo. Priredili bodo tudi izlet na Kozjansko, od koder so posamezne posavske družine imele poleti v gosteh otroke članov združenj ZB NOV. Tik pred praznikom bodo imeli v gosteh člani združenj borcev NOV iz Bočne v Savinjski dolini in z pobratenege Kumrova. Z njimi si bodo ogledali nekaj bežigradskih podjetij in občinsko muzejsko zbirko NOV. Na sam praznik, dne 7. septembra, bo skupna slavnostna seja odborov družbenopolitičnih organizacij in krajevne skupnosti, ki se bo končala z komemoracijo pri partizanski grobnici v Stožicah.

S. K.

Skrb, da bo grobišče na Vojšici na Vojškem, kjer počiva 305 borcev NOV, propadlo, je sedaj odveč. Strokovnjaki so razpokane nagrobnike iz kraškega kamna, ki ni prenesel ostre klime v tem kraju, restavrirali.

Nagrobniki bodo za nekaj let še zdržali. V tem času pa bo treba priskrbeti finančna sredstva za nove.

Za grobišče skrbi mestni muzej v Idriji, ki je tudi sodeloval pri obnovi grobišča.

Ob tabornem ognju

Ze v zadnji številki našega lista je bilo na prvi strani objavljeno vabilo bivšim političnim zapornikom, internirancem in deportirancem ljubljanskega področja, naj se v nedeljo, 6. septembra, udeležijo srečanja v Mostecu in s tem še enkrat počastijo 25. obletnico osvoboditve.

Kje je Mostec, nam ni treba posebej razlagati, saj je bilo tam že večkrat tako srečanje. In prav je, da se zberemo tam tudi letos in prihodnja leta, da postane srečanje tradicionalno, kot so že tradicionalna srečanja nekdanjih borbenih odredov in brigad.

Ena izmed osnovnih značilnosti jugoslovanskih internirancev in političnih zapornikov je bila namreč prav to, da se lahko tudi sami štejejo med borce, saj je znano — kar odkrito priznavajo tudi interniranci drugih narodov in narodnosti — da niso trpeli in umirali kakor klavna živina, temveč kot pripadniki bojne enote, velike enote, ki so se je pridružili v domovini pod vodstvom Komunistične partije. Da, interniranci iz Jugoslavije so se vsepovsod čutili povezane s svojo domovino, s partizansko borbo in skupni fronti. Prav tako kot njihovi tovariši, partizani v domačih gozdovih, so tudi oni nadaljevali boj, ki ga je začela Komunistična partija Jugoslavije že v stari Jugoslaviji,

ko je dosledno razkrivala pravo lice nacizma in fašizma, organizirala močno antifašistično gibanje in pripravljala delovne ljudi Jugoslavije na odločilen spopad.

Nesteto je primerov organiziranega odpora naših političnih zapornikov, primerov nesebične pomoči sotrpniom drugih narodnosti itd. Čeprav so bili v nenehni smrtni nevarnosti in so živeli v nečloveških razmerah, so se organizirano pripravljali na obračun s fašističnimi posadkami, ki so jih stražile in mučile, ter na odhod v prostost, da bi

Preštejmo se tovariši ...

se pridružili partizanskim bojnim enotam in prispevali čim večji delež v boju za dokončno osvoboditev. Spomnimo se Raba, kjer so se interniranci pod vodstvom taboriščnega odbora OF več mesecev pripravljali na odločilen trenutek — ta je napočil ob kapitulaciji Italije, ko so razorožili celotno italijansko posadko in odšli v domovino kot brigada. Spomnimo se organizirane akcije pod vodstvom partijske organizacije v Reniciju in drugih italijanskih taboriščih, pa deleža naših ljudi v od-

ZAVOD BOREC

obveščča cenjene bralce, da so izšle nove knjige:

TRDNJAVA BREST

epopeja o junaških branilcih trdnjave na sovjet-sko-poljski meji, ki se je leta 1941 upirala še tedne in tedne potem, ko so Nemci prodrli že daleč na sovjetsko ozemlje. Avtor nam odkriva pretresljive človeške drame borcev, ki so branili svojo domovino, zanjo umrli ali pa prestali strahote nemškega vojnega ujetništva po vojni pa so za časa stalinizma nekatere od njih razglasili celo za izdajalce.

Vezava celo platno, cena 62.00 din

KITAJSKA

Avtor, ki je pred drugo svetovno vojno in po njej večkrat obiskal Kitajsko, pripoveduje o svojih do-gnanjih in vtisih iz te velike dežele, ki je bila za zahod vedno uganka. Piše o vsem, kar je nova Kitajska dosegla po revoluciji, ne obide niti dediščine prejšnjega režima niti političnega in zasebnega življenja tega velikega človeškega mravljiska.

Vezava v celo platno, cena 67.00 din

Na razpolago so še nedavno izšle knjige:

DVOBOJ VOHUNOV

boj številnih diverzantov in obveščevalcev, ki so si prizadevali speljati hitlerjevce na krivo sled o tem, kje in kako naj bi prišlo do invazije v Normandiji.

Vezava celo platno, cena 64.00 din

POKOL V NOvem SADU

pričevanje o dogodkih, ki so pretresli Novi Sad v začetku leta 1942.

vezava celo platno, cena 42.00 din

POŽGANE SLOVENSKE VASI

vrsta reportaž o slovenskih vaseh, ki so bile požgane med zadnjo vojno.

Vezava celo platno, cena 55.00 din

Se je čas za prednaročilo na trilogijo UKANA, po kateri je veliko povpraševanje, zato bo delo v celoti ponatisnjeno.

Orientacijska prednaročniška cena je enaka dosedanji. Prednaročila sprejemamo do konca septembra, izid ponatisa pa je predviden v prvi polovici leta 1971.

NAROČILNICA

Nepreklicno naročam:

TRDNJAVA BREST — cpl. 62.00 din

KITAJSKA — cpl. 67.00 din

DVOBOJ VOHUNOV — cpl. 64.00 din

POKOL V NOvem SADU — cpl. 42.00 din

POŽGANE SLOVENSKE VASI — cpl. 55.00 din

Trilogijo UKANA: cpl. 225.00 din

pus. 260.00 din

usnje 350.00 din

samo I. del UKANE — cpl. 55.00 din

Naročnino bom poravnal(a):

a) takoj,

b) v dveh mesečnih obrokih, (za knjige od 1—5)

c) za Ukano: takoj, po prejemu knjige,

v petih mesečnih obrokih (po prejemu knjige)

v desetih mesečnih obrokih (pričniši z dnem naročila)

(neustrezno črtajte)

PRIIMEK IN IME:

Kraj, hišna št.::

pošta:

Naročilnice pošiljajte v kuverti na naslov:

Zavod BOREC, Ljubljana, Beethovnova 10 (knjigotrški oddelek).

Is zgodovine revolucije in ljudskega odpora

Ivan Jan:

Po osvoboditvi begunjske kaznilnice na Koroško

Eden največjih, če ne največji uspeh Kokrškega odreda je bila drzna in domiselna osvoboditev 632 zapornikov iz zloglasne kaznilnice v Begunjah.

To dejanje bo natančneje obdelano v kroniki tega odreda, vendar se tudi v tem sestavku ne moremo izogniti naštevanja nekaterih dejstev, ki bodo pomagala osvetliti tudi razvoj dogodkov.

Graščina v Begunjah je bila trdnjava že sama po sebi, zato ni bilo niti v dneh pred koncem vojne mogoče računati, da bi jo napadli frontalno in tako skušali rešiti ogrožene zapornike. Zvedelo se je namreč, da jih gestapovci pred umikom nameravajo pokončati. Govorilo se je tudi, da je kaznilnica minirana, vendar so odredovci kmalu ugotovili, da to ne drži. Zaradi nevarnosti, ki je najresnejše pretila zapornikom, je bilo treba torej prej ali slej nekaj storiti.

Ko je odred zvedel, da sta 9. korpus in 4. armada 2. maja 1945 zavzela Trst, da so se tamkajšnje nemške in kvistinske enote začele vdajati, je odredno poveljstvo ob navdušenju moštvu sklenilo, da se bo lotilo reševanja zapornikov v Begunjah. To so izvedli na svojevrsten način:

»Z dvema bataljonoma — eden je nedavno moral oditi na Štajersko — so pod Begunjami blokirali vse dohode, hkrati pa so začeli pošiljati v kaznilnico in v Poljce, kjer je bila tudi močna policijska postojanka, pozive na vdajo.

Ta način, prilagojen razmeram, se je lepo obnesel. Odrezani nemški posadki v Poljčah in Begunjah sta dobili občutek, da je partizanskih sil dosti več, kakor jih je v resnici bilo. To je bila uspešna ukana. Odred je tedaj z ustanovami vred štel nekaj manj kot 500 ljudi, borcev v bataljonih pa je bilo le 300. V 2. bataljonu je bilo 128, v 3. pa 163 borcev.

Položaje so zasedli ponoči med 2. in 3. majem 1945 in se na nekaterih krajih tudi vkopali. Obrambna črta je v polkrogu po-

tekala od Smokuča pod Stolom, od Dvorske vasi do ceste Pod gorami, ki drži od Begunj proti Trzinu.

Ze 3. maja zjutraj so jih začele napadati močnejše sovražnikove kolone, ki so se umikale in zbirale na Gorenjskem; te kolone so hotele tako pomagati obkoljenima posadkama, hkrati pa bi s tem svoji glavnini varovale umike in premike. Vendar je odredna blokada zdržala pred močnimi valovi sovražnikovih pobočnic cela dva dni.

Hkrati s tem so v odrednem štabu razvijali »diplomatsko« dejavnost, ki je s pomočjo takih aktivistik, kakor je bila Tetka-Kati Senk ali pa obveščevalka Milka Avsenak s čuvajnice pri Globokem, pripeljala kaznilniško poveljstvo končno do zloma in vdaje.

K temu so pripomogla tudi letala, ki so, potem ko so iz odrednega štaba po radijski zvezi sporočili, da je železniški most pri Otočah spet usposobljen za promet, kmalu priletela bombardirat in obstreljevat železnico pri Radovljici.

Prav med pogajanjem, v katera so končno privolili Nemci v Begunjah 4. maja 1945, so ta letala preletela tudi Begunje in tako ob splošnem trušču pospešila vdajo kaznilniškega vodstva.

Med obrambnimi boji, ki so bili vse hujši, ko je odredne položaje napadalo več tisoč esesovcev in vlasovcev, je v kaznilnico 4. maja okoli 13. ure vkorakalo le 24 borcev in političnih delavcev tega terena.

Poveljnik Glanzer je odrednemu vodstvu predal šop ključev in 92 policistov ter orožnikov, ki so vse dotlej varovali zapornike. Vdaja je bila popolna in ta skupina je hitro poskrbela, da so nepopisno veseli dotedanji zaporniki, ki so bili z eno nogo že v grobu, odšli z njo v Drago, poleg tega pa so dobili tudi veliko orožja in streliva. V kaznilniških skladiščih so bile tudi precejšnje zaloge hrane. Vse to je dokazovalo, da bi se lahko ta posadka dolgo in uspešno branila pred partizanskimi napadi.

Le za minute je šlo — odredna

obramba ni mogla več zdržati hudega sovražnikovega pritiska. Ko so zadnji rešenci zginili pod Begunjsčino, je po hudem metežu prodrla do kaznilnice močna enota napadalcev. Prav zaradi tega in še vrste drugih dejstev je bil ta uspeh še večji.

Med boji in pogajanjem za osvoboditev zapornikov pa je štab odreda dobil od nadrejenega štaba 4. operativne cone depešo, ki je velevala, naj odred takoj odrine na Koroško in proti Celovcu.

Odredno poveljstvo pa je po vsestranskem preudarku ostalo tam tako dolgo, da so dokončali reševanje in tako samodejno dosegli ne le velik vojaški, temveč tudi politični in moralni uspeh. Boj za osvoboditev Begunj je spremljal velik del Gorenjske in tudi sorodniki zaprtih, zakaj kmalu se je razvedelo, kaj se dogaja.

Tako je cele štiri dni pred uradno nemško kapitulacijo Kokrški odred na domisel, drzen način osvobodil ogrožene politične zapornike.

Premalo je prostora, da bi tu našli in opisali še vse druge dogodke in okoliščine, zato pa moramo pribiti naslednje:

— odredno vodstvo je do največje možnosti izkoristilo tedanje razmere in zavedlo kaznilniško vodstvo uspešno v prepričanje, da jih obkoljujejo in napadajo močnejše partizanske sile;

— maloštevilna odredna bataljona sta dva dni uspešno branila dohode k Begunjam in maloštevilna skupina je v kaznilnici odlično opravila svoje delo;

— poglavitna pa so bila uspešna pogajanja, zvezana s ultimati ter s tveganjem in drznim delovanjem Katarine Senk-Tetke in Milke Avsenak;

— odredno vodstvo je kar dvakrat v dveh dneh ukrepalo zelo odločno in pravilno: prvič z odločitvijo za blokado in drugič, ko se je kljub povelju za odhod na Koroško odločilo, da ostane na položajih in reši zapornike.

Vse to je imelo velik vpliv na moralno borcev in prebivalstva.

Po tem velikem uspehu se je odred naglo preuredil in se začel pripravljati na izvršitev coneškega povelja.

Ko so poskrbeli za osvobodene zapornike, za ujetnike in vse drugo, se je večji del odreda, ki je štel okoli 250 borcev, odpravil na Koroško.

Tja so odšli 6. maja zjutraj, in sicer s Smokuške planine, ki je pod Stolom, in čez Begunjsčino. Proti večeru tega dne so se onstran Karavank ustavili nad Bistrico v Rožu.

Tu so spet doživeli nekaj spopadov ter 7. maja zasedli Bistrico, kjer so imeli dosti dela.

Kako pa je bilo poslej na gorenjski strani Karavank?

Ko je odredna glavnina odrinila na Koroško, so tu poleg drugih ostale tudi odredne ustanove: ambulante, delavnice. Vse to se je postopoma selilo v dolino.

Medtem pa so v Begunjah naglo začeli sestavljati nove enote. Zaradi tega je na tej strani ostal načelnik odrednega štaba (Boris Globočnik-Damjan) in še pred odhodom so imenovali tudi poveljstva novih bataljonov, ki naj bi jih sestavili za izvrševanje pomembnih nalog v teh burnih dneh.

V ta poveljstva so prišli: v 1. bataljon: Anton Zupan-Jaka kot komandant, Justin Dolinar-Adam kot politkomisar;

v 2. bataljon: Jože Medved kot komandant, Ivo Saksida kot nje-

gov namestnik, Martin Prešeren kot politkomisar.

V kaznilnici se je poleg drugih naselil tudi odredni zdravnik dr. Rado Debevec. Ta je v tistih dneh naglo pregledoval in novičil moške iz bližnjih krajev, ki so bili še sposobni prijati za orožje. Dosti dela je imel in v nekaj dneh se je nabralo toliko novincev, da so sestavili dva nova bataljona.

Prvi bataljon teh novincev se je nastanil v Begunjah, in sicer po hišah blizu Drage, njegovo poveljstvo pa je bilo v Kristanovili na razpotju nad Begunjami. Ta bataljon je prve dni, dokler se niso borci vrnili na domove, varoval tudi osvobojene zapornike, ki so se spet naselili v kaznilnici. Pravo nasprotje tistega, kar je bilo pred nekaj dnevi!

Drugi, sosedni bataljon pa se je 7. maja naselil v prejšnji policijski postojanki v Poljčah. Tudi s tem bataljonom je bilo precej osvobojenih zapornikov, a so kmalu odšli domov.

Tudi razoroženi policisti in orožniki so se za nekaj dni vrnili nazaj v kaznilnico, toda čuvali so jih odredni stražarji. Tiste, ki so bili omadeževani z zločini, so zaprli posebej. Ta skupina se je postopoma naskrivaj oborožila in hotela pobegniti. To bi se ji zaradi neprevidnih stražarjev najbrž posrečilo, če ne bi bilo poseglo vmes poveljstvo. Kmalu pa so vse skupaj poslali poverjenstvu Ozne za radovljiški okraj, z njimi pa tudi ves dosegljivi arhiv.

Ti dve novi enoti razdeljenega Kokrškega odreda sta po Gorenjskem opravili veliko dela, vendar se resnejših vojaških akcij nista mogli lotevati. Sestavljeni sta bili predvsem iz novincev in starejših ljudi, zato bataljona nista imela nobenih vojaških izkušenj. Predvsem sta se ukvarjala z zbiranjem orožja, z vzpostavljanjem reda, in sodelovala sta z mladimi organi ljudske oblasti.

Zbrali so tudi precej kamionov, osebnih avtomobilov, motornih koles in drugih prevoznih sredstev ter raznega materiala. Okoliški kmetje so jim pomagali voziti orožje in vojaško opremo tudi iz tovornih vlakov, ki niso mogli več naprej, kajti iz jeseniške smeri je začel pritiskati tudi del motoriziranega odreda 4. armade. Ta je 8. maja prišel prek Vršiča s primorske strani.

V tistih dneh ta del odreda ni imel nobenih zvez z drugimi enotami, zato je bil odvisen od lastnih pobud. Vzpostavili so tudi stike z nekaterimi organizacijami po vaseh, pa tudi posamezniki so samoiniciativno ustavljali nemške enote in jih celo razoroževali. Tako so tik pred kapitulacijo pripadniki Narodne zaščite v Zirovnici ustavili več vojaških transportov ter razorožene Nemce peljali v Poljce ali Begunje, kjer sta bila odredna bataljona.

Obveščevalec Franc Mulej-Lipa pa je 9. maja kar sam šel k postojanki železniške policije v Zirovnici. Od stražarja je zahteval njihovega poveljnika in ga tudi dobil. Po polurnem prerokanju s svojim moštvom je nemški poveljnik sam pripeljal na določeno mesto 40 mož z orožjem vred.

Zaradi obilice orožja sta bila tedaj oba nova odredna bataljona odlično oborožena, čeravno ne vajena bojevanja.

Proti večeru 8. maja sta bila bataljona obveščena, da Nemcev v Radovljici ni več. Zato so oddelki obeh bataljonov iz Poljč in Begunj še ta večer odrinili v Radovljico. Zasedli so ceste, dva mitraljeza so postavili tudi k železniški progi. V mestu so že vi-

sele slovenske zastave in ljudje so bili veselo razporeženi in sproščeni.

Vendar pa vse še ni bilo tako kot v pravi svobodi, kajti sem in tja so se še pokazali ostanki sovražnikove vojske, predvsem vlasovci. Toda tiso noč tam ni bilo nobenih spopadov več.

Naslednje jutro, 9. maja, ko so bataljoni ponovno prišli v Radovljico, je na železniški postaji začelo pokati. Preden so se v bataljonih zavedeli, so se Nemci in vlasovci že izkrcali iz transporta, ki je medtem pripeljal na postajo. Zasedli so glavni del mesta, kajti kljub obstreljevanju jih mitraljeza na progi nista mogla ustaviti. Zastav to jutro v Radovljici ni bilo več, ljudje pa so se poskrili. Mesto je bilo kot izumrlo.

Bataljona sta naglo organizirala obrambo na cesti, ki drži v Predtrg, vendar neizkušeni novinci niso zdržali na položajih. Železniška proga je bila tedaj vse od Otoč do Lesc zaprta s transporti vojaštva, ki niso mogli nikamor. Ponoči so vojaki in policisti vzemirjali domačine, zato so Radovljčani odstranili zastave. Tedaj so v poveljstvu brž sestavili pismo, s katerim so v nemščini pozivali poveljstvo teh transportov na vdajo. Kurir je to pismo odnesel. Toda do nemškega poveljstva ni prišel, kajti medtem se je začel po mestu spopad.

Delu teh bataljonov je uspelo priti do roba nad železnico. Tu so opazili množico vlasovcev, ki so napadali njihove položaje. Naglo so oddali nekaj rafalov, nato so se zaradi premoči in neveseljih novincev umaknili. Najdalje so zdržali mitraljezci na križišču cest med mestom in Predtrgom.

Nekaj tovarišev pa se je že zjutraj oddaljilo od glavnine. Zadrževali so se v mestu. V tej zmedbi je najprej padel Ivan Dolar iz Zabreznice, potem pa še pomočnik mitraljezca na križišču pod Kokom, ko sta z mitraljezcom odbijala prodirajoče vlasovce. V mestu je padel še en tovariš, in ko so se na hitro minirali progo proti Lescam, so se umaknili nazaj v Begunje in v Poljce. Tisti dan so padli: Milan Beltram, rojen na Vogrskem pri Gorici, Ivan Dolar iz Zabreznice in Ferdinand Udir iz Kamne gorice. To so bile zadnje žrtve v boju za osvobodeno Gorenjsko.

Ta večer je odredna patrulja na Vetrnem pri Trzinu zajela skupino Nemcev in jih sredi noči privedla v Begunje.

Naslednji dan pa je iz tržiške strani proti Begunjam že prišla motoriziranega odreda močna patrulja 4. armade. Kokrški odred je imel na vzpetini nad vasjo vkopan težki mitraljez. Z njim so obvladali bližnjo okolico, pripravljen pa so imeli tudi minomet in nekaj puškomitraljezov. In ko se je nenadoma približala ta patrulja, je malo manjkalo, da se ni obramba Begunj z njo spopadla. Zadnji trenutek so se vendarle prepoznali.

Zaradi različnih ljudi, ki so se tedaj po vsej sili hoteli priključiti osvoboditeljem, bi bilo v bataljonu, ki je stanoval v Poljčah, kmalu prišlo do tragedije. Nekdo je izkoristil zmedo in med olje, ki so ga uporabili za solato, zlił neko mešanico. Večina tistih, ki je jedla solato, je potem nevarno zbolela. Dr. Sarec, ki so ga poklicali iz Radovljice, jih je komaj rešil. Politkomisar Martin Prešeren pa je le za las ušel smrti. Povzročitelje tega zločina niso ugotovili, a ga spričo obilice drugih nalog tudi niso dosti iskali. Ta dogodek je opozarjal, da se je tudi v tem času treba varovati.

Nadaljevanje na 14. strani

Fotografija z vprašajem

Tile štirje fantje so sedli na hlode v senci pred neko hišo, ujel jih je fotograf... Očitno pripadajo eni izmed dolenskih brigad, fotografirali so jih leta 1943 spomladi ali poleti, morda tudi v dneh okoli italijanske kapitulacije. Kdo so tovariši na fotografiji, kateri enoti pripadajo, kje so jih fotografirali in kdaj?

Utrinki in odmevi

Kako je s pravicami borcev za severno mejo

V zadnjem času so bili objavljeni v našem tisku članki o predvojni in sedanjih organizacijah borcev za severno mejo z zahtevo, da bi se z zakonom o boricah za severno mejo 1918/1919 dosežene ugodnosti razširile tudi na borce, ki so bili po 1. februarju 1919 bodisi mobilizirani v jugoslovansko vojsko ali pa so vanjo vstopili kot prostovoljci.

Tako piše tovariš Lojze Mirtič, predsednik mestnega odbora Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo v Novem mestu v tedniku »TV 15« št. 29 z dne 15. 7. 1970 pod naslovom »Vsakemu borcu priznati po njegovi zaslugi in udeležbi« med drugim tudi o osnutku zakona o boricah za severno mejo 1918/1919, ki ga je v soglasju z Republiškim sekretariatom za zdravstvo in socialno varstvo sestavil naš republiški odbor. Mirtič trdi, da je osnutek tega zakona delil borce za severno mejo v dve kategoriji, in sicer na tiste, ki so vstopili v vojaške enote do 23. 12. 1918 in se borili do 1. 2. 1919, ter na borce, ki so vstopili po tem datumu in katerim se priznajo pravice glede na udeležbo v bojih ter čas vstopa v vojaške enote.

Republiški odboru ni znano, da bi bil sestavljen kak osnutek, ki bi vseboval določilo, po katerem bi se borcem, ki so se vključili v boje na severni meji po 1. februarju 1919, priznale pravice glede na udeležbo v bojih in glede na čas vstopa v vojaške enote. Med razpravami v komisijah Izvršnega sveta ter v odborih in zbiorih Ljudske skupščine je bil predložen osnutek in nato še predlog zadnjega zakona z amandmaji večkrat spremenjen, toda ne v škodo, marveč vedno le v korist prostovoljcev borcev za severno mejo. Spreminjevalne predloge ki jih je na sejah teh komisij, odborov in zbiorov stavil naš predstavnik in so imeli za cilj zboljšanje zakona, so predstavniki Izvršnega sveta in Ljudske skupščine vedno dobrohotno in z razumevanjem sprejeli. Spric težavne finančne situacije lah-

ko trdimo, da je zakon za borce za severno mejo vseskozi ugoden. Če pomislimo, da je prvotni osnutek vseboval samo denarno priznanje v znesku N din 600 letno in nič drugega in da smo z našim prizadevanjem med obravnavanjem v omenjenih skupščinskih odborih in zbiorih dosegli še vožne olajšave po vsej Jugoslaviji, zdravstveno varstvo za tiste borce, ki ga nimajo, izločitev datuma 23. 12. 1918, s čimer so deležni enakih pravic tudi oni prostovoljci, ki so vstopili po tem datumu do 1. februarja 1919, lahko rečemo, da smo dosegli mnogo več, kot smo pričakovali, zlasti še pomislimo, da je bilo čutili še tik pred začetkom razprave o osnutku zakona v nekaterih forumih očiten odpor proti našim zahtevam, ki pa nam ga je z izčrpnim pojasnjevanjem naših zaslug uspelo odpraviti.

V svojem uvodoma cit. članku izraža tov. Mirtič mnenje, da je datum 31. januar 1919 (pravilno 1. februar 1919) v zakonu mnoge borce, ki so se že pred tem datumom odločili, da bodo v prvih dneh februarja 1919 odšli prostovoljno v borbo na severno mejo, prizadel, ker sedaj nimajo pogojev za pridobitev pravic po zakonu o boricah za severno mejo.

Tukaj se zakonodajalec ni mogel ozirati na posamezne primere, ki jih naveda Mirtič. Teh gotovo ni mnogo. Zakonodajalec je datum 1. februar 1919 postavil v zakon na podlagi zgodovinskih kriterijev, da je bila 1. februarja 1919 ustanovljena redna jugoslovanska vojska, v katero so bile s tem dnem vključene vse prostovoljne enote, ki so do tedaj operirale na severni meji. Prostovoljec-borec, ki se je torej pred 31. januarjem 1919 odločil, da bo po 1. februarju 1919 šel na severno mejo kot prostovoljec, tedaj ni mogel več vstopiti v slovensko prostovoljsko enoto v smislu 1. člena zakona o boricah za severno mejo 1918-1919, marveč je vstopil že v redno jugoslovansko vojsko.

Zmotno je tedaj mnenje tovariša Mirtiča, da bi razdelitev v dve kategoriji, kakor je to predvideval prvotni osnutek zakona, koristila prostovoljcem-borcem za severno mejo. Nasprotno; z izločitvijo datuma 23. 12. 1918 iz prvotnega osnutka so bile priznane pravice vsem prostovoljcem-borcem za severno mejo, ki so vstopili kot prostovoljci v času od 1. novembra 1918 do 1. februarja 1919, v polnem obsegu pod pogojem, da so bili v tem času v bojih na severni meji najmanj 6 tednov. Tisti prostovoljci, ki iz kakršnega koli razloga niso prebili v bojih na severni meji toliko

časa, pa so deležni le vojnih olajšav in zdravstvenega varstva.

a vpliv na vsakdanjo življenje borca »TV 15« št. 29 od 15. 7. 1970 pod naslovom »Vsakemu borcu priznati po njegovi zaslugi in udeležbi« sem v »TV 15« št. 31 z dne 29. 7. 1970 v članku pod istim naslovom glede pravic na članstvo v naši organizaciji in ugodnosti po zakonu o boricah za severno mejo 1918-1919 že dal nekaj pojasnil. Pri tem se je vrnila majhna strojepisna napaka, ki kvari smisel stavka. V tretjem odstavku je na dveh mestih pred besedo »borci« izpuščena beseda »prostovoljci«. Stavki se mora pravilno glasiti: Tudi v sedanjih Zvezi prostovoljcev-borcov za severno mejo 1918/1919 so lahko vključeni ne samo prostovoljci-borci, ki so se v času od 1. novembra 1918 do 1. februarja 1919 borili v slovenskih prostovoljskih enotah na severni meji, marveč tudi prostovoljci-borci, ki so vstopili v borbo na severni meji po 1. februarju 1919, vendar takrat že v redno jugoslovansko vojsko, ki je bila s tem dnem ustanovljena in so bile vanjo vključene vse dotedanje slovenske prostovoljske enote kot deli redne jugoslovanske vojske. Vendar pa ti prostovoljci-borci nimajo pravic po zakonu o boricah za severno mejo 1918-1919 prav zato, ker so vstopili šele po 1. februarju 1919, torej že v redno jugoslovansko vojsko, lahko pa so člani zveze.

Upamo, da je s tem pojasnilom dokončno razjasnjeno vprašanje članstva v naši organizaciji in pravic po zakonu o boricah za severno mejo 1918-1919.

O resoluciji, sprejeti na letni konferenci borcev za severno mejo 1918-1919 Soštanj-Velenje dne 25. julija 1970, ki je bila objavljena v poročilu o konferenci v TV 15 št. 33 z dne 12. 8. 1970, pa bo naš republiški odbor posebej razpravljal in odločal.

Fran Stauder
podpredsednik rep. odbora
ZPBSM 1918-1919.

Nimam kaj preverjati!

V rubriki »Ob tabornem ognju« ste 12. avgusta letos objavili v »TV 15« odgovor na moj prispevek z naslovom »Rabimo celega človeka«, v katerem sem opisal primer borca in invalida Alberta Krapeža, predsednika ZB Ptujstva gora.

Dopisnik Cvetko Pantar, predsednik občinskega odbora ZB NOV, odgovarja na moj prispevek samo na splošno. Nikjer nam-

reč ni besede o tem, kaj je občinski odbor ZB Ptuj v zvezi s primerom Alberta Krapeža storil, zato dodajam:

Ze takoj uvodoma naj zapišem, da v primeru Alberta Krapeža tudi danes nimam kaj preverjati, saj njegov primer še ni urejen.

V svojem prispevku sem med drugim zapisal, da Krapež drugim pomaga, nase pozablja. Menim, da že to dovolj pove, da ni človek, ki bi rad trkal na vrata ter moledeval. Splošno znano pa je, da danes marsikdo s svojo vsiljivostjo, zvezami in tudi s poznanstvi marsikaj doseže. Ta ugotovitev prav gotovo ne velja samo za borce, živeče na ptujskem območju!

Ker v prvem prispevku zaradi pomanjkanja prostora nisem zapisal vsega, kar mi je Albert Krapež povedal, naj ga dopolnim. Ze pred kakimi petimi leti je naslovil na občinski odbor ZB NOV v Ptuj prošnjo, da mu naj pomagajo najti primerno zaposlitev, ker za težko delo ni sposoben. Niti svojega krojaškega poklica ne more opravljati. Toda niso ga poklicali na pogovor, niti mu na vlogo niso pisмено odgovorili. Tega se je predsednik ZB Ptuj v svojem odgovoru spretno izognil!

Pred leti je bil Krapež tudi na zdravniškem pregledu. Prosil je za zdravljenje, vendar ga je zdravnik pregledal zelo površno ter hitro. Ničesar pa ni ukrenil v zvezi z njegovim zdravljenjem. Razumljivo, da je po takem pregledu Krapež izgubil zaupanje tudi do zdravnikov.

Da z njegovim zdravjem nekaj ni v redu, sem ugotovil, ko sem ga dvakrat obiskal na njegovem domu. Prvič ga nisem našel doma, ker je bil pri zdravniku. Našel sem ga šele drugič, vsega otečenega in bolnega.

V odgovoru na moj prispevek sem med drugim zasedel, da so v Ptuj šele sedaj, menda dne 23. 7. 1970, 25 let po osvoboditvi sklenili imenovati stalno zdravniško komisijo (upam, da je res že imenovana in da je pričela z delom), ki bi naj reševala vsa vprašanja s področja zdravstvenega varstva borcev NOV. Ali ni to malce pozno, ko pa vemo, da so drugod te komisije že pred mnogimi leti imenovane ter so opravile že mnogo dela?

Pri vsem tem imam občutek, da ima občinski odbor ZB NOV v Ptuj dokaj slab pregled nad svojimi člani, tako glede njihove zaposlitve kot tudi glede zdravstvenega stanja in morda že stanovanjske problematike. To še zlasti, ker se vodstva menjajo. Ne bi bilo napak, če bi izvedli anketo, ki bi zajela vsa bistvena vprašanja, na katera naj bi odgovoril vsak član ZB.

Le tako bi imeli res točen pregled nad vsemi člani ZB ter ne bi prihajalo do nesporazumov, uveljavljanja in podtikanja, še manj pa do malodušja med nekaterimi člani ZB. Qb zaključku pa naj še omenim, da je sedaj, ko je v Ptuj prišlo do temeljite reorganizacije ZB NOV, res pričakovati, da se bodo stvari obrnile na bolje, in v tem primeru je torej polemika dosegla svoj namen.

FRANJO HOVNIK
Videm pri Ptuj

V Banjolah ni vse prav

Počitniški dom ZB NOV in njegovo naselje v Banjolah je v tem kraju najlepše urejeno. Tudi plaža za kopanje je lepa in zelo primerna. Zato so obiskovalci tega doma, borci in invalidi, zelo zadovoljni.

Toda v zadnjem času je v Banjolah opazno pomanjkanje discipline in čistote, oporečno pa je tudi kulturno obnašanje nekaterih gostov.

Dom je zaprtega tipa, a dostop vanj imajo tudi drugi ljudje, celo tuji. Zato je na plaži večkrat velika gneča. Nekateri borci pripeljejo s seboj otroke, drugi vnuke in celo pravnuke. In med otroki so dobri, pa tudi razposajeni in neugnani. Seveda slednji povzročajo mnoge nepravilnosti in neprijetnosti, kar moti mirne goste. Zato bi morali tisti, ki pripeljejo

s seboj otroke ali mladince v Banjole, paziti nanje in na njihovo početje; najbolje pa bi bilo, če bi jih pustili doma.

Ugotoviti moram, da se nad nedostojnim obnašanjem nekaterih mladincev — otrok ali vnukov borcev, pritožujejo tudi domačini, češ da to njihovo početje ni ravno vzpodbudno za domačo mladino.

Menim da bi v počitniškem domu borcev morala mladina, če vanj pride, imeti predvsem pravilen odnos do borcev in invalidov. Je pa med mladimi gosti, ki jih borci pripeljejo s seboj, vedno tudi nekaj takih, ki jim je dostojno obnašanje povsem tuje in ki tudi niso dovzetni za dobroamerne opomine in opozorila.

To so stvari, o katerih bo morala uprava razmisliti, če naj počitniški dom ZB NOV v Banjolah služi tistemu namenu, za katerega je bil zgrajen.

P. D. ALES

Take ne sodijo v bolniško službo!

Kot nekdanjega aktivista OF in aktivnega borca NOV me je zelo ogorčilo, ko sem prebral prispevek Ivane Kovačeve iz Skofje Loke v 31. številki »TV 15«, v katerem opisuje podli izbruh medicinske sestre Malči v pričo bolnice Novakove.

Upravičeno se lahko vprašamo, kakšna je bila domača vzgoja omenjene medicinske sestre in kakšna je bila družbeno-politična vzgoja na zavodu, kjer se je izsolala. Iz njenih nesramnih besed, s katerimi je napadla borko Ivano Kovač-Urško, bi z vso upravičenostjo lahko domnevali, da so tam, kjer se je izsolala, posvečali premalo pozornosti politično-idejni vzgoji svojih gojenk.

Organizacija Zveze komunistov in strokovni kolegij ljubljanskih kliničnih bolnišnic javno vprašam in pozivam, naj v dnevnem tisku, zlasti pa v »TV 15« seznanimi našo javnost in s tem vse prizadete borce NOV, kaj sta ukrenila z medicinsko sestro Malči, ki zaradi takih moralnih in političnih kvalitet pač ne sodi na dermatološko kliniko v Ljubljani in tudi ne v kako drugo bolnišnico.

IVO ČEH
sekretar obč. odbora ZB NOV
LJUTOMER

PRIPIS UREDNISTVA: Uprava kliničnih bolnic v Ljubljani je že v zadnji številki »TV 15« odgovorila na vprašanje, ki so ga tako kot tovariš Čeh zastavili tudi mnogi drugi bralci »TV 15«. Dokončen odgovor pa šele sledi, ker postopek proti Amaliji Zvegljevi še ni končan.

Kaj vse bo na srečanju v Metliki

Priprave za veliko partizansko srečanje, ki bo v Metliki v soboto in nedeljo, 5. in 6. septembra, se bližajo koncu.

Znano je, da bodo postavili do sobote štiri paviljone za prodajo hrane in pijače, enega za prodajo spominkov in enega za tobak. Kot je v Metliki že navada, bodo točili domačo žrnino, stregli pa z na raznuj pečenimi janci in prašiči. Predvsem pa so zadržno sklenili, naj bi bile cene zmerne.

Priredili bodo tudi srečolov. Steklarna Rogaška Slatina je podarila 300 dobikov, izdelkov iz kristala. Vseh dobikov je nad 500, prodali pa bodo samo 1500 srečk.

Znano je, da bo na proslavi v nedeljo jutraj govoril prvi komisar 15. brigade tovariš Niko Šilih, svetovalec pri CK ZKS. Na zastavi 15. brigade pa bo predsednik občinske skupščine Metlika pripel spominski trak.

Borci 15. brigade bodo poleg brigadne zgodovine, ki obsega nekaj nad 500 strani, prejeli tudi kupon za hrano in pijačo v vrednosti 20 dinarjev. Posebnih vabil jim odbor ne bo pošiljal, zato veljajo pozivi v sredstvih javnega obveščanja kot vabila.

Pravna posvetovalnica

Odložitev služenja vojaškega roka in vojaških vaj

Na našo pravno posvetovalnico se večkrat obračajo bralci s prošnjo za pojasnilo, kako je z odložitvijo služenja vojaškega roka. V smislu novega pravilnika o izvrševanju vojaške obveznosti, k je bil konec julija objavljen v uradnem listu (zvezni uradni list št. 33), naj našim bralcem pojasnimo, kako je s tem. Obenem naj pojasnimo, kako je z odložitvijo vojaških vaj.

Služenje vojaškega roka se sme po čl. 37. zakona o vojaški dolžnosti odložiti v več primerih. Tako takrat, kadar je navzočnost nabornika obveznika nujna, da se reši stanovanjsko vprašanje njegove družine v času, za katerega prosi za odložitev vojaškega roka. Nadalje je odložitev dopustna, če bi nabornik v času, za katerega prosi za odložitev, izpolnil pogoj predhodnega zavarovanja, na podlagi katerega bi njegova družina pridobila pravico do zdravstvenega zavarovanja. Odložitev je do-

pustna, če je nabornik obveščen, da bo sprejet v stalno delovno razmerje. Prav tako je odložitev možna, če je nabornik na rednem šolanju, pa zaradi bolezni ali poškodbe, po kateri se je zdravil najmanj eno leto, ni končal gimnazije ali strokovne šole do konca leta, v katerem je dopolnil 23 let; ali ni končal višje ali visoke šole do konca leta, v katerem je dopolnil 27 let. Prav tako je odložitev možna, če je nabornik kot štipendist na podiplomskih študijah, na specializaciji ali strokovnem izpopolnjevanju v tujini, pa ne bi mogel končati takega šolanja.

Za odložitev služenja vojaškega roka vložiti nabornik obveznik prošnjo pri pristojnem občinskem organu. Priložiti mora seveda potrdilo šole oz. fakultete in sploh vsa potrdila, nato občinski organ izda odločbo o odložitvi.

Seveda pa je odložitev služenja vojaškega roka mogoče doseči tudi po določbah čl. 36 zakona o vojaški obveznosti. Po določbah omenjenega člena je možna odložitev služenja vojaškega roka učencem gimnazij in srednjih šol (do konca leta, v katerem dopolnijo 23 let), dijakom, ki so končali srednjo pomorsko šolo, dokler so na ladjah (največ do konca leta, v

katerem so dopolnili 24 let). Odložitev se lahko dovoli rednim študentom visokih in višjih šol, fakultet in akademij, vendar najdalej do novembra tistega leta, v katerem so dopolnili 27 let starosti. Odložitev je možna za edinega hranilca v družini (do novembra tistega leta, v katerem so dopolnili 27 let), polovici članov gospodinjstva, v katerem eden ali več članov že služi rok. Slednjič je možna odložitev tedaj, če bi družina zaradi nesreče ali bolezni zašla v težak položaj. Novi pravilnik o izvrševanju vojaške obveznosti vsebuje glede te odložitve le dodatna pojasnila glede prošnje, ki se vložijo pri občinskem organu, opremljena seveda z vsemi potrdili. Prošnjo pa je treba vložiti po vpisu na šolo za naslednje šolsko leto.

Po novem pravilniku je dodatno urejanje tudi odložitev vojaških vaj v skladu s 6. odstavkom 55. člena o vojaški obveznosti. Odložitev je možna zaradi šolanja, zaradi bolezni, zaradi vpočila na vaje več družinskih članov, zaradi neodložljivih službenih potreb, kakor tudi, če v kraju, koder je obveznik, razsaja nalezljiva bolezen. Prošnjo je vložiti prav tako pri pristojnem občinskem upravnem organu, opremljeno z vsemi potrdili in dokumenti.

Adolf Kittl:

Poslednja bitka

Na robu gozda sem naletel na četo oficirjev. Ležali so v jarku in bili zelo zaskrbljeni nad izidom bitke. Opazil sem tudi, da so mnogi izmed njih nekje pozabili svoje puške. Prepoznali so me kot kurirja, pa vprašali kaj počnem tam. Privoščiti sem si hotel šalo, pa sem odgovoril:

»Pošilja me komandant štaba, ki je ukazal, da izpolnite vrste v prvi liniji, kajti padlo je že mnogo borcev, fronto pa moramo obdržati. Tu gre za biti ali ne biti. Upam, da ste dovolj pripravljeni na poslednjo bitko, če ne z orožjem, vsaj z idejo, ki so nam jo vcepili v glavo. Napočil je čas, da nastopite in demantirate glasove, ki so do včeraj krožili o vas. Nisem imel pravice, da karkoli slabega rečem o vas, toda jezen sem na tiste, ki so uživali revolucijo, medtem ko smo mi krvaveli na fronti. Tisti, ki so drugim solili pamet, naj gredo pogledat, kako se obnašajo pravi heroji: nedaleč od tod je pekarski delavec Franc Rozman-Stane; nedaleč od tam je Peko Dapčević...«

Nekako mi je odleglo. Toda na ustih mi je neizrečeno ostalo še mnogo stvari. Vsi smo prišli v Španijo v boj proti razrednemu sovražniku. Orožje je pripravljeno za borbo, ne samo za tiste, ki se imenujejo delavci, temveč tudi za one, ki se imenujejo intelektualci.

Bitka se je odvijala brez uspeha na to ali ono stran. Obilno smo uporabljali strelivo, ki smo ga dobili še v La Garigi. Borci so se čudovito držali. Kljub pomanjkanju vode in hrane ter hladnemu in mokremu vremenu je njihovo orožje junaško pelo. Vsi so vedeli, da je to zanje zadnja bitka, vsaj na španskih tleh. In tudi nje je moralo enkrat biti konec. Majhni italijanski tanki so prodrli skozi naše desno krilo in ni nam preostalo drugega, kot da se umaknemo. Svojo nalogo smo opravili. O upravičenosti in utemeljenosti našega poslednjega nastopa na španskih tleh pa smo še mnogo govorili v koncentracijskem taborišču v Franciji.

KONEC

Krivica jo je pekla do smrti

Včasih takole mimogrede in po naključju veš za zadevo, ki nekoga žuli že dolga leta, pa zanj zaradi teh ali onih obzirov javnost ni zvedela. Tako se mi je zgodilo pred kratkim, ko me je klical k sebi mož pokojne Fanike Mavsar s Plešivice v občini Ljubljana—Vič—Rudnik. Pripovedoval mi je dolgo zgodbo o tem, kako se je njegova žena prizadevala, da bi ji priznali njeno delo za OF v delovno dobo, in kako jo je krivica, ki so ji ji prizadevali, pekla do smrti. Vse do smrti so tudi reševali njene pritožbe, toda v več kot sedmih letih se zadeva ni nikamor premaknila kljub skoraj neizpodbitnim dokazom, da je do tega priznanja upravičena.

Mavsarjeva je bila v Ljubljani kuharica, ki se je seznanila z možem, kasnejšim partizanom Rokom. Poročila sta se tik pred vojno in živela na Plešivici, kjer sta se ukvarjala s kmetovanjem in hodila v službo. Potem je prišlo leto 1941. Mož je takoj začel delati v OF, žena mu je po svojih močeh pomagala. Potem je mož odšel avgusta 1942 v Dolomitski odred. Hišo so Italijani požgali, oče in mati Poldeta Mavsarja—Roka sta morala k sorodnikom, otročička so prav tako prevzeli sorodniki, Faniko pa so odpeljali na Rab. Tam je ostala do maja 1943. Takrat, ko je italijanski fašizem že očitno drsel proti svojemu koncu, so nekaj internirancev izpustili. Med njimi tudi Faniko. Vrnila se je na svoj dom in ga začela obnovljati, kolikor se je dalo v takratnih razmerah. Skrbeti je morala tudi za moževe starše in otroke. Toda vse kaže, da so ji nekateri to, da se je lahko vrnila, hudo zamerili, čeprav se je takrat vrnilo na stotine internirancev.

Spomladi 1943, posebno po odhodu Dolomitskega odreda z njegovega območja, so se začeli v ljubljanski okolici, zlasti na Barju, za naše ljudi hudi časi. Mnogo ljudi, ki so bili prej na strani OF, je zajadralo v belogardistične vode. Celotno območje so nadzirale številne in zagrizene belogardistične posadke. Ena izmed

teh je bila tudi v neposredni bližini Mavsarjeve hiše. Zveze s partizani so postajale vedno bolj nevarne, zato so jih ljudje morali skrivati bolj kot prej. Tudi Fanika Mavsar je ostala zvesta gibanju, v katerem je bil njen mož in za katerega je že toliko pretrpela in žrtvovala. Še vedno je vzdrževala zvezo in pomagala, kolikor je mogla, čeprav morda njeno delo ni bilo več tako intenzivno kot pred internacijo, ko bele garde še ni bilo in ko so delovali v teh krajih številni aktivisti.

Pred nekaj manj kot desetimi leti je Fanika Mavsar vložila prošnjo za priznanje posebne delovne dobe. Kako se je začudila, ko so ji prošnjo odklonili in ji celo začeli očitati, da je po vrnitvi iz internacije pogosto zahajala v belogardistično postojanko, se tam hranila in se družila z belogardisti.

Pritožila se je in priznala so ji aktivno in organizirano delo od 1. februarja 1942 do avgusta istega leta dvojno, internacijo na Rabu pa samo enojno. Taka rešitev je bila v očitnem nasprotju s prakso in obstoječimi predpisi. Če je namreč nekdo prišel v internacijo zaradi dela za NOB in se v internaciji ni umazal s sodelovanjem z okupatorjem, mu tudi za internacijo pritiče dvojno štetje. Za Mavsarjevo pa je zaradi priznanja dobe pred internacijo v dvojnem trajanju več kot očitno, zakaj je prišla v internacijo. Od tam ji tudi nihče ne more očitati kakega nečastnega obnašanja.

Niso ji pa priznali dela po vrnitvi iz internacije, češ da ni bilo ne aktivno in ne organizirano, še vedno so ji očitali sodelovanje z belogardisti. O tem je vedel največ povedati nekdo, ki je bil takrat v tej postojanki kot belogardist. Mavsarjeva ga je tožila in sodišče ga je zaradi klevetanja iz nizkotnih nagibov, zavisti in mržnje kaznovalo s šestimi meseci zapora pogojno za dve leti, sodba je bila veljavna. Mavsarjeva je dokazala, da je bila v postojanki samo enkrat, ko se je morala tamkaj prijaviti ob vrnitvi iz internacije.

Toda čeprav je bila glavna priča zoper Mavsarjevo obsojena zaradi krivega pričanja, medtem ko so izjave Mavsarjevi potrdili štirje nosilci Spomenice 1941, pristojni niso ukrenili ničesar. Več kot očitno je, da so bolj verjeli obsojenemu kot pa štirim spomeničarjem, ne glede na politično preteklost tako prvega kot drugih štirih.

Mavsarjeva pa je potrpežljivo čakala, kdaj se bo zadeva premaknila z mrtve točke. Mislila je pisati osebno maršalu Titu, pa tega iz neznanega razloga ni naredila, pismo je ostalo napisano med njenimi dokumenti. Najbrž ji je kdo dejal, da bodo zadevo uredili v Ljubljani ali kaj podobnega.

Hudo je očitali partizanovi ženi sodelovanje z okupatorjem, pa čeprav samo jemanje miloščine ali druženje. Pa tudi to ne izključuje dela za OF. Koliko je bilo ljudi, ki so bili celo v raznih okupatorjevih službah, pa so tam veliko naredili za naše gibanje! Spomnimo se samo policistov, ki so bili naši obveščevalci in jim po pravici priznavajo njihovo delo kot enakovredno udeležbi v brigadah ali internaciji. Še huje pa je zaradi takih, dokaj splošnih in površnih obtožb sprejemati za človeka tako važne sklepe, kot je na primer priznanje udeležbe v NOV. Kaj šele vztrajati na obtožbah, ki temelje na izjavah ene same osebe, obsojene zaradi krivega pričanja, obenem pa ne upoštevati izjav štirih ljudi, da o politični preteklosti vseh petih niti ne govorimo.

Zdaj Faniki Mavsarjevi nobeno priznanje ni več potrebno...

Navada je, da novinarji, ko pišemo o kakem sporu, poslušamo obe strani. To se pravi, da bi moral zvedeti tudi za mnenje pristojnega ZB. Toda zdi se mi, da to ni potrebno. Polde Mavsar—Rok mi je namreč pokazal vrsto izjav in odločb, med drugim tudi takih z mnenji posameznih članov ZB. Videl pa sem tudi prepis sodbe zoper človeka, ki je krivo pričal. Ali je potrebno še kaj več?

MILE PAVLIN

Da ne bi bilo več vojne

NAJVEČJA ŽELJA JUBILANTA STANETA TOPLAKA

Občinski komite ZK, ZZB in druge organizacije v Kranju so te dni skromno, toda pristočno počastile 60-letnico neutrudljivega političnega in družbenega delavca, komunista in borca Staneta Toplaka. Bilo je v težavnih in politično razgibanih časih leta 1927, ko je Stane prišel iz rodne Slovenske Bistrice v Kranj ter se kot 17-letni mladenič takoj vključil v napredno delavsko gibanje. Še danes sodeluje v najrazličnejših organizacijah, od hišnega sveta in krajevne skupnosti do občinskih in višjih organov.

Za »TV-15« je Stane odgovoril na tri vprašanja, in sicer:

»Kdaj si med svojim 40-letnim družbenim in političnim delovanju imel največje zadoščenje, občutek, da si res nekaj lepega napravil za skupnost?«

»To je bilo zlasti v predvojnih letih, ko nam je kot komunistom uspelo ustvariti enotnost delavstva v posameznih akcijah. Tako smo prek sindikatov dosegli ob volitvah delavskih zaupnikov leta 1939, da so vse druge stranke in struje podprle našo akcijo. Skoraj vsi izvoljeni so bili člani KP. To je bilo v takratnem Semperitu in tudi v drugih tovarnah — Jugobruni in drugod.«

»Pred vojno si bil večkrat aretiran, bil si organizator prve

kranjske čete, doživel si grozote internacije itd. Kdaj si bil najbolj pripravljen na konec, na smrt, kdaj si najmanj pričakoval na rešitev?«

»To je bilo tistih 54 dni, ko sem v Begunjskih zaporih čakal vsako jutro na strel, in zatem v kazenskem bataljonu v Mauthausnu. Naj povem le to, da nas je v enem tednu od 770 članov tega bataljona v soboto opoldne ostalo samo še 70. Tam res ni bilo pričakovati rešitve. V filmu o tem taborišču vidim samega sebe.«

»Še eno vprašanje, Stane. Po 36 letih v vrstah komunistov, po

40 letih političnega in družbenega delovanja še danes sodeluješ s toliko verno v raznih organizacijah oziroma dejavnosti ti je najbolj pri srcu, kje najraje sodeluješ?«

V tem ne poznam razlike. Je tako, kot so nas učili nekoč — vsako delo, vsaka organizacija je potrebna, povsod imam zadoščenje, če prispevam k utrjevanju naše enotnosti, k napredku, k boljšemu, udobnejšemu življenju ljudi. Gre samo za to, kje lahko največ prispevam.«

»Tvoja osebna želja ob delovanju in življenjskem jubileju?«

»Da bi ostali za vedno brez vojne in v miru gradili socialistično družbo, blagostanje za vse ljudi naše domovine, prispevali k sožitju in sreči vseh narodov sveta.«

Zatem mi je Stane pokazal slike iz predvojnega delovanja med sindikati, na ilegalnih mitingih in zborovanjih ter darila komiteja, kolektiva Eksoterm, ki ga je vodil v najtežjih časih, pa čestitke sotovarišev. Med temi je tudi čestitka tovariša Borisa Zihlerja, ki se spominja Staneta iz političnega delovanja pred 30 leti in pravi:

»Želim ti, da bi bil zdrav in da bi doživel še marsikatero izpolnitev tistega, kar smo si takrat postavljali za cilj našega boja.«

K. MAKUC

HIGIENSKA PAPIRNA KONFEKCIJA

Taloma

Sladkogorska

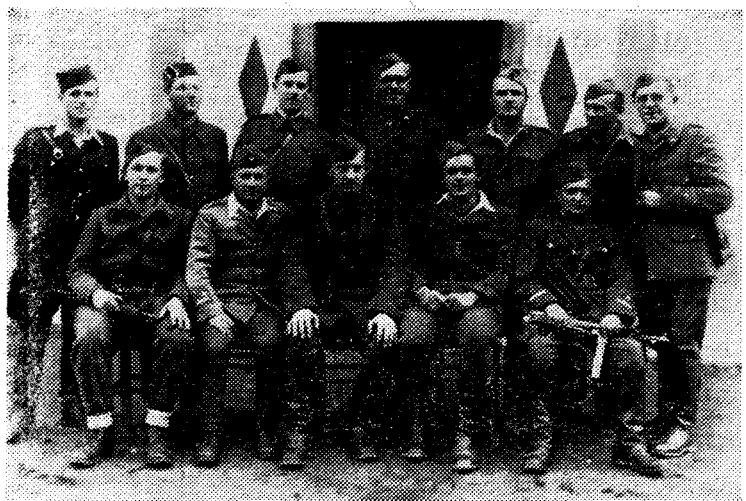
SLADKI VRH

Pa če imam vsa čisto od avraka do nove obleke!

Šolske potrebščine brez učil, torbe, oblačil in obutev za šolarje vse hkrati pod eno streho

V VELEBLAGOVNICI nama

LJUBLJANA • ŠKOFJA LOKA • KOČEVJE

Stab podoficirske šole IV. operativne cone oktobra 1944 v vasi Otok pri Bočni v Zgornji Savinjski dolini... Fotografijo — morda še neobjavljeno — nam je poslal naš stalni sodelavec Branko Blenkus z Jesenic.

Kulturni obzornik

FILMSKA »OFENZIVA« NA TJENTIŠTU

Pozor, snemamo Sutjesko!

Skupina filmskih ljudi že več tednov dela na Tjentištu, kjer je junija 1943 dajala ena najbolj odločilnih bitk narodnoosvobodilne vojne. Gre za zgodovinski dokument iz pete ofenzive, ko se je 19.600 partizanov skupaj z vrhovnim poveljstvom NOV znašlo v obroču 119.000 sovražnih vojakov in se iz njega prebilo. Najprej nameravajo posneti osemsto metrov filma, na katerem bodo prikazani tereni od Durmitora, prek Pive, Tare, Vučeva, Sutjeske in Zelengore do Kalinovika. To so kraji, kjer so se odigravali zgodovinski dogodki in na katerih se je odločalo o bitki ali ne biti glavne narodnoosvobodilne vojske. Posneto gradivo bo rabilo kot osnova za snemalno knjigo »Sutjeska«, novega velefilma režiserja Stipe Delića.

Pred kratkim je filmsko ekipo obiskal predsednik zvezne skupščine Peko Dapčević, ki skupaj z zgodovinarjem Vladimirom Dedićem in članom sveta federacije Vladom Segrtom pomaga ustvarjalcem »Sutjeske« kot svetovalec. Vsi trije so namreč osebno sodelovali v dogajanjih leta 1943. Vojaška svetovalec, generalni podpolkovnik Nikola Ljubibratić in generalmajor Milan Vuković, ki sta odigrala pomembno vlogo že pri snemanju »Bitke na Neretvi«, sta se prav tako priključila filmski ekipi. Čeh Arnošt Lustik, eden najbolj znanih ameriških scenaristov, pomaga pri filmski obdelavi scenarija, katerega avtor je Branimir Šćepanović. Direktor fotografije je Tomislav Pintar, scenograf pa Vladimir Tadej. Kaže torej, da so snemalne izkušnje »Bitke na Neretvi« močno prisotne pri realizaciji »Sutjeske«. O tem priča poleg že zapisanega tudi dejstvo, da je superrevizor filma Veljko Bulajić in da je bil Stipe Delić pomočnik režiserja »Bitke na Neretvi«.

Kar zadeva financiranje filma, je Delić ubral podobno pot kot prej Bulajić za »Bitko na Neretvi«. Za kritje stroškov bodo poskrbela naslednja filmska podjetja: »Bosna-film« in »Kinema« iz Sarajeva, »Jadran-film« iz Zagreba, »Viba-film« iz Ljubljane, »Vardar-film« iz Skopja, črnogorsko podjetje »Studio-film« ter beograjska »Filmska radna zajednica«. Pridružile se jim bodo še razne delovne organizacije, nekaj denarja naj bi prispevali koproducenti, del stroškov pa bodo morale prevzeti nase tudi zvezni izvršni svet, posamezne republike in jugoslovanska armada. Kaže, da bo »Sutjeska« cenejša od »Bitke na Neretvi«, saj bo po sedanjih pro-

računih stala okoli 40 milijonov dinarjev. Osnovna sredstva v višini 20 milijonov bodo dala že omenjena filmska podjetja in delovne organizacije, za drugo polovico pa naj bi poskrbeli javni skladi. Armada bo dala brezplačno na voljo okoli 2.000 vojakov, 25 letal, kakih 30 oklepnih vozil in prav toliko topov. Sicer pa je pretežni del tega materiala ostal v skladišču v Mostarju še od snemanja »Bitke na Neretvi«.

Tudi sicer se bo »Sutjeska« precej razlikovala od filma Veljka Bulajića. Pravijo, da to ne bo vojni spektakel, temveč bo v njem obdelana drama, v kateri bodo prevladovala psihološka obdelana človeške usode v vojaški vihr. V filmu bo sodelovalo več kot 6.000 stativov, v središču dogajanja pa bo kakih trideset glavnih vlog.

Posebnost »Sutjeske« je tudi v tem, da se bo v njej prvič pojavil Tito. Režiser se še ni odločil, komu bo poveril vlogo maršala Tita, ki je imel v času dogodkov

Edén od kandidatov za vlogo Tita — Kirk Douglas

iz »Sutjeske« 51 let, »zdalo pa se je — je dejal Peko Dapčević — da jih je imel trideset«. Najresnejši kandidati za to vlogo so Kirk Douglas, Paul Newman in neki jugoslovanski umetnik, čigar imena pa še niso objavili. Zanimivo je, da prihajajo iz raznih krajev sveta številne ponudbe znanih filmskih ljudi, ki bi radi odigrali vlogo maršala Tita v filmu. Prav tako se Stipe Delić še ni odločil, komu bi zaupal junaka lik črnogorskega voditelja Save Kovačevića, ki je pri osemindesetih letih izgubil življenje v jurišu na česovce, ki so bili vkopani v gori Košur nad kanjo-

nom Sutjeske. Gre za legendarnega junaka, ki ga opevajo epske pesmi. V filmu bo oživilen tudi lik velikega hrvaškega revolucionarja pesnika Ivana Gorana Kovačiča. Pod skupnim imenom »Spanci« bodo v filmu poosebljeni znani komandanti in komisarji partizanske divizije — Koča Popović, Pavle Jakšić, Peko Dapčević in drugi znani borci ter revolucionarji. V glavni ekipi »Sutjeske« bodo sodelovali tudi znani jugoslovanski umetniki Bata Živojinović, Boris Dvornik, Ljubiša Samardžić, Zaim Muzafrija in še

Knjiga o dvoboju vohunov

Po vojni je svet preplavila vrsta knjig, v katerih posamezni udeleženci druge svetovne vojne opisujejo svoje sodelovanje v usodnem svetovnem spopadu. Niso bili to samo vojaki, pisatelji, ki jih je usoda zanesla v bojne vrste. Tudi poveljniki armad in celo najvišji državni politiki so objavili svoje spomine in odkrili mnoge neznane okoliščine. Spominimo se samo na Churchillove spomine, na de Gaullovo spomine, na knjigo maršala Čujkova. Tudi o sami invaziji zavezniških armad na evropsko celino je izšla vrsta knjig, ki so popisovale ta edinstveni dogodek v svetovni zgodovini vojaških operacij. Prav v zvezi z invazijo pa menda nobeno delo ni obravnavalo obveščevalnih operacij, ki so pripravljali tla za ofenzivo zavezniških armad na celino. Knjigo, ki govori o tem je leta 1964 napisal Gilles Perrault. Pod naslovom DVOBOJ VOHUNOV (v francoskem originalu: Skrivnost dneva J) smo jo v prevodu Sama Savnika dobili v slovensčini. Izdal jo je zavod Borac.

V svoji spremni besedi piše avtor, da je proučevanje obveščevalnega dela še posebej težavno. Gre namreč za področje, kjer udeleženci navadno ne pišejo svojih spominov, ker so po službeni dolžnosti zavezani k molčnosti. Mnogi udeleženci tudi še vedno delajo pri obveščevalni službi in tudi tiste, ki so delo opustili, še vedno veže strega molčečnost. Za dogajanja v zadnji vojni so v tem pogledu najbolj zanesljiv vir nemški arhivi, ki so jih zaplenile zavezniške vojaške sile in ki so sedaj na voljo javnosti. Ti viri so skorajda nedostopni. Marsikaj pa osvetljujejo podatki članov odpor-

nekega gibanja v Franciji, ki so delovali kot amaterji—obveščevalci in jih danes ne vežejo več nobeni zadržki. Tako je avtorju vendarle uspelo obdelati zgodovino obveščevalnih operacij, ki so pripravljale tla za zavezniško invazijo. Avtor pravi, da pač pričevanja udeležencev natanko obravnavajo zunanja dogajanja, na zunanji vidni del ledené gore. S pomočjo svojih raziskovanj pa si je sam ustvaril tudi dobro podobo o obrisih nevidnega dela ledené gore.

Seveda ne smemo pričakovati, da bi bila knjiga, ki jo imamo pred seboj, znanstveno delo, da bi bila to zgodovina. Gre vsekakor za poljudno napisano delo, ki je namenjeno širšemu krogu bralcev, tako tistih, ki so sami doživljali invazijo, kot tistih, ki so o tem samo brali v knjigah. Sme- mo zapisati, da knjiga bralce vsekakor dobro informira o obveščevalnih operacijah na eni in drugi strani, operacijah, ki so bile v zvezi s pripravi na zavezniško invazijo. Pisatelj pripoveduje, kako so zavezniški pripravljali invazijo in kako so se na drugi strani Rokavskega preliva Nemci pripravljali na obrambo. Pripoveduje o tem, kako so Nemci prek svojih redkih vohunov poskušali zvedati podrobnosti o pripravljajo- jih se vojaških operacijah in kako so Anglije te vohune polovi- li, pobili ali pa jih vregli v svo- je protiobveščevalno službo. Podrobnosti o delu stvarilnih vohunov pa so vedno zanimive. Knjiga posebej pripoveduje o delu članov odpornega gibanja v zasedeni Franciji, ki so seveda zavezniškom stili ogromno uslug in jim posredovali najbolj sveža sporočila, česar Nemci niso mogli nikakor več preprečiti. Posebej je zanimi- vo brati o tem, kako je angleška protiobveščevalna služba zavedla in potegnila za nos nemško pove- ljestvo tako glede kraja invazije kot glede časa in drugih podrobnosti vojaških operacij. V resnici lahko govorimo o dvoboju vohunov, ki se je seveda končal z ne- oporečno zmago zavezniške stra- ni. O vseh teh zanimivostih, o akcijah in protiakcijah, o vojaš- kih operacijah in o usodah ljudi pripoveduje knjiga. Kot rečeno, knjiga dobro informira bralca, mu posreduje vrsto zanimivosti, ni pa seveda to popolna knjiga o vohunskih operacijah v zvezi z in- vazijo, niti ni to zgodovina. Tako imamo torej solidno, vendar ne dosti več kot poprečno knjigo o vohunskih operacijah v zvezi z za- vezniško invazijo.

Zanimivosti

Jubilej »Ljubljanskih novic«

Letos je poteklo natanko 170 let, odkar je leta 1800 nehal izhajati prvi slovenski časnik — Ljubljanske novi- ce. Urednik našega prvega glasila je bil slovenski pesnik in časnikar Va- lentin Vodnik. Vsebinsko so bili držav- ljanski razgledi, od oblasti dovoljene novice o vojnah in razne vesti iz do- movine ter tujine. Zaradi cenzure je časopis poročal le tisto, kar je že bilo priobčeno v dunajskem uradnem listu. Poročila so bila torej močno zapoznela. List, ki je začel izhajati leta 1797, ni pomenil močnega in po- membnega sredstva množičnega obve- ščanja, saj so ga kupovali pretežno rodojubi. Vendar je bil pisan za ti- ste čase v zelo lepi slovensčini in predstavlja tako začetek našega časni- karstva.

Barvni film o Leninu

Lenin in usode narodov na sovjet- skem vzhodu so v osredju vsebine no- vega dolgometragega dokumentarca, ki so ga pred kratkim posneli v Uz- bekistanu. Režiser tega barvnega fil- ma je Litif Fajzjev, eden vodilnih so- vjetskih ustvarjalcev dokumentarnega filma.

Divje šole v džamijah

V preševski občini na skrajnem ju- gu Srbije je vse več »divjih« verskih šol. Zakon natanko določa, kdo lahko ustanavlja in organizira verske šole, toda v Preševu pogledajo duhovnikom islamske verske skupnosti skozi prste. Skoraj v vsaki vasi v občini Preševu imajo »divje« islamske šole. Solari osnovnih šol množično izostajajo od pouka, in tako učencem, ki jih stariši silijo obiskovati obe šoli, versko in osnovno, učenje ne gre kaj prida od rok. Preševski komunisti so zahtevali, da je treba tem šolam odločno stopi- ti na prste. Naloga bo težavna! V teh krajih zelo primanjkuje šol, zato so številne osnovne šole kar v džamijah. Otroci, ki obiskujejo te šole, so lah- ko prav vsak dan pri islamskih mo- litvah.

»Bitka na Neretvi« v albanščini

Dvajsetega avgusta so pričeli v stu- diu »Vardar-filma« s sinhronizacijo »Bitke na Neretvi« v albanščino. Sredstva v višini 210.000 dinarjev sta prispevala Kulturno-propagandni cen- ter iz Prištine in podružnica Jugo- banke iz Kosovske Mitrovice. Veljko Bulajić je za sinhronizacijo pritegnil igralce Rokrajjskega gledališča iz Prištine. Pričakujejo, da bodo obisko- valci kinematografov na Kosovem gledali prvo verzijo »Bitke na Neret- vi« v albanškem jeziku v začetku me- seca septembra.

Spomini Svetozara Vukmanovića-Tempa

Meseca septembra bosta v založbi bi »Komuniste« izšli dve knjigi Sveto- zara Vukmanovića-Tempa. To je prvi primer izdaje povojnih spominov ene- ga izmed znanih domačih politikov. Gre za zanimivo izdajo, in pričakova- ti je različne reakcije, saj Vukmano- vić — ko se spominja vojnih in po- vojnih dni — daje svoje ocene in ime- nuje mnoga imena. Posebno velja to za drugo knjigo, kjer je obdelano obdobje leta 1948 in resolucija inform- biroja.

»Stalinovi zdravniki«

Ze nekaj let je tega, kar je bila v reviji »Sodobnost« objavljena Mikel- nova drama »Stalinovi zdravniki«. Vsi, ki poznajo dosedanje Mikelnovo dra- matiko (Petra Seme pozna potoka, Administrativna balada, Golobje mi- ru, Atomske bombe ni več, Inventura itd.) so bili presenečeni nad to do- kumentarno dramo iz časov Stalino- vih čistk. V času, ko smo »uvažali« drame kot »Namestnik božji«, »Voja- ki« in druge, smo imeli Slovenci to- rej že dramo, napisano po prebiranju zgodovinskih knjig in dokumentov! To dramsko delo je v svoj program gledališke sezone 1970/71 sprejela mari- borska »Dramatika«, ki bo slovenskemu gledalcu tako omogočila zanimivo gledališko doživetje.

Partizanska ljudska pesem

Bolg svobodi

Nihče nam svobode ni podaril,
iz naše zrasla je krvi.
Rodila se je v srcih borcev,
junaskih borb bila simbol.
Svoboda zlata,
mladini dedovina boš bogata!
Na prsa naj le trka se še kdo,
ki pod roko
za tisoč sto
prodal bi bil priborjeno zemljo.
Svobodi dolg naj tebe zdaj drži.
Skril nemir ti rezal bo
do groba dušo in telo!

Jože Repinc

POMAGAJ SI SAM
IN UNIO
TI BO POMAGAL

Vojaska veda in tehnika

Prekinjena elektronska vojna

Vojaske komentator britanskega Daily Telegrapha piše, naj bi se prav takrat, ko se ZDA prišle na dan s svojim predlogom o premirju, nameravali na Bliznjem vzhodu začeti z veliko elektronsko bitko. Ena in druga stran je želela preskusiti ameriške oziroma sovjetske elektronske naprave za motenje sovjetskega raketnega sistema »zemlja-zrak«. Nova ameriška oprema je pritrjena pod krila letal, ki jih pošiljajo v napad.

Naprava deluje tako, da opozarja pilota, če se letalo znajde v snopu nasprotnikovega radarja, hkrati pa avtomatično dačne oddajati protisignale na valovnih dolžinah sovjetskega radarja, s čimer ga moti. Če pa je nasprotnikova raketa že izstreljena, se v kabini vžge signalna lučka. Tako ima pilot možnost, da se s takojšnjim manevriranjem izogne raketi.

Američani zelo žele preskusiti svoje elektronske naprave glede najmodernejšega sovjetskega raketnega sistema. Trdijo, da je vietnamska vojna v primerjavi s tem orožjem, ki ga žele preskusiti na Bliznjem vzhodu, navadna igračka.

Poskusni polet letala Concorde

Dvanajstega avgusta se je francosko-britansko potniško letalo concorde spet dvignilo v zrak, kjer je ostalo 57 minut. Od prejšnjih poskusnih poletov se najnovejši razlikuje po hitrosti, ki jo je letalo doseglo. Kar 17 minut je letelo z nadzvočno hitrostjo. Sprva je bilo sklenjeno, da letalo ne bo preseglo hitrosti 650 km na uro. Ni pa znano, zakaj so si premislili in pilotu dovolili, da razvije hitrost 1.200 km na uro. To pa ni največja hitrost, ki jo letalo lahko doseže. V kasnejših poskusih, ki jih bodo opravili septembra ali oktobra, bo concorde letela nad Irskim morjem celo s hitrostjo 2.400 km na uro. S poskusnimi poleti bodo ugotovili tudi rentabilnost letal in prepricali vse letalske družbe, ki so letala naročile, da jim za to ni treba biti žal.

Varčevanje v ameriški mornarici

Poveljstvo ameriške mornarice je sporočilo, da bo v skladu z vladno politiko varčevanje in zmanjševanja proračunskih sredstev za vojaške namene v naslednjih šestih mesecih izločilo 55 ladij. Od teh je sedemnajst vojnih ladij (med njimi tudi po ena letalonosilka in težka križarica) in 38 pomožnih ladij, antibijskih ladij, minolovcev in minonoscev.

Na osnovi načrta Nixonove vlade o varčevanju so doslej iz ameriške vojne mornarice skupno s navadenimi izločili že 225 ladij.

Ameriška oporišča v Španiji

V začetku avgusta so ZDA in Španija po dolgotrajnih pogajanjih podpisale pogodbo o koriščenju ameriških vojaških oporišč na španskem ozemlju. Po tem sporazumu bodo Američani zadržali štiri oporišča, v zameno pa bodo dali Špancem 183 milijonov dolarjev kredita za nakup razne vojaške opreme.

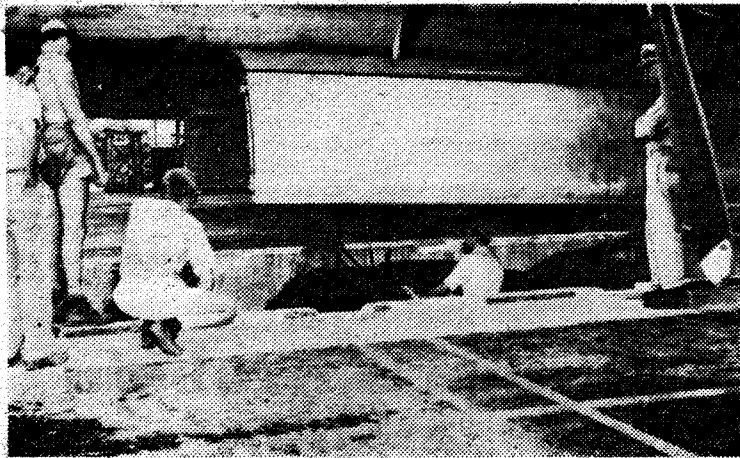
Sto dvajset milijonov dolarjev bodo Španci porabili za nakup 36 že rabljenih lovcev-bombnikov tipa phantom, dveh reaktivskih letal-cistern KC-130, treh mornariških patrolnih letal P-3 in osmih helikopterjev. Šestdeset milijonov dolarjev je namenjenih za nakup tankov, havbice in razne druge opreme, pa tudi za urjenje Špancev z ameriškim orožjem. Tri milijone dolarjev pa bodo Španci porabili za razne nevojaške izdatke.

Razen tega bo Španija dobila od ZDA na posodo dve podmornici, pet rusilcev, štiri oceanske minolovce, tri desantne ladje, eno munijsko ladjo in en tanker.

ZDA bodo imele velike stroške tudi za ureditev oporišč v Španiji. To jih bo stalo 400 milijonov dolarjev.

Obrambna vzgoja in ljudska zaščita

Je atomska bomba res prihranila 2 milijona življenj?

Zgodovinski trenutek: Prvo atomska bomba vkrcavajo na bombnik B-29 (nekaj ur zatem je razdejala Hirošimo)

»Danes popoldne sem prejel sporočilo japonske vlade kot odgovor na noto, ki jo je tej vladi 11. avgusta poslal minister za zunanje zadeve. Odgovor imam za popoln pristanek na poldnevno deklaracijo, ki zahteva brezpogojno kapitulacijo Japonske.«

Tako je predsednik Truman z odločnim glasom, ki je odražal veličino trenutka, tisto vročo in vlažno noč pred 25. leti obvestil svet, da je druga svetovna vojna končana. To se je zgodilo 14. avgusta 1945 ob sedmih zvečer (po washingtonskem času).

Vojna je bila končana natančno tri leta, osem mesecev in pet dni po japonskem napadu na Pearl Harbor, ki je uničil ameriško vojno ladjevje na Tihem oceanu in po katerem so se začele ameriške vojaške operacije v Aziji in Evropi.

Zmaga, ki jo je bi Truman objavil, je bila prav tako težko za Američane, kot je bil poraz težak za Japonce. Super bomba, ki je povzročila kapitulacijo Japonske, je hkrati odprla atomsko obdobje. To pa je pomenilo velike spremembe tako v Aziji kot v vsem svetu.

Upi za mir so kmalu zamrzili v mračni stvarnosti hladne vojne med zahodnimi zavezniki in komunističnim svetom. Politični vakuum, ki je nastal po propadu japonskega cesarstva, je vzbudil boj za oblast v Aziji, ki je naposled pripeljal do polarizacije Komunističnega sveta (med Moskvo in Pekingom), Združenih držav Amerike pa saviček v dve kopenski vojni — korejsko in vietnamsko.

Trumanovo obvestilo o kapitulaciji Japonske je pomenilo dramatičen vrh, čeprav ne bi mogli trditi, da je prišlo povsem nepričakovano. Glasovi o miru so krožili že nekaj tednov poprej, zlasti pa po eksploziji atomske bombe nad Hirošimo.

Pravzaprav je od vojne izrpani svet začel proslavljati japonski poraz istega dne (14. avgusta)

že ob dveh zjutraj po washingtonskem času na podlagi neke oddaje v japonsčini, ki jo je bilo slišati iz Azije. Ob tej priložnosti je bilo rečeno, da je Japonska sprejela zavezniške pogoje o brezpogojni kapitulaciji, vendar pod pogojem, da cesar še nadalje ostane na prestolu.

Blo pa je potrebnih dolgih trinajst ur, preden je ameriški minister za zunanje zadeve, ki se je živčno sprehajal po svoji pisarni, prejel ob treh popoldne po washingtonskem času prvo uradno sporočilo, da je japonska nota o kapitulaciji že na poti.

Ob 18.10 je švicarski odpravnik poslov to noto izročil ameriškega zunanjemu ministru, ta pa je z njo nemudoma pohitel v Belo hišo, kjer je 50 minut kasneje navdušeni Truman objavil konec vojne, čeprav uradno še ni objavil Dneva zmage in čeprav so bile formalne svečanosti v zvezi s kapitulacijo opravljene na ameriški vojni ladji Missouri šele 2. septembra (oziroma 1. septembra po washingtonskem času).

Japonsko cesarstvo se je znašlo v pepelu in ruševinah tako, kot se je to bilo nekaj mesecev poprej zgodilo v Nemčiji.

Zmagovalci in premaganci so imeli strašne izgube. Američani so na evropskem in tihomorskem bojišču izgubili 1.078.162 ljudi, torej trikrat toliko kot v prvi svetovni vojni. Od teh je, sodeč po uradnih podatkih, 292.131 Američanov padlo v bojih, 115.185 jih je pomrlo iz raznih drugih razlogov, 670.846 pa jih je bilo ranjeno. Japonska je bila razrušena, njeno prebivalstvo pa je od lakote umiralo. V oddaji z dne 3. avgusta 1945 so japonski funkcionarji objavili, da je bilo na japonskem ubitih, ranjenih ali brez strehe nad glavo skoraj deset milijonov ljudi. Razen tega je bilo 44 mest povsem uničenih, medtem ko so zavezniška letala v drugih 37 mestih uničila vsaj tretjino njihovih industrijskih con.

Število žrtev prve atomske bombe, ki so jo sploh kdaj uporabili v vojni in ki jo je v vzgojnih jutranjih urah 6. avgusta 1945 odrglo neko ameriško letalo na Hirošimo, tudi po 25 letih še ni dokončno. Prve ocene o številu ubitih in prizadetih zaradi sevanja so se gibale od 80.000 do 200.000 ljudi. Ameriški vojaški strokovnjaki so kasneje povedali, da je bila bomba, ki so jo odrgli na Hirošimo, zastarela v primerjavi z atomsko bombo, ki so jo le tri dni kasneje odrgli na Nagasaki, tam pa je bilo takoj ubitih — po takratnih cenitvah — od 39.000 do 74.000 ljudi.

Atomski bombi so — po izjavah vojaških strokovnjakov — odrgli zato, ker so bili prepričani, da bodo Američani ob invaziji na japonsko otočje izgubili najmanj dva milijona mož. Ameriški minister za zunanje zadeve je 29. avgusta 1945 celo trdil, da sta bombi zmanjšali število japonskih žr-

tev, ki bi sledile, če bi se vojna nadaljevala.

Sele po končani vojni so ameriški vojaški strokovnjaki odkrili, da je bila Japonska bliže porazu, kot so menili. Že 18. marca so zaprli vse japonske šole razen osnovnih, učence pa poslali na delo in k obrambi pred napadi iz zraka. Cesar Hirohito pa je v nekem sporočilu z dne 23. junija izjavil, da je »sedanja kriza največja v vsej japonski zgodovini«. Takoj zatem so zmanjšali tudi obroke riža.

Okupacija, ki je trajala skoraj sedem let, se je začela, ko je polkovnik John Lucky izkrcal prvo skupino tehnikov ameriškega 5. letalskega poveljstva v letalskem oporišču Acugi pri Tokiu. To je bilo 28. avgusta 1945 popoldne.

Pod poveljstvom generala McArthurja kot vrhovnega zavezniskega komandanta so ZDA spodbudile družbene in politične reforme, ki so razbile monopol prejšnjega industrijsko-vojaškega kompleksa na Japonskem, položile temelje za čudežni gospodarski vzpon in pomagale pri sprejetju ustave, ki zavrača vojno, prepušča jedrsko orožje in potrjuje, da cesar ni božansko bitje ampak le »simbol države in narodne enotnosti«.

Žiroskopske naprave za orientacijo

Premiki enot na neznanem zemljišču, po gozdovih, ponoči ali v megli so vsakodnevna nujnost že pri urjenju v mirnem času, še mnogo bolj pa v vojni pri izvajanju bojnih akcij. Potreba po hitrejših premikih motomehaniziranih enot zunaj cest in prodornih globoko na neznanu ozemlje, katerega oblika je spremenjena zaradi čedalje večje urbanizacije, v vojnem času pa zaradi mehaničnega učinka termonuklearnih izstrelkov (požari, podrtine itd.), zahtevajo izpopolnitev naprav, s pomočjo katerih bi se enote lahko hitro in natančno orientirale, ugotovile svojo lego in smer premika.

To vprašanje je že rešeno, in sicer z žiroskopi, ki omogočajo avtomatično topografsko orientacijo in navigacijo. Leti omogočajo:

- ugotavljanje svojega položaja in strani sveta;
- ugotavljanje oblik, lege in videza topografskih objektov;
- avtomatično ugotavljanje koordinat in smeri premika glede na naloge in cilj enote.

Pripomočke za orientacijo pridajo na bojna in transportna vozila, ogletonske avtomobile, tanke, samohodne topove, oklepne transporterje, premične delavnice in druga vozila.

Žiroskopske naprave so zelo uporabne tudi za topništvo in rakete enote, zakaj z njihovo pomočjo lahko ugotavljajo smer streljanja ne glede na atmosferske razmere, kljimo in dnevni čas. Z njimi je mogoče ugotavljati tudi koordinate posameznih delov vojne razporeditve, smer njihovih premikov in koordinate ciljev, ki jih obstreljujejo.

Naprav za orientacijo, katerih poglavitni del je žiroskop, je mnogo in imajo različne lastnosti. Mednje spada tudi žiro polkompas ali žiro azimut, ki je izmed vseh naprav, katere uporabljajo za orientacijo, še najenostavnejši. Gre za navigacijsko napravo, ki jo namenjena predvsem za določanje smeri vožnje bojnih vozil in ravnarje z njimi v okolščinah, ko se človek težko orientira. Njen najpomembnejši sestavni del je tristopenjski žiroskop. Za njegov okvir je pritrjena merska lestvica s stopinjami ali tisočinkami (smerna merska lestvica). Smer ugotavljajo po medsebojnem položaju merske lestvice in indeksa, ki je pritrjena na ohišje naprave. Če vozilo ne pelje v predvideni smeri, je to mogoče, takoj ugotoviti na merski lestvici in oddatiti, za koliko stopinj je vozilo zavilo s svoje poti. S to napravo je mogoče med vožnjo ostati na pravi poti. Ima pa tudi pomanjkljivost: z njo si ne moremo pomagati, če želimo ugotoviti strani sveta.

Boljši od žiro azimuta je žiro kompas. Uporabljajo ga s tako imenovanim neuravnoteženim tristopenjskim žiroskopom in ga uporabljajo za avtomatično ugotavljanje geografskih azimutov. Namenjen pa je tudi za določanje smeri v navigacijskih aparatih in smeri gibanja v naravi. Od žiro azimuta se razlikuje zlasti po tem, da je mogoče z njim določiti smer in jo ohraniti v odnosu na strani sveta.

Poleg žiro polkompasa in žiro kompasa uporabljajo tudi žiroskopsko navigacijsko napravo, s katero je mogoče nenehno ugotavljati tekoče koordinate prehojenih poti in smeri vožnje vozila. Pot, ki jo bojno vozilo prevozi, naprava registrira in vnaša v karto.

Za ugotavljanje smeri v vojaški geodeziji in topografiji ter za uravnavanje topov in merilnih naprav uporabljajo še žiro teodolit in žiro goniometer.

Žiro goniometer je kombinacija žiro kompasa in kotomerske naprave teodolita. Žiroskopska naprava določa smer geografskega azimuta (kota med smerjo geografskega meridiana in smeri premikanja). Azimut je mogoče določiti z natančnostjo od 15 do 30 geografskih sekund.

Žiro goniometer je kombinacija žiroskopske naprave in artilerijskega goniometra. Azimute meri z natančnostjo od 0,15 do 0,25 tisočink. Naprava pa je tako majhna, da jo lahko prenaša že en sam človek.

M. STEFANOVIĆ

Del razdejane Hirošime

Ob rojstnem dnevu naše mornarice

Bilo je 10. septembra 1942... Tega dne so na ukaz vrhovnega komandanta NOV in POJ tovariša Tita v mestecu Podgori pod Biokovim ustanovili prvi mornariški vod. Tako se je začel proces, v katerem je nastala naša vojna mornarica.

Zdaj je za nas vojna mornarica naše ljudske armade vrst vojske. Njena naloga je, varovati nedotakljivost našega ozemlja po morju, obalah, rekah in jezerih. Zatorej je bil sklep o ustanovitvi mornariškega voda pred osemindvajsetimi leti odločilnega pomena. Nastal je zarodek naše sedanje številne in tehnično dobro opremljene vojne mornarice, najmočnejše med mornaricami malih držav.

Ze decembra 1942 se je pokazalo, kako nujna je bila ustanovitev mornariškega voda. Dne 23. decembra 1942 je bila ustanovljena pri štabu Hrvatske 4. operativne cone sekcija za vojno mornarico kot prva mornariška komanda pri nas. Ta sekcija se je ukvarjala predvsem z mobiliziranjem mornarjev, kar je bila priprava za kasnejše ustanavljanje novih mor-

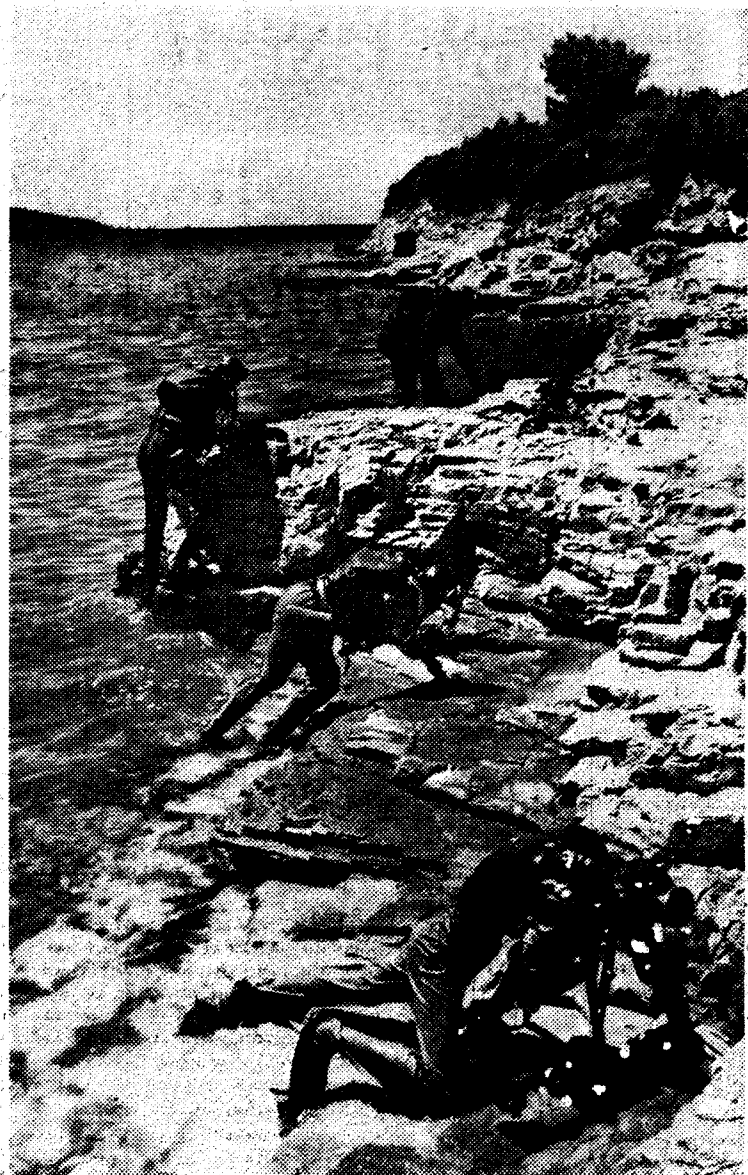
nariških enot. Razen tega je sekcija organizirala obrambo osvobojene obale, pripravljala ukrepe za oviranje okupatorskega pomorskega prometa ter zbirala podatke o njem.

Prvi mornariški odred je imel kakih 150 borcev in bork ter dve oboroženi ladiji »Pionir« in »Partizan«. Pripadniki odreda so bili nastanjeni v vaseh ob obali, največkrat v Tučepih in Igranih.

Z italijansko kapitulacijo so se razmere za nadaljnji razvoj naše mornarice precej poboljšale. Zaradi tega je naš vodstvo septembra 1943 ustanovilo več novih pomorskih komand, v glavnem po večjih krajih, tako na primer v Splitu, Crikvenici, za kninsko območje itd. Naša vojska je zaplenila tudi več ladij, zato so nastale nove mornariške enote. Dne 18. oktobra 1943 je tovariš Tito ukazal ustanoviti štab mornarice. Potem ko je bil ustanovljen, je sprejel vrsto ukrepov za krepitev mornarice in za njeno uspešno delovanje. Eden izmed organizacijskih ukrepov je bila tudi razdelitev celotne jugoslovanske obale na šest sektorjev.

Do konca vojne je naša mornarica imela 478 oboroženih ladij in okoli 14.000 pripadnikov. Ladje so bile majhne, lesene, oborožile so jih s pehotnim orožjem. Čeprav vse skupaj niso najbrž imele tolikega rušilca, so pomenile veliko silo in so sovražniku prizdele hude in boleče izgube. Improvizacija kot sestavni del partizanske taktike, pa tudi uporaba te taktike na morju so pomenili novo obliko bojevanja, prvo take vrste na svetu. Seveda pa so imeli za vse uspehe naše mornarice velike zasluge tudi njeni mornarji, zvesti sinovi naših narodov, vajeni morja in njegove nevarnosti.

Sovražniki so takoj po zasedbi naše države načrtno začeli uničevati naše ladje. Tako je naša država med vojno izgubila 35 rečnih potniških ladij, ki so letno prepeljale lahko okoli 1.200.000 potnikov. Nadalje 115 tovornih ladij, ki so lahko letno prepeljale nad 2,2 milijona ton tovarov. Prav tako smo izgubili 505 šlepov, 650 raznih večjih plovilnih objektov ter 8.300 manjših. V pomorstvu so bile izgube še večje. Od skupno

Pomorski diverzanti (iz knjige Jugoslovanska ljudska armada)

Bo vojaškim upokojevcem kaj bolje?

DEVET PREDLOGOV ZRVS ZA UREDITEV NJIHOVEGA POLOŽAJA

Naš list je že večkrat poročal, kaj čutijo upokojeni oficirji in kako se jim godi. Naš razvoj in nenehno padanje vrednosti dinarja sta porušila vsa razmerja, zlasti pa razmerje med ljudmi iz gospodarstva in tistimi, ki prejema osebnih dohodkov iz proračuna. Za te namreč urejajo višino dohodkov za daljše razdobje in za vso državo ali tudi za republike, medtem ko drugje to delajo sproti, tako da lahko sledijo nihanjem.

Nezadovoljstvo med upokojenimi oficirji je povzročilo več ustnih protestov na raznih zborovanjih raznim forumom, posameznim voditeljem pa so prizadeti napisali več pisem.

Zato je Zveza rezervnih vojaških starešin sklenila ukrepati kot organizacija, ki ji ni vseeno, kako se počutijo njeni člani, zlasti pa tudi upokojeni oficirji, ki so še vedno v vodstvih na raznih ravneh.

Še spomnimo, da predsedstvo sklenilo izpeljati posvetovalna z upokojenimi vojaškimi osebam po vseh krajih, kjer jih živi večje število. V glavnem so imeli taka posvetovalna pred poletjem po nekdanjih sedežih okrajev. Komisija za kadrovska vprašanja je potem na podlagi gradiva s teh posvetovanj in lastnih ugotovitev pripravila poročilo za predsedstvo ZRVS. To poročilo obsega enajst in pol tipkanih strani. Septembra bo o poročilu razpravljalo predsedstvo ter ga potem z močnimi popravki poslalo vsem odgovornim osebam in ustanovam od republike do zveze.

Iz poročila komisije lahko povzamemo nekaj ugotovitev. Tako podaja zgodovino razvoja naše vojske in razložuje verjeto, zakaj je bilo na vsem tem pri nas v vojski toliko starešin od več. Med glavnimi razlogi za to je bila približno enaka starost starešin, udeležencev NOV, zdravstvene posledice vojne in pogojni napori, reorganizacija v smeri poenostavitve in pa uvedba nove tehnike operacij. Nikakor pa ni šlo za izločitev neuporabnih ljudi.

Nadalje poročilo prikazuje posledice raznih ukrepov, s katerimi so nekdanji skušali s silo zadržati ljudi v vojski. Tako so starešinam z različnimi prepovedmi preprečevali šolanje zunaj vojske, vojaške šole pa niso enakovredne civilnim, oziroma jim sploh ne priznavajo in velja, kot da jih oficir ali podoficir sploh nista končala, če se v civilni službi skušata udeleževati na podlagi šolske izobrazbe.

Jedro problema vojaških upokojevcem pa je v tem, da so bili upokojeni predno so imeli za pokojnino zadostno delovno dobo. Zaradi tega jim odzamejo polovico pokojnine, če so zaposlijo. Zaradi tega, ker jih večina nima nobenega praktičnega poklica, so prisiljeni sprejemati razne slabo plačane službe. Zato se največkrat zgodi, da se takemu upokojevcu ne izplača delati saj sta polna pokojnina in dohodek iz delovnega razmerja ter polovica pokojnine približno enaka.

Gre tudi za razmeroma mlade ljudi, ki so na višku umske zmogljivosti, na tak način pa so prisiljeni živeti brez dela ali pa se ukvarjati z raznimi priložnostnimi posli. Zaradi udeležbe v vojni in zaradi pogojnih razmer so se ženili razmeroma pozno, potem pa so jih še razmeroma mlade upokožili. Zato jih ima večina še neoprekrbljene otroke. Zaradi stalnih selitev, ki so

značilne za vojaško službo, mnogi nimajo zaposlenih žena. Tako je življenjska raven vojaških upokojevcem razmeroma nizka, čeprav so njihove pokojnine višje kot pokojnine civilnih oseb. Delati pa se jim večkrat ne izplača. Posamezniki, ki imajo kak praktični poklic, pa večkrat tudi ne dobijo zaposlitve, ker prevladuje stališče da imajo pokojnino in da torej odjedajo službo drugim, ki nimajo nobenih drugih dohodkov. Res pa je tudi, da so osebni dohodki aktivnih vojaških oseb v primerjavi z osebnimi dohodki v civilnih službah razmeroma nizki. Zato so nizke tudi pokojnine, posebno še, ker velja za pokojnine vojaških oseb poseben režim. Tako polkovnik, ko je upokojen, prejema le 65 odstotkov osebnih dohodkov aktivnega polkovnika.

Zaradi vsega tega je nekaj primerov, ko imajo upokojene vojaške osebe z več otroki in ne zaposleno ženo tako nizke prejemke, da jih morajo občine pomagati kot socialnim podpirancem po enakih merilih, kot veljajo za vse občane.

So tudi posamezni primeri, ko zlasti vojaške upokojence z večjo izobrazbo ne marajo v službo, ker se tam boje njihove strokovnosti. Boje se, da ne bi spodrinili z vodilnih položajev razmeroma mladih ljudi brez ustrezne izobrazbe. Prav zaradi tega je nekaj vojaških upokojevcem odšlo na delo v tujino, kjer so se zelo uveljavili.

Nadalje so tudi med vojaškimi upokojenimi stari in novotni upokojenci, njihovi prejemki pa se močno razlikujejo, za kar ni nobenega opravičila. Poleg tega imajo kasnejši upokojenici tudi večje ugodnosti glede stanovanj.

Če vojaški upokojenec sprejme službo, ki velja za manj zahtevno, je to znak, da ga tarejo gnojne težave. To so zlasti razne vrstarske in duševne težave in priložnostna dela. S tem, da je tako delo sprejel, tudi javno pokaže o kakšne težave je zašel, ki zato ljudje to vidijo. Vsekakor zgled odvrta mlade ljudi od vojaške službe. Prav neurejenim zadevam vojaških upokojevcem lahko v precejšnji meri pripišemo, da se mladi ljudje ne zanimajo za vojaški poklic ali celo čutijo odpor do njega.

Tudi sami vojaški upokojenici se počutijo v večini primerov izigrane in onemogočene. To tudi javno kažejo z raznimi oblikami protestov, kot je na primer izstop iz ZK, popolna pasivizacija in podobno.

Končno vsebuje poročilo tudi 9 predlogov za ureditev položaja upokojenih vojaških oseb. Med temi je tudi predlog, naj bi vse vojaške upokojence prevzela JLA, zavodi za socialno zavarovanje pa bi opravljali samo tehnične posle okoli izplačevanja pokojnin. Pokojnine naj bi sproti usklajevali s prejemki starešin v aktivni službi in z vrednostjo dinarja. Vojaškim šolam naj bi določili ustrezen status v primerjavi s civilnimi šolami, JLA naj bi poskrbela za prekvalifikacijo bodočih upokojevcem in nekaterih kategorij sedanjih. Sistem »polovica pokojnine« naj bi odpravili in ga zamenjali s takim, ki bi upokojenca, če hoče delati nagrajeval. Avtomatično naj bi odpravili tudi razlike med »starišini« in »mnovinu« upokojenici, uredili naj bi tudi stanovanjske zadeve.

MP

95 čezoceanskih ladij smo jih izgubili 56. Prav tako smo izgubili 60 ladij za plovbo ob obalah, 166 motornih ladij ter 1.734 manjših plovilnih objektov. Razen tega pa smo pretrpeli velikansko škodo zaradi porušitve in onesposobljenih pristanišč ter uničenih večjih ladjedelnic.

Enote naše mornarice so izvedle 95 večjih akcij na sovražnikove plovne objekte, pet večjih desantnih operacij in na stotine manjših. Sovražniku so prizadejale 4.000 mrtvih, ranjenih in ujetih vojakov. Več deset ladij so potopile ali zaplenile.

Tako je na primer partizanski ribiški motorni čoln »Proleter«, oborožen samo z mitraljezom, 14. aprila 1943 razgalil sovražnikov konvoj, ki je šel devet ladij. Ena izmed njih je prisilila, da je zapeljala k obali Hvara in tam nasedla. Partizani so zaplenili ves tovar in nato ladijo zažgali. Ta se je imenovala »Africanus«.

Ob osemindvajsetletnici naše mornarice iz vsega srca čestitamo njenim pripadnikom in jim želimo še večje uspehe!

MIHAJLO GEORGIJEVSKI

Letala mirage 3.000 dni v zraku

Od januarja 1964 pa doslej so francoska nadzvočna bojna letala tipa mirage IV prebila v zraku že 71.730 ur ali tri tisoč dni. To so lahko bombniki, ki lahko prenašajo tudi jedrske bombe, letajo pa na majhnih, srednjih ali velikih višinah. Njihova največja hitrost je dvakrat večja od hitrosti zvoka. To hitrost lahko vzdrže 50 minut. Njihova dobra lastnost je tudi v tem, da jih je moč prek letal-cistern boeing C-135 oskrbovati z gorivom tudi med poletom.

Vsi piloti in navigatorji teh letal so oficirji, stari pa so povprečno po 33 let. Piloti imajo za seboj povprečno po 3.250 ur poleta, navigatorji pa po 2.750 ur. Posadke letal-cistern so nekoliko starejše, njihovi člani pa imajo povprečno po 4.500 ur poleta.

Kadar lete z nadzvočno hitrostjo, se izogibajo gosteje naseljenim območjem, največje pa v takih primerih letajo nad morjem.

Oddelek za turizem
LJUBLJANA, Titova c. 38

12. septembra — dvodnevni izlet na Koroška jezera — Grossglockner;

22. septembra — organiziramo v sodelovanju s potovalno agencijo Jugotours 8-dnevno potovanje z avionom v Moskvo in Leningrad po reklamni ceni din 1.890.— možnost obročnega odplačevanja;

23. septembra — 5-dnevni izlet v Švico, obisk 51. mednarodnega sejma v Lausanni;

27. septembra — 1-dnevni izlet po zapadnem obronku Pohorja;

9. oktobra — 5-dnevni izlet v Rim, ki je jeseni najlepši — z ogledom Padove, Bologne, Firence in Siene;

9. oktobra — za strokovnjake mesne industrije 4-dnevna ekskurzija v Verono — ogled razstave »neurocarne 70«.

V oktobru in novembru vsak četrtek in petek 5-dnevno potovanje z avionom v London. Po Londonu avtobusni ogledi vseh turističnih in kulturnih zanimivosti — reklamna cena: 1.190.— din. din.

V oktobru in novembru 6-dnevno potovanje v Pariz z avionom in povratkom z avtobusom preko Dijona, Genove, predora Mont Blanc, Lago di Garde in Verone — po znižani ceni: 945.— din.

V oktobru in novembru 6-dnevno potovanje v Pariz, nom ali 8-dnevno potovanje z avtobusom iz Beograda v Atene pod vodstvom izprašanih vodičev za din 998.—

Na voljo so vstopnice in trikotniki za parkiranje avtomobilov ob priliki ogleda 10. svetovnega padalskega prvenstva v Lescah od 6. do 21. septembra 1970.

Prijave, rezervacije in informacije v vseh poslovalnicah SAP Ljubljana.

Mile Pavlin **SKRIVNOST ŠIMNOVE SMRTI** / TORZO ROMANA /

»Zdaj nam bodo pokvarili ljudi, ker bodo je-mali brezobzirno. Dobro bi bilo, če bi jih brz-dali. Zrli bodo in razmetavali, saj mislijo, da je tukaj vsega več kot preveč,« sem rekel in brž našel somišljenike.

Že naslednjega dne smo zvedeli nekaj takih, da so se nam ježili lasje. K nam so prihajali kmetje in se pritoževali. Nas so hvalili, kako smo bili skromni in pošteti, oni pa da poberejo vse, kar vidijo. Nekaj kmetij so obrali do golega, zdaj se selijo drugam. Tam bodo spet vse požrli in nato odšli dalje. Nihče ne vpraša, kako bo kmet pre-živel družino do spomladi in kaj bo sejal in sadil. Dokler smo bili na Pohorju samo mi, je bilo i za kmeta i za nas dosti, zdaj pa se je pritepla ta lačna, brezobzirna množica...

Niso dolgo počivali, ko so se že začeli zaga-njati v Nemce. Ti niso hoteli ostati dolžni, silili so na Pohorje, pri tem pa niso delali nobenih razlik med nami in njimi. Počasi smo zvedeli, kaj vse so doživeli po poti. Divizija je imela stra-hotne izgube, napori so bili naravnost nečloveški. Nas pa so gledali vedno bolj postrani, vsak dan so ponavljali nove in stare očitke o tem, kako slabi vojaki smo.

Nekega dne sem zvedel, kako je neki bataljon-ski komisar vsemu bataljonu govoril, da so med nami najbrž gestapovski agenti, ki da so dosegli, da naša brigada ni pomagala nihovi diviziji. Saj da je na Štajerskem vse polno gestapovcev...

264

prišel s pošto iz štaba cone. Potrdil je moj za-govor.

Bil sem užaljen, čeprav sem se čutil krivega. Zato, ker prišleki sumijo vse štajerske partizane zaradi nekaterih vrvinjencev. Toda jaz sem vendar prišel iz Ljubljane... V svoji vniemi sem kar po-zabil na tisto noč, ko so me ujeli.

Tako me je kuhalo v glavo, da sem, vso noč pil vodo. Vsak hip sem pričakoval, da mi bodo rekli: do zdaj si tajil in nam lagal, zdaj pa pri-znaj, kdaj so te zasobili. Vse vemo...

Branil sem se, in govoril, kako sem razkril že več vrvinjencev. Zdaj sem na sledi četniško-gesta-povski organizaciji. V nekaj dneh bom imel vod-jo, ta bo pa povedal za druge. Pisano so gledali, odšli nekam spraševat, če je vse to res. Ko so se vrnili, so me že začeli bolj prijazno gledati, celo prosili so me, naj jim oprostim, če so mi grozili in če so bili surovi.

Zjutraj me je klical član glavnega štaba na razgovor. Dolgo pridigo sem moral poslušati o tem, kakšen mora biti partizan, da ne sme zapu-stiti tovariša v nesreči in da ne sme čakati na povelja. Prav to da je pogubilo bivšo jugoslovan-sko vojsko poleg izdaje v vodstvu. Očital mi je, da sem nehoti postal orodje sovražnikove politike uničenja in ločevanja naših enot, da sem kriv smrti mnogih naših borcev, predvsem ranjencev. Če se ne bi bil odlikoval pri razkrinkavanju so-vražnikovih agentov, bi mislili, da sem tudi sam gestapovec, saj sem počenjal vse tisto, kar bi počel samo njihov človek. V tem primeru bi z meno drugiče ravnali, tako pa...

Odstavljen sem s položaja brigadnega komi-sarja, saj sem bil tako ali tako samo začasno na tem mestu. Zapustiti moram brigado. Kam bi rad šel?

267

Ali kaj vesta o mojem bratu? Prvi ni hotel od-govoriti, zato sem zaslutil, da se je nekaj pripetilo. Poiskal sem drugega in zvedel: brat je padel med nemško ofenzivo na Ilovi gori. Bil je borec, kakršnih je malo. Čeprav šele kratak čas partizan, je bil četni komandir. Partizan, ki sem z njim govoril in zvedel za bratovo smrt, je z bratom govoril skoraj vsak dan...

»Kaj vse je povedal?« me je zanimalo. Vest o bratovi smrti me ni posebno presunila, vsaj prvi hip ne.

Če nekdo pripoveduje nekemu tretjemu, kar je zvedel od prvega, je vedno dosti netočnosti, vsaj v nebitvenih rečeh. So pa reči, ki gredo od ust do ust, ne da bi jih kdo skazil.

»Zelo je bil potrj zaradi očetove smrti,« je ne-nadoma rekel partizan.

Skoraj sesedel sem se. Najprej brat, zdaj pa še oče. Zdaj sem bil ves iz sebe, nekaj trenutkov sem lovil sapo in čutil, kako se me polašča omed-levica. Oče in brat mrtva, jaz pa ... izdajalec, ki mu preti smrt z dveh strani, ki živi samo pogojno.

Partizan me je gledal začuden.

»Mar nisi vedel?« je vprašal.

Ze sem se zbral, le žalost me je zagrinjala ve-dno bolj. Jokal bi, tulil, kot so žalovali sveto-pisemski Judje, če bi kaj pomagalo. Oba sem imel rad, bila sta del mene samega, neločljiv spomin iz moje mladosti. Zdaj počivata pod zemljo in črvi ju grizejo.

Pripovedoval mi je, kar so mu povedali interni-ranci, ki so se po kapitulaciji vračali iz italijan-skih taborišč. Očetovi dobri znanci, ki so ga po-znali še iz Maribora. Dolgo so potovali skupaj. Že blizu Gorice ga je zadelo, ko so zavezniški obstreljevali vlak. Takoj je bil mrtev, pokopali so ga na vaškem pokopališču.

Vse kaže, da bo mama na stara leta ostala

262

To me je potrla in prestrašilo. Da niso česa zasumili? Zatekel sem se k Ireni, ker sem se pri njej počutil še najbolj varnega. Niso vedeli kje sem, in če bi prišli pome, bi lahko pobegnili. Toda kam? Menda ne k Nemcem? S seboj sem odnesel steklenico žganja, ji omenil komisarjev govor in svoj strah. Imenitno me je potolažila, češ komisar samo ugiba in sumi, zaradi tega ga lahko še primejo za jezik. Čisto varnega se pa le nisem počutil.

Pri Ireni pa sem zvedel, da se zadeva z gesta-povskim omrežjem v naši brigadi kaj ugodno ra-zvija. Vodi ga bivši jugoslovanski aktivni pod-oficir, člani pa so četniki. Tó je slišala od gesta-povcev, ko so mislili, da je v drugi sobi...

Aktivnega podoficirja bomo brž našli, takih ni dosti. Povedal bo za druge... Zjutraj sem divjal v naš štab, začel pregledovati sezname. Toda imeli smo kar štiri nekdanje aktivne pod-oficirje. Naj jih opazujejo, sem ukazal...

Dopoldne smo dobili obisk. K nam je prijahal član glavnega štaba, ki je bil prišel z divizijo na Štajersko. Kar takoj je sklical sestanek. Po nje-govi zaprtosti in neprijaznemu obrazu sem sodil, da nam grozi huda ura. Nisem se zmotil. Takoj nam je začel brati levite. Zaman smo se izgovar-jali, da nismo prejeti povelja, naj odidemo diviziji na pomoč, prej ko so prvi prišli k nam. Saj smo slišali streljanje, je odgovarjal, lahko bi bili zve-deli, da je divizija obkoljena, da strada in da ima na kupe ranjencev. Če bi imeli kakšno obveščevalno službo Torej je kriv obveščevalec, smo se izgovar-jali. Ne, kriv je ves štab, ki odgovarja tudi za ob-veščevalno.

Potem je eden izmed naših, menda prav tisti slavohlepnež, ki je hotel na pomoč, povedal, kaj vse smo govorili v štabu in da sta bili dve stranki. Kdo vse je bil proti? Vse oči so se uprle varne.

265

Če rečem, da bi rad postal pripadnik varnostne službe, mi bo sumljivo, sem pomislil. Povrh bi bil tamkaj za Nemce še bolj privlačna vaba. Moral bi še bolj plesati po njihovih taktih. Zato sem rekel:

»Pravkar sem se lotil odkrivanja četniške orga-nizacije. Dovoliš, da ostanem tukaj tako dolgo, da jih razkrinkamo? Potem pa me pošljite nazaj na Dolenjsko. Sram me je tukaj, zdaj sem že drugič odstavljen s položaja. V kakšno tiskarno me dajte ali za bolničarja v kako bolnišnico. Ne čutim se sposobnega za poveljevanje in vzgojo ljudi...«

»Mi smo se tako mučili, da smo prišli sem, toliko naših je padlo, ti pa hočeš na Dolenjsko. Izpelji svoj načrt do konca, potem bomo pa že videli, kam pojdeš. Le Dolenjsko si za zdaj izbij iz glave...«

Spodletelo mi je. Če bi izginil odtod, bi me gestapovci izgubili izpred oči, posebno še, če bi se skril v kaki tiskarni ali bolnišnici kje na Rogu. Izgubil bi sicer Ireno, nekako bi že strpel brez ženske, morda pa bi si našel drugo, ki ne bi bila tako nevarna. Izkušnja me je izmodrila, povrh pa... Saj sem možki, kakršnega si vsaka ženska želi in le redka more privoščiti. V začetku sem ji morda odvraten, potem pa znori in pozabi na mojo pohabljenost...

Če bi me poslali na Dolenjsko... Gestapovci bi me nekaj časa iskali, potem pa obupali. Naj-brž bi pomislili, da so me partizani razkrinkali in ustrelili. Spet bi postal pošten človek, partizan. Tako kot ženska, ki enkrat prevara moža, da mu je potem še bolj zvesta. Konec vojne bi dočakal kot navaden borec, spustili bi me domov, ljudem ne bi bil na obeh takt, kot sem jim bil v naši službi, nadaljeval bi s šolanjem in postal čistan zdravnik. Tako pa...

268

sama, sem takoj pomislil. Mene bodo ubili eni ali drugi...

Po tolažbo sem odšel k Ireni. Tam sem obležal brez moči. Ves sem se tresel, ležal v polnu, nič govoril. Ona pa mi je stregla in me ljubkovala kot najbolj ljubeča žena. Preiskava, negotovost, pa še vest o bratovi in očetovi smrti, vse skupaj v nekaj dneh, to bi marsikoga zrušilo.

Ko sem odhajal, sem spet zvedel nekaj novega o četniški organizaciji. Njen vodja, bivši jugoslo-vanski aktivni podoficir, ima ženo zaposleno v Gradcu. Zdaj ga imam, ne bo se mi več izmuznil. Takoj ga bom ukazal zapreti.

Od štirih sem takoj lahko izločil tri. Pravega sem ukazal še bolj strogo nadzorovati. Čez nekaj dni je skušal pobegniti, pa so ga zasačili. Torej je opazil, da ga imamo na sumu, bili so nerodni. Odšel sem tja, da bi se pomenil z njimi, pa tudi da bi vodjo osebno zaslital.

Ležal je zvezan v nekem kotu, obraz je imel razbit. Nekdo ga je med ruvanjem mahnil s puškinim kopitom. Upiral se je, hotel pobegniti. Ko me je zagledal, je že vedel, da je z njim konec. Takrat sem že imel sloves neizprosne stro-gosti in pronicljivosti v takih rečeh.

Zasliševal sem go v kmečki kamri z zamreže-nim oknom. Dolgo ni hotel priznati. Da, imel je somišljenike v brigadi, pa tudi zunaj nje. Hoteli so pač vrnitev stare Jugoslavije, komunistov niso marali, ker so proti Jugoslaviji in proti kralju. Nihče pa ni vohunil Nemcem v prid. Kako si kaj takega morem misliti o njih, jugoslovanskih nacionalistih in patriotih? Ukvarjali so se samo s pridobivanjem somišljenikov. Ko bi jih bilo dovolj, bi dezertirali in ustanovili kje v Slovenskih go-ricah, kjer ni partizanov, svoj četniški odred ter pričakali Angleže, Komunistov ne bi pobijali, če jih ne bi napadali.

263

Začutil sem, kako mi sili kri v glavo, lotila se me je vrtoglavica. Zdaj bo ukazal, da me разо-trožijo in zvežejo. Pa ni...

Zakaj? Nekdo je spet začel naštevati moje ugo-vore. Moral sem se braniti, zaslutil sem, da bom drugače vsega kriv samo jaz. Povedal sem še za druge pristaše čakanja, pa tudi za take, ki so omahovali zdaj na eno, zdaj na drugo stran.

»A, tako?« je rekel zastopnik glavnega štaba in nas grdo pogledal. »Od tega trenutka dalje niste več funkcionarji, ne vi ne tisti, ki ste omahovali. V diviziji, ki je prišla, je dovolj starih partizanov, mnogo starejših kot ste vi, pogumnih in zanes-ljivih...«

Zanesljivih... Kako čudno je naglasil to be-sedo. Takoj zatem so prišli k nam njegovi sprem-ljevalci, sami tujci, naperili na nas orožje in nam veleli dvigniti roke. Odvzeli so nam orožje in nas zapri vsakega posamič v kamre in sobe velike pohorske kmetije, kjer smo imeli štab.

Kako sem se počutil kot jetnik — povrh pa še kriv — ne bom opisoval. Ze sem se videl pred brigado, kako mi bero smrtno obsodbo, že sem videl sovražnike, ki se mi škodoželjno režijo in se potegujejo, da bodo nad meno izvršili smrtno obsodbo. Gestapovci so me pač izkoristili, dosegli so svoje in zdaj...

Prvi sem bil na zasliševanju. Nič kaj prijazni niso bili z meno, spet sami tujci. Ponavljal sem jim svoje ugovore, se branil, kot sem vedel in znal, predvsem pa, da nismo dobili povelja in da sem mislil, da nam zato nič ne povedo, ker imajo z nami neke posebne namene. Najbrž naj bi na Pohorju vzpostavili bazo divizije. Niso mi verjeli, da smo šele zadnji dan dobili povelje, naj gremo na pomoč. Skliceval sem se na kurirja, ki je priča. Iskali so ga in ga slučajno našli, ker je

266

Pogubila me je majhna nerodnost. Če ne bi omenjal, kako skušam razkriti četniško skupino, bi me takoj poslali nekam proč, morda bi član glavnega štaba celo privolil, da me pošljejo na Dolenjsko. Vsekakor pa bi tja lahko prišel kdaj kasneje. Kasneje pa sem bil že pripadnik var-nostne službe, ne pa navaden partizan, ki ga poš-ljejo lahko, kamor hočejo.

Toda tokrat sem se hotel samo opravičiti, zato sem izkoriščal vse možnosti in se lovil za vsako slamnato bilko kot človek, ki se potaplja. Zato sem tudi članu glavnega štaba omenil četniško skupino.

Nenadoma se je član glavnega poveljstva prijel za glavo in rekel:

»Lej ga, lej! Zakaj ne bi ostal kar tukaj pri obveščevalni službi? Slišal sem zate, kako si že nekaj dosegel na tem področju. Daj, delaj naprej, popravi, kar si zagrešil. Menda veš, kako potre-bujemo sposobne ljudi za tako delo? Zdaj se bo tukaj začelo tako, kot se je na Dolenjskem, bela garda bo skušala doseči sporazum z Nemci, ro-varili bodo, ti pa že imaš precej izkušenj, več kot vsi drugi...«

Vesnilo me je, da mi toliko zaupajo. Torej ne vedo nič o mojih zvezah z gestapom. Toda tukaj bom še bolj na prepihu, sem takoj zaslutil. Zdaj pa je bilo že prepozno. Če bi ugovarjal, bi bil spet sumljiv.

Nekaj dni sem lenaril okoli štaba, potem pa so mi dali pooblastila in začel sem delati. Najbolj me je veselilo, da sem lahko hodil kamor sem hotel. Najprej sem si ogledal brigade, ki so prišle z Dolenjske, da bi našel kakega znanca. Našel sem jih nekaj, pogovarjali smo se o znancih in...

Iz našega internata so skoraj vsi po italijanski kapitulaciji odšli k partizanom. Dva sta bila zdaj tukaj. Poiskal sem najprej enega, nato drugega.

269

Če po pravici pove za vse somišljenike, sem mu obljubil, pojdejo vsi skupaj na Dolenjsko, kjer jih bodo razdelili po brigadah ali dali v delavske bataljone. Drugače ga čaka vojno sodišče in najbrž smrtna kazen. Nasedel mi je in začel naštevati imena. Več kot deset jih je bilo, in vse razen dveh so imeli še isti dan. Tista dva pa sta po-begnila, se nekaj časa skrivala v gozdovih, nato pa odšla k orožnikom. Kam so ju poslali, nismo zvedeli.

Večina aretirancev je spet vse skupaj tajila, se izgovarjala, kako so z vodjo in med seboj samo razpravljali o političnih zadevah, negodovali zaradi posameznih krivic in nerodnosti naših štabov in vodstva, drugega pa ne. Drugi pa so takoj priznali. Začelo se je medsebojno obtoževanje, vsak dan smo več zvedeli in končno je prišlo na dan, da so tudi zbirali podatke. Za vodjo seveda.

Kdo je dobil ta seznam? Vodja je dolgo tajil, si izmišljeval raznovrstne razloge in izgovore... Hotel je biti človek, ki ni imel z nobenim zveze, ki je vse počenjal na lastno pobudo, zaradi svojega prepričanja. Potem pa je tudi on priznal.

V začetku vojne se je znašel v vojnem ujetništvu v Italiji. Tam se je navzel četniškega duha. Po kapitulaciji je pobegnil, se prebil v Ljubljano, od tam pa so ga poslali v Maribor. Kako, kdo?

Ljubljansko vodstvo. Oskrbeli so ga s potnim listom, v Mariboru naj bi poiskal dva somišljenika in organizirali naj bi skupino. Ko so videli, da je vse kar je ostalo slovenskega pri partizanih, so se dogovorili z Ljubljano in šli še sami na Pohorje. Toda kam je šel tisti seznam?

V Ljubljano seveda, kaj pa so tamkaj počenjali z njim, ne ve. Lahko si mislimo, da so ga prek domobrancev dobili v roke Nemci. Torej je bil vseeno nemški vohun. Kako je pošiljal v Ljubljano poročila, kdo jih je nosil?

MEBLO

LETNI ČAS

POSODA ZA VODO ZA STOLNE ALI ŽIVALI

LUTECIJ

PODVALNA DELAVKA

KEŠETO

STAROŽIDOVSKI KRALJ

NIKOLA TESLA

DRISKA GRIZA

MOČNO RAZSTRELIVO

KRAJ V SANDZAKU

TURNIR ZA "MEBLO"

NAUK O GRESNIH BOLEZNIH

MILIVOLT

POČASI (GLASSA) SLADKOVODNA PIBA

GR. ČRKA

KONEC POLOTOKA

PIŠATELJ LEVSTIK

TOŃE KRALJ

ZAKLADNICA

AMER. KNJ. CONRAD

PERJE PRI REPI

GL. MESTO ABEMENJE

KLADIVETIST ATIL

GOZDNA ŽIVAL

LEPOTIČENJE

ZNAILNOST POHISTVA "MEBLO"

VITTORIO DE...

PRINORSKI NARODNI HEROI (10ŽE)

TURNIR ZA "MEBLO"

OGRAĐA ZA SVINJE

SANO

PIVSKI VZKLIK

ANGLEŠKI PLEMICI

ČASOVNO MERILO (HNOŽ)

GOSPA

DELI POHISTVA

UTRUJANJE

KAZALNI ZAIHEK

OS. ZAIHEK

VOTASKO VRENJE

KILOGRAM

DONAC SAGEZ

FR. PIŠAT. CLAUDE

ODPADNIK

SCENARJ INSTRUH.

PROVINCA V ITALIJI (VINO)

VEZNIK

BEKA NA PRIMORSK.

PEŠK. TEL. DUBLIN

WINEKO, STEVILKA-TORISČE

KAZALICA VARIANTA

STARI PRISLOV

PRAZNE BESEDE

UPRAVLJALJALEC KANTINE

7. IN 16. ČRKA

GORA NA KOKOSKOH

PLANINA MADAGASKARSKO DO LINO

NAPAD

SPODNJI

PIHKO PODZELJE

VOJNO-DINEC

TRUDI MUJA

MATERIAL ZA "MEBLO"

STVARNIK SVETI PRIGIP

ARABSKI ZREBEC

MILTONSKO MESTO V AFRIKI

HEMNET

IGRALEC WELLS

MESECE NA SLOVASKOH

MEZO PIANO

TEGALETA

NEBESNO ZNAHENJE

IVS

OKUSNE RIBE

OBRTNIK

SKRAVEN

OBMOČJE SEV. TEČAJA

INDIJSKI PRINC

20. IN 16. ČRKA

DARILLO

DEL ROKE

DALMAT. Z. IHE

KRAJEVNI ODBOR

IGRA S FIGURAMI

MESTO V JUZ. TURCIJI

PODROČJE DEKANA

ALUMINIJ

PRINCIP

PESNIŠKO IME ZA IRSKO

BRUSNI KAHEN

ITAL. SLIKAR GUIDO

GLAS ZVONA

PREVALKA NEHSKE POKRAJINE

UGOZAHOD

VLADARSKO NASLOV

DUŠIK

SPORNI KLUB IZ CELOVCA

TROPSKE PAPIGE

PRIMEK IN IME

POKLIC

TOČEN NASLOV

MEBLO

IGRALEC WELLS

MESECE NA SLOVASKOH

MEZO PIANO

TEGALETA

NEBESNO ZNAHENJE

IVS

OKUSNE RIBE

OBRTNIK

SKRAVEN

OBMOČJE SEV. TEČAJA

INDIJSKI PRINC

20. IN 16. ČRKA

DARILLO

DEL ROKE

DALMAT. Z. IHE

KRAJEVNI ODBOR

IGRA S FIGURAMI

MESTO V JUZ. TURCIJI

PODROČJE DEKANA

ALUMINIJ

PRINCIP

PESNIŠKO IME ZA IRSKO

BRUSNI KAHEN

ITAL. SLIKAR GUIDO

GLAS ZVONA

PREVALKA NEHSKE POKRAJINE

UGOZAHOD

VLADARSKO NASLOV

DUŠIK

SPORNI KLUB IZ CELOVCA

TROPSKE PAPIGE

Nagradni razpis križanke MEBLO

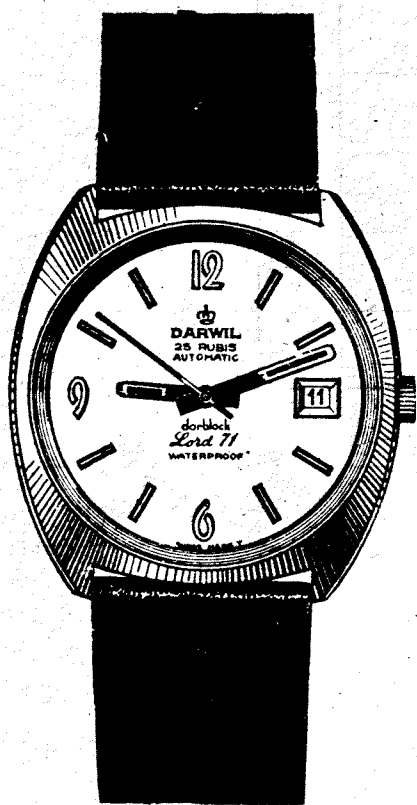

1. nagrada vzmetnica »Jogi«
2. nagrada blazinice, 4 kom.
3. nagrada blazinice, 2 kom. — vse izdelek te tovarne
4. in 5. nagrada kolekcija knjig založbe »BOREČ«

Uprava »TV-15«

**Biseri
proizvodnje**

DARWIL

Lord 71 Lady 71

V vseh je vgrajen specialni mehanizem izredne preciznosti. Najnovejši pri urah DARWIL — vgrajen DARBLOCK, ki ščiti vsako DARWIL uro proti udarcem in pretresom. DARWIL Superavtomatik SNOW STAR cronometer je pojem elegancije in točnosti. DARWIL LORD 71 Special Flat DARBLOCK. DARWIL LADY 71 DARBLOCK. ženska moda 1970. GENERALNO ŠVICARSKO ZASTOPSTVO

NUDIMO PO SVETOVNIH KONKURENČNIH CENAH NAJVEČJO IZBIRO NAKITA IZ 14, 18 IN 22 KARATNEGA KONTROLIRANEGA ZLATA.

Prodaja s posebno garancijo! Na zalogi vedno 600 modelov ur DARWIL in ARETTA. Ure znamke DARWIL in ARETTA lahko kupite tudi v specializiranih trgovinah in veletrgovinah v Jugoslaviji. Servisi so v vseh večjih mestih Jugoslavije. DARWIL — TRST, PIAZZA S. ANTONIO NUOVO 4/I-II

NOVO

**VINO
V BLOKPAKU**

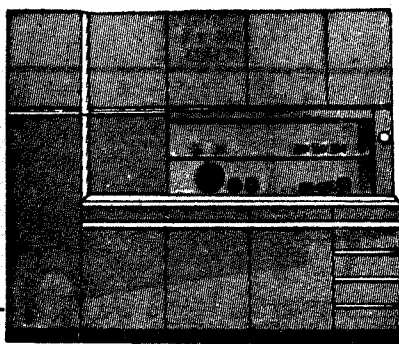

Z VARČEVANJEM PRI

**KB
LJUBLJANA**

**DO
IZPOLNJENIH
ŽELJA**

V SODOBNO KUHINJO — SODOBNO KUHINJSKO POHIŠTVO

kredenca izpeljanke
iz kuhinje VEGA 55

SAP

LJUBLJANA

Oddelek za turizem
LJUBLJANA, Titova c. 38

Priporočamo delovnim organizacijam, Društvom upoko-jencev in posameznikom:

V Kaštelah pri Splitu nudimo prijetne počitnice po znižanih cenah od 7. do 28. septembra 1970.

7-dnevni penzion z dobro domačo hrano v dvoposteljnih sobah s tekočo vodo, brezplačno kopališče, brez doplačila za turistično takso, ter avtobusnim prevozom z udobnim turističnim avtobusom v Kaštele in nazaj za dinarjev 352.—

Za skupine nad 10 oseb dajemo poseben popust, eno brezplačno mesto.

Na voljo so vstopnice in trikotniki za parkiranje avtomobilov ob priliki oglada 10. svetovnega padalskega prvenstva, ki bo v Lescah od 6. do 21. septembra t. l.

Prijave, rezervacije in informacije v vseh poslovalnicah SAP — Ljubljana.

*Če gradite
pozrite na stroške!*

- PREDEN PRIČNETE GRADITI, OBIŠČITE TRGOVSKO PODJETJE »GRAMEX« LJUBLJANA, KURILNIŠKA 10
- PREPRIČALI SE BOSTE, DA IMAMO NA ZALOGI BOGATO IZBIRO NAJRAZLIČNEJŠEGA GRADBENEGA MATERIALA.
- PRIPOROČAMO VAM NAKUP SANITARNE IN OBLOŽNE KERAMIKE IZ UVOZA PO KONKURENČNIH CENAH.
- OBIŠČITE NAŠA SKLADIŠČA V LJUBLJANI, NA LAVRICI IN VRHNIKI

Nada Primožič:

Birkenau, decembra 1942

Spominu moje matere

Pred vojno sem živela s sestrom in starši v Slovenj Gradcu. Oče je bil že takrat član KP. Takoj po kapitulaciji stare Jugoslavije smo se vključili v osvobodilno gibanje. Oče je bil prvi organizator OF v Slovenj Gradcu. Septembra 1941 so ga gestapovci zaprli in po daljšem mučenju v celjskem zaporu ubili. Jaz sem bila kurirka KP za Štajersko. V Celju so me ob izdaji organizacije novembra 1941 zaprli in pozneje poslali v koncentracijsko taborišče Auschwitz. Maja 1942 so zaprli še mater in sestro. Tri mesece za menoj so poslali tudi mamo v Auschwitz, kjer je po pol drugem mesecu umrla.

To je zgodba najinega snidenja in slovesa v Birkenauu.

In ta del svojih spominov posvečam njej, ki je zgorela v enem od oswienimskih krematorijev. Zdi se mi, da je bilo v njeni smrti združeno trpljenje 4 milijonov pobitih, potepanih, zadušenih in zažganih žrtev v tisti prekleti tovarni smrti.

Za hip sem se zdramila iz tifusne vročice in zdelo se mi je, da me znan glas kliče:

»Nada, Nada.«

Ležala sem na tretjem nadstropju pograda (lagerska postelja) v revirju ali lagerski bolnišnici v Birkenauu FKL-AUSCHWITZ (FKL frauenkoncentracijski lager). Glas je prihajal bliže in zopet zamiral v gromozanskem hrupu, ki je dan in noč odmeval v baraki. Kakšnih 700 nas je bilo natrpanih v tem »revirju« različnih narodnosti, zbranih iz vse okupirane Evrope. Vse te žene so kričale, prosile, preklinjale, molile in bledele, vsaka v svojem jeziku.

Nisem vedela, kako dolgo že ležim tukaj, padala sem iz omotice v omotico.

Imela sem tifus in razbito glavo. Poizkušala sem se dvigniti, toda bolečina v glavi je bila tako huda, da sem ponovno zgubila zavest. Ko sem se spet zavedela, se je nad menoj sklanjal drobn obrazek moje matere. Najprej sem mislila, da se mi blede. Zaprla sem oči in spet pogledala. Res je bila ona. Popadel me je takšen silen strah, da sem začela na ves glas kričati:

»Ne, ne, ni res, da si tudi ti tukaj!«

»Tiho, Nada,« je dejala, »seveda sem tukaj, pri tebi. Prišla sem s transportom pred nekaj dnevi. Povsod sem te že iskala. Zdaj sem te vendar našla.«

»Oh mama, mama, ti boš tukaj umrla,« sem ji dejala.

»Vsi bomo tukaj pomrli.«

»Ali ne vidiš, kakšna sem že?«

»Kaj govoriš neumnosti?« je dejala, »Ali te ni sram, da si tako hitro popustila? Vojne bo

čez dva meseca konec, do takrat boš pa že vzdržala.« Te besede zame niso imele velikega pomena, kajti zavest me je spet zapustila in potopila sem se v blažen svet tišine in miru, po katerem sem tako hrepenela.

Novica, da bo konec vojne čez dva meseca, se je bliskoma razširila po baraki. Vse, kar je moglo hoditi in se premikati, je drvelo proti mami.

»Povejte, povejte, kako je zunaj,« so jo prosile v vseh močih jezikov. Tako je stala drobna mama obkrožena od 200 bolnic, katerih oči so se vročično svetile v pričakovanju dobrih vesti. Pripovedovala jim je, kako so Rusi zavzeli Vilno, kako napredujejo in kako bo vojne v kratkem konec — še malo je treba vzdržati in vsi bomo svobodni. Upanje in vera v te besede — pa čeprav je bil v resnici konec vojne še zelo daleč — je v marsikateri od teh žena vžgalo ponovno željo po življenju in volji, da se bori zanj. Naslednji dan je mama spet prišla: z ničimer ni pokazala presenečenja nad mojo zunanostjo, ki je morala biti vsekakor porazna zanjo.

Razšli sva se bili julija 1942 v celjskem zaporu. Takrat kljub dolgotrajnemu in težkemu življenju v zaporih moja zunanost ni kazala velikih sprememb. Zdaj me je našla do kosti shujšano, umazano, ušivo, tifuzno. In moja glava, ki se je nekoč ponašala z mogočno krono las, je bila do kože obrta in razbita.

Razbila mi jo je nemška kriminalka, ki je bila naš blokovski starešina ali blokova, kot smo jo med seboj imenovali.

Rana na glavi se je sedaj močno gnojila in od nje je pošteno zaudarjalo. Moje bližnje sosedo, Poljakinjo, so se strašansko razburjale nad tem smrdom in končno so pripeljele doktorja, tudi Poljaka, ki naj bi opravljal službo zdravnika v tej brezupni bolnišnici. Prerezal mi je rano in jo, kolikor pač je mogel z razpoložljivim orodjem in zdravili očistil in vse skupaj zavil v krep papir, ki je potem z rano gnij naprej do naslednjega povezovanja. Na srečo sem bila ves čas le napol pri zavesti, tako da pri vseh teh operacijah — se mi zdi — bolečin nisem čutila. Sosedo so mi pozneje pripovedovale, da sem pri vsakem prevezovanju strašansko kričala in jokala. Vsem sem se smilila in tako so mi pridno obirale uši ves čas moje popolne nemoci.

Tokrat je mama prinesla s seboj skledo vode, s katero me je umila in preoblekla v svežo srajco. Kako ji je uspelo vse to organizirati, nisem nikdar zvedela. V revir je zelo težko

Karlo Horvatin: V izgnanstvo

prihajala. Vsako obiskovanje bolnikov je bilo strogo prepovedano. Mamin prihod ni bil nikdar skriven. Vedno je bila obkrožena s trumo žena, ki so hotele govoriti z njo in še in še slišati vesele novice o skorajšnjem koncu vojne. Iz dneva v dan nas je obiskovala in nam vlivala voljo do življenja. Tifus je polagoma pojenjavil in počasi sem začela reagirati na okolico.

Bilo je grozno, nepopisno grozno.

Na stotine žena je tukaj čakalo na smrt. Nekatere vdano, druge so v obupu razgrajale, nihče se ni zmenil za njih bolečine, niti jim ni skušal pomagati. Dvakrat na dan je mama hodila okoli in pobirala s pogradov mrljice, ki so jih potem zlagali v skladovnico na koncu barake. Ta izmозgana trupa so glodala pred krematorijem še podganja krdela, ki so se klatila po lagerju. Nenehen hrup krikov in prošelj, molitev in kletvic je spremljalo neprestano škrtanje podganjih čeljusti.

Sem je dan za dnem prihajala mama. Bila je vedno drobna in nežna. Nihče ji ne bi prisodil, da je mati dveh odraslih hčera. Njena dobrota in nesebičnost nista poznali meja. Doma naju je s sestro silno razvajala in ni nikdar odklonila nobene najine želje. Bili smo čustveno močno povezana družina. Prav tako je bila dobra tudi do drugih, vsakemu bi bila rada pomagala v njegovih težavah in redko so to njeno dobroto izkoriščali.

Ko so ji povedali, da so očeta Nemci ubili, se je polovica njenega življenja poslovilo od nje, druga polovica je ostala meni in sestri.

Sedaj je bila tu v Auschwitzu. Skrivala je svojo bolečino. Pogovora o očetu sva se obe izogibali. Mislila je, da ne vem za očetovo smrt. Meni je povedal o očetovi smrti gestapovec, ki je spremljal transport v Auschwitz. Vest me je strašno prizadela.

Kljub videzu korajže je v notranjosti mama hudo trpela. Ves čas sem vedela, da fizično ne bo vzdržala. Imela je slabo srce, in takšne so podlegle med prvimi.

Vsak dan sem imela več volje do življenja, a mame je bilo vsak dan manj.

Nekega dne je mama komaj, komaj prišla do mojega ležišča. Rekla mi je, da jo boli glava in da je jutri ne bo, ker se mora odpočiti. Držala sem jo za roke. Nisem je hotela izpušiti. Nagonsko sem čutila, da jo vidim zadnjič. Strmel sem vanjo in si hotela vtisniti v spomin vsako potezo njenega drobnega obraza. Prosila me je, naj jo izpustim, ker se mora vrniti.

»Tako zelo sem utrujena! Naspiti se moram!« je dejala in polagoma odšla. Čez nekaj dni je umrla za tifusom. Misel, da ji nikdar ne bom mogla povrniti niti delčka njene dobrote, mi je povzročila nezno bolečino. Privid, kako leži na skladovnici mrljic in kako jo grizejo podgane, me je spravljaj v blaznost...

Ponovno sem doživljala njen prihod, slišala njene bodrilne besede: »Korajžo, Nada, vzdržati moraš! Ne pusti se potepati!«

Vabilo na partizansko srečanje v Podnartu

Združenje borcev narodnoosvobodilne vojne Podnart pripravlja II. partizansko srečanje, ki bo v soboto, 12. septembra 1970 ob 16. uri, v Kulturnem domu v Podnartu. Na srečanje so vabljeni vsi borci, ki so pred vojno, med vojno in po vojni živeli na območju krajevne skupnosti Podnart, in tudi vsi člani ZB NOV Podnart. Za srečanje pripravlja odbor tudi kulturni program, za zabavo pa bodo poskrbeli godci iz Podbrezj.

PRIJATELJI BELE KRAJINE, BORCI ENOT, KI SO BILE V BELI KRAJINI, AKTIVISTI! PRIDITE 5. IN 6. SEPTEMBRA V METLIKO NA TRADICIONALNO SREČANJE BELOKRANJSKIH PARTIZANOV IN AKTIVISTOV, PRIJATELJEV BELE KRAJINE! BORCI 15. BRIGADE, PRIDITE TJA PO KNJIGO O VAŠI BRIGADI! PREJELI JO BOSTE BREZPLAČNO, GOSTOLJUBNA METLIKA VAS BO POGOSTILA KOT NEKDAJ!

Dobro je, če veste...

TUDI V ZDA SKAČEJO CENE. Ministrstvo za delo v ZDA je objavilo, da so lani v tej deželi poskočili življenjski stroški za 6,1 odstotka, kar je največji skok v poslednjih 18-ih letih. V zadnjem sporočilu je rečeno, da je močno presežen črni rekord zvišanja življenjskih stroškov v 1968. letu, ko je zvišanje znašalo 4,7 odstotka. Na početku 1970. leta so bili življenjski stroški za 31,3 odstotka višji kot v razdobju od 1957. do 1959. leta.

LONDON SE POTAPLJA. Velika Britanija tone počasi v Severno morje. V 1.500 letih bodo nekatere londonske četrti izginile, zdrknile bodo pod vodo ali natančneje povedano: Temza jih bo preplavila. To novico je objavil neki znanstveni časopis, avtorja ustreznega članka pa sta dva resna londonska učenjaka. Njuna trditve temelji na preverjenih podatkih, po katerih britanski otok počasi tone.

V POSLEDNJIH TREH LETIH SO LIŠKI LOVCI USTRELILI 225 VOLKOV, ki so delali kmetom velikansko škodo. Vendar je število ustrelenih volkov, če se primerja s številom volkov, ubitih v prejšnjih letih, precej majhno. Razlog za to so tudi premajhne nagrade za pokončane zveri. Liški lovci zahtevajo večje priznanje za ne ravno nenevaren lov na te roparje.

V MNOGIH PREDELIH VISOKIH PLANIN IN V TUNDRAH NI DREVJA, ker je zemlja večji del leta zmrzla, led pa se stopi samo na površini, tako da je v globini enega do dveh metrov sloj večnega ledu. Led onemogoča koreninam življenje, močni vetrovi, ki nosijo ledene iglice, pa poskodujejo listje in veje. To povzroča, da obstojijo na visokih planinah in tundrah samo življenjski pogoji za rast nizkega grmičevja s plitvimi koreninami in poležalnimi vejami, s čimer je grm zavarovan po eni strani pred smrtonosnim vplivom ledu na korenine, po drugi strani pa pred vplivom hudih vetrov.

ZIVLJENJE JE TUDI V PROSTRANOSTVH VEČNEGA SNEGA, kakršne so ledeniki na visokih planinah in ledene puščave v arktičnih pokrajinah. Na snegu živijo namreč neke alge, t. j. neke vrste mahov, rastlin, kakršna je npr. enocelčna Chlamydomonas nivalis, ki pobarva sneg z rdečo barvo (z barvo krvi), če se močno razmnoži. Druge alge obarvajo sneg z rumeno ali rjavo barvo.

NAJDLJŠA OTOSKA REKA NA SVETU je Kapuas na otoku Borneu. Dolga je 1.150 km, kar pomeni, da je 200 km daljša kot naša Sava. Ta reka obiluje z velikimi količinami vode ter je na precejšnji dolžini plovna. Ob izlivu v Južnokitajsko morje, ki objema na severu in severozahodu bornejske obale, dela Kapuas velik delto, ustje v obliki grške črke J.

AFRIŠKI GOZDOVI OBEGAJO 683.000.000 ha ali 22,5 odstotka celotne afriške površine oziroma 15 odstotkov celotne svetovne površine, poraščene z gozdovi. Na vsakega afriškega prebivalca pride povprečno po 2,7 ha gozda, kar je za 1,1 ha več, kot znaša svetovno povprečje. Značilno za afriške gozdove je, da so neenakomerno porazdeljeni; najmanj jih je v severni in južni Afriki, največ v vzhodni in zahodni Afriki in sicer v vzhodni 250.800.000 ha, v zahodni Afriki pa 406.000.000 ha.

PRED DEZJEM SKAČEJO RIBE IZ VODE in lovijo žuželke, ki letajo nad vodo, lastovice pa se v letu spuščajo prav nizko nad zemljo in prav tako lovijo žuželke. Pred dežjem je namreč zrak, in sicer najprej v višinah, zelo vlažen. Tenke perutničke in telesca žuželk se hitro navlažijo in živalce obremenijo s sorazmerno veliko težo ter jih prisilijo, da se spustijo nizko nad zemljo. Sledijo jim lastovice. Spuščanje lastovic nizko nad zemljo je utrdilo pri ljudeh vero, da napovedujejo lastovice dež.

DIABETES, T. J. SLADKORNA BOLEZEN, POVZROČA FORAJANJE MRTVIH OTROK. Skriti diabetes spada med najnevarnejše povzročitelje porajanja mrtvih otrok in nehotnih splavov. Tako zatrjuje znani španski zdravnik za ženske bolezni Jose Botella-Lusia. Diabetes onemogoča organizmu uporabo sladkorja. Smrt zaplodka je pogosto prvo znamenje, ki opozarja na nevarnost diabetesa pri ženskah, pri katerih se po navadi še ne kažejo napovedujoča znamenja sladkorne bolezni.

PROTI ZIMI - PRIJATELJ ZA MRZLE DNI -
VELENJSKI LIGNIT

LJUBLJANA
ZAGREB
MARIBOR

OZIMNICO SI PRIPRAVIMO JESENI, KURJAVO PA ŽE ZDAJ, DA SE DO ZIME OSUŠI IN PRIDOBI NA KVALITETI

VELENJSKI LIGNIT
BO NAPOLNIL VAŠ DOM S PRIJETNO IN ZDRAVO TOPLOTO

NE POZABITE:
ZA SONCEM GREJE NAJCENEJE -
VELENJSKI LIGNIT

RUDNIK LIGNITA VELENJE

Imeli smo ljudi

Alojz Potočnik

Nepričakovano nas je 20. avgusta presunila vest, da je umrl Alojz Potočnik, po domače Stojanov Lojz z Bleda. Pred kratkim je slavlil svojo petdesetletnico.

Oče mu je umrl zgodaj, zato si je sam moral služiti kruha še kot otrok. Izučil se je za ključavničarja, nato pa je delal v tovarnah. Bil je član Sokola, udeleževal se je tudi v kulturnem življenju. Ob nacističnem napadu na Jugoslavijo je nemudoma odšel braniti domovino kot prostovoljec. Kasneje se je povezal z OF, toda mobilizirali so ga v nemško vojsko. Ob prvi priložnosti je desertiral in se priključil partizanom. Bil je borec, miner in obveščevalec v enotah 9. korpusa. Udeležil se je tudi znanega partizanskega smučarskega tekmovalstva v Cerknem. Svoboda je dočkal kot kapetan.

Po osvoboditvi je nadaljeval s svojo dejavnostjo v športnih organizacijah. Kot vrhunski športnik je dosegel lepe uspehe v športnih tekmovalstvih z motorji, v smučanju pa je bil v eni izmed panog celo državni prvak. Skoraj da ni bilo domačega društva ali organizacije, kjer ni bil član ali funkcionar. Zadnja leta je bil gostilničar na Blejskem otoku, izdeloval je tudi spominke. Ohranili ga bomo v lepem spominu.

Janez Flis

Kot osemnajstletnik je moral v avstrogrško vojsko že leta 1914. Ranjen pri Lvovu, je prišel v rusko ujetništvo. Delal je po raznih grofovskih posestvih in v sibirskih gozdovih, kjer se je moral boriti z nešteti nevarnostmi, predvsem s krdeli sestradanih volkov. Ko je izbruhnila ruska revolucija, so ga boljševiki osvobodili, priključil se jim je tudi v njihovem boju. Leta 1918 se je kot stotodstotni invalid vrnil v domovino. Nekaj časa se je moral zdraviti zaradi hudih ozeblin.

Doma za invalida, povrh pa še udeležena revolucije ni bilo nobene službe. Vse življenje so mu očitali udeležbo v revoluciji. Leta 1941 se je skupaj z ženo in hčerko vključil v osvobodilno gibanje. Ko so jih Nemci odkrili, so vsi trije odšli k partizanom. Janeza in ženo so leta 1944 ujeli na Rakitni Nemci, Janeza so 27. aprila istega leta obsodili na smrt, vendar ga niso ustrelili. Čeprav so ga hudo mučili, ni ničesar izdal. V Bogunjah sta z ženo dočakala osvoboditev in se vrnila na svoj dom v Domalah. Dve leti je ležal zaradi posledic

pretepanja. Kasneje je bil vratar v tovarni Toko. Toda dolgo ni zdržal, spet je moral v bolniško posteljo. Umrl je 24. julija letos. Pokopali smo ga kot borca in udeleženca ruske revolucije z vsemi častmi.

Rudolf Zupančič

Dne 8. avgusta se je množica ljudi s Kresniških Poljan in sosednjih vasi poslovala od Rudolfa Zupančiča. Rodil se je 12. aprila 1902 v številni družini. Zato se je kmalu zapoznil kot brzojavni delavec in posneje kot odlični cestar.

Po sovražni okupaciji je prenašal različne važne novice o premikih sovražnika. Spomladi 1944 je vstopil v NOV, kljub številni družini, ki ji je bil skrben oče in dober gospodar.

Po vojni je pomagal z udarniškim delom pri obnovi domovine. Zaposlil se je pri železnici, v prostem času pa je bil ribiški čuvaj in zelo vnet lovec in je pridno skrbel pozimi za divjad. Na nešteti porokah in prireditvah je zabaval ljudi s harmoniko.

Zadnja leta je bilo in vdano trpel za neozdravljivo boleznijo. Naj mu bo rahla slovenska zemlja, za katero se je med NOV zvesto boril.

MIHA VAHEN

Jože Faletič

Po livških vaseh in okoli Kobarida so ljudje 2. avgusta zvedeli, da je umrl znani aktivist, poštenjak, prosvetar Jože Faletič-Jurij Rombon. Bil je bolan pet let, tri leta je preživel v postelji. Doma je bil z livka. Rodil se je na Golobih v revni

kmečki družini. Med prvo svetovno vojno se je bojeval na italijanski in ruski fronti. Ko so ga ujeli, je delal po Rusiji in se navzel socialističnih idej. Vrnil se je po vojni. Bil je med ustanovitelji prosvetnega društva, ki ga je dolgo vrsto let tudi vodil, dokler niso fašisti zatrli vseh društev. Nadaljeval je z delom tajno. Bil je vzoren gospodar in oče, imel je pet hčera in dva sinova.

Ko se je začelo osvobodilno gibanje, je bil spet med prvimi. Proti koncu 1942 se je z vso družino vključil vanj. Že maja so ga skupaj s tremi hčerkami aretirali in odpeljali v tržaške zapore. Po italijanski kapitulaciji je z delom nadaljeval še z večjo vnemo. Po aretaciji sosedja Janeza Dreška, glavnega organizatorja na Livku, je prevzel njegovo delo skupaj s pokojno Jelko Sekli-Nušo.

Delaven je ostal tudi vsa povojna leta. Kljub visoki starosti je bil dolga leta vzoren aktivist.

Antonija Lavrin

Letos junija je za vedno zatisnila svoje trudne oči Antonija Lavrin rojena Lipovšek, stara 67 let. Bila je kmetovalka in znana sodelavka NOV. Ze v zgodnji mladosti je okusila vse tegobe življenja kot delavka pri zasebnih delodajalcih. Po poroki se je preselila k možu na kmetijo v Lebenicah. Tudi tu jo je čakalo trdo delo na samotni, hriboviti kmetiji. Prišla je druga svetovna vojna, ki je pokojnici prinesla še več trdega in nevarnega dela. Ze od leta 1941 in vse do konca vojne je delala za NOV (hranila partizane, prenašala pošto in imela v oskrbi ranjene partizane v letu 1943/44 ter jih skrivala v domačem bunkerju pred nemškimi hajkami). Bila je aktivna članica družbenih organizacij. Preživeli partizani in bližnji sosedje jo bodo ohranili v spominu kot dobro sosedo in aktivno sodelavko NOV.

Ivan Novak

NA MNOGA LETA!

Zadnjega avgusta letos je v okviru svojih najbližjih prijateljev obhajal 89. rojstni dan rodoljub in znani aktivist OF v Cerknem

Miha Kenda. Prijatelji in soborci mu želijo, da bi še dolgo ohranil življenjsko svežost in zdravje. Če komu pripada srečna starost, potem za svoje življenjsko delo Miha Kenda zasluži najlepšo.

Politični razgledi

Urugvajski predsednik Jorge Pacheco Areco je bil dokaj nepreviden, ko je po ugrabitvi ameriškega policijskega izvedenca Dana Mitriona, ameriškega agronoma Claudia Flya in brazilskega diplomata Diasa Gomida izjavil, da ne bo izpolnil zahtev »teroristov«, »osamljene peščice ljudi brez domovine in brez načel«.

Ugrabitelji se imenujejo Tupamaros, kar pa je le vzdevek za pripadnike Narodnega osvobodilnega gibanja. Ime Tupamaro je povzeto po perujskem poglavarju, ki se je imel za potomca Inkov in se je imenoval Tupac Amaru, v resnici pa se je pisal José Gabriel Condorcanqui. Leta 1780 se je proglasil za suverena Peruja in španski kolonialisti so ga leto kasneje ujeli in razčetrili. Vzdevek Tupamaro so pozneje uporabljali uporniki v tem delu Južne Amerike, predvsem pa urugvajski bojevniki za svobodo in neodvisnost.

Tupamaros obstajajo že nekaj let in doslej so veljali za kavalirske mestne gverilce, ki se norčujejo iz oblasti. Veljajo za drzne in muhaste. Nekoč so med napadom na banko prenehali grabiti denar in priskočili na pomoč stari ženski, ki je od strahu omedlela. Letos so že ubili nekega urugvajskega komisarja, ki je veljal za surovino, tako da se prebivalstvo zaradi tega niti ni preveč razburilo. Od tistega komisarja so dobili podatke, s katerimi so razkrinkali korupcijo v državnem aparatu. Konec maja letos so se polastili 700 pušk, brzostrelk, pištol in 80.000 nabojev, ko so vdrli v morariško šolo v Montevideu, pri čemer jim je pomagal en sam vojak. »Z desetino bi lahko kar strmoglavili vlado!« je ogorčeno vzkliknil neki senator.

Toda tokrat, ko so ugrabili ameriškega policijskega »svetovalca«, so postavili večje zahteve: osvoboditev vseh političnih zapornikov v deželi. Baje jih je samo 160. Petdesetletni predsednik Jorge Pacheco Areco, sicer amaterski boksar in človek trde roke, pa se ni vdal. Zato so Tupamaros ubili talca. Uboj je bil dober izgovor za predsednika, da je »začasno« prevzel vso oblast v svoje roke (sicer je že tako imel vse v rokah, saj je ob enem predsednik republike in predsednik vlade od 6. decembra 1967), nato pa jo naglo prenesel na velikanski policijski aparat. Policija se že do sledi ni preveč ozirala na ustavne svoboščine, kadar je delovala zoper opozicijo, tokrat pa je poklicala na pomoč še vojaški stroj ter se pognala na lov za Tupamaros. Ta lov pa je dokaj očitno pokazal tisto, kar je diktator skušal prikriti skoraj trem milijonom prebivalcev »južnoameriške švice«: urugvajski gverilci so učinkovita skupina, ki je tesno povezana z vsemi plastmi prebivalstva. Njihova dejavnost, ki je nenavadna in dostikrat smešna za človeka, ki ne pozna zgodovine gibanja, ima podporo v vsem Urugvaju.

Več kot dvajset tisoč policajev in vojakov se je zapodilo v preiskavo po domovih, univerzah, kulturnih klubih in športnih organizacijah, iskali so ljudi, ki bi bili »sumljivi«, se pravi, ki podpirajo Tupamaros. Toda naleteli so na molk. Prijeli niso nikogar.

Tupamaros

Narodno osvobodilno gibanje ali Tupamaros je prešlo v prve organizirane akcije leta 1963, v njih pa so bili prav posebej dejavni tovariši odvetnika Raula Sendica (ta je zdaj v zaporu), ki je bil pobudnik solidarnostnega boja z delavci v tovarnah sladkorja v Artigasu. Bojno jedro Narodnega osvobodilnega gibanja sestavljajo študentje, profesorji, predstavniki svobodnih poklicev, uslužbeni, med njimi je tudi veliko žensk. Gibanje se je odločilo za mestno gverilo, katera uspehe postavlja Kuba za zgled vsem osvobodilnim gibanjem Latinske Amerike. Tupamaros se zbirajo v celicah, v katerih je največ sedem članov, o svojih operacijah glasujejo z dviganjem rok, v primeru aretacije pa je ukazano, da mora vsakdo molčati štiriindvajset ur, da se tovariši utegnjo poskriti. V petih letih ni policija odkrila niti enega njihovega skrivališča, aretirala pa je med vsemi voditelji edino Raula Sendica. Tupamaros imajo mestno gverilo za začasno in »uvodno« dejavnost v široko razprostrto gverilo, v katero naj bi bili pritegnjeni delavci in ki naj bi jo vodila resnična in prava revolucionarna stranka. Ravno zato so do sedanje akcije Tupamaros prava podoba organizacije: policija in vojska težko nadzorujeta in ukrepa zoper majhne skupine gverilcev v mestih, kjer ima vsakdo dovolj prijateljev in simpatizerjev, da se skrije, če mu tla pod nogami postanejo prevroča.

V sredstvih in ciljih Narodnega osvobodilnega gibanja so tako elementi nasprotja kot skladnosti s stališči drugih sil urugvajске levice, še posebej Komunistične partije. Komunisti menijo, da je dejavnost Tupamaros preveč tvegana in za zdaj tudi jalova. Po njihovem mnenju bi bilo treba ustanoviti široko fronto demokratičnega boja, ki naj bi izražala zakonite možnosti v deželi (te pa so če že ne enake ničli, zelo omejene).

Tupamaros menijo, da so njihove akcije neizogibno potrebne za ustvaritev nekakšnega vrhovnega poveljstva, ki bi moglo voditi splošno akcijo tedaj, ko bi se osvobodilni boj razširil na vso deželo. V nečem se Tupamaros popolnoma ujemajo s stališči levičarskih strank: veliki osvobodilni boj naj bi potekal pod vodstvom stranke, ki bi bila povezana z načeli socializma.

Zaradi pomoči v denarju in orožju, katero dobivajo z vseh strani, ker ljudje simpatizirajo z njimi, bi Tupamaros utegnili postaviti uporniško vlado. Prepričani so, da bi morebitna intervencija Braziliije in Argentine v takšnem primeru samo utrdila revolucionarno enotnost Urugvaja.

KOMENTATOR

Po osvoboditvi begunjske kaznilnice na Koroško

Nadaljevanje s 4. strani

Dne, 10. maja so nemški in vlašovski transporti odšli naprej, vendar od Jesenic dalje niso mogli, ker je iz kranjskogorske strani že prišel motorizirani odred 4. armade. Tudi policijo iz Poljč je doletel konec pri Hrušici nad Jesenicami. Zajel jih je motorizirani odred. Tudi tiste transporte, ki so se vrnili nazaj proti Kranju, so zajeli oddelki 4. armade.

Dokler pa prek Vršiča še ni bilo n.očnih oddelkov te armade, ji bilo tudi na Jesenicah težko z umikajočimi se transporti. Razen predstavnikov oblasti in nekaj varnostnikov ni bilo tam nobene vojaške enote.

Kljub temu pa so nekateri politični delavci s pomočjo aktivistov ustavili in razorožili več transportov. Od nemških oficirjev so odločno zahtevali popolno kapitulacijo in nekajkrat pri tem uporabili tudi zvižaco. V bregu nad postajo so namreč naredili nekaj lesen »topov«, ga zakamufirali in obrnili »ceva« tako, da je gledala proti postaji. Tovariši, ki so se pogajali s sovražnikom, so samozavestno zagrozili, da bodo začeli streljati tudi s topovi, če se ne vda. Čas je bil tudi tu na strani osvoboditeljev in tako se je tudi tu izteklo brez žrtev, ujetnike pa so potem razorožili.

Končno sta tudi Radovljica in njena okolica svobodno zadihali. Po mestu so spet zavihrale slovenske zastave, ki so pozdravljale osvoboditelje ter predstavnike svoje oblasti.

Zdaj bi najbolj kazalo, da bi ta del odreda ali vsaj večina skušala zaseda cesto od Tržiča proti Ljubljani, tega niso storili. Skozi Tržič in čez Ljubelj na koroško stran so se va-

lile dolge kolone nemške vojske, policijski oddelki, ustaši, četniki in domobranci. Prav tako je bilo na cesti skozi Kokro in čez Jezersko. Cesta čez Ljubelj pa je bila najboljša in najkrajša zveza iz Avstrije prek Karavank. Na vojaških zemljevidih Tretjega rajha je bila »zabeležena kot strateška cesta št. 333«.

Zaradi malostevilstva naše vojske so bežeče kolone skoraj neovirano odhajale skozi Tržič. Že od začetka aprila 1945 so obcestja med Tržičem, Ljubljano in Jezerskim varovale močne policijske in domobranske zasede.

Nemci in njihovi pomočniki naj bi na umiku in pred odhodom rušili in uničevali razne objekte in ljudi. Požgali naj bi tudi Tržič, porušili komunikacije, zadušili internirance v predoru pod Ljubljano, pobili zapornike v Begunjah ter na vsakem koraku škodovali našim krajem in ljudem. Toda — vseh teh načrtov ob približevanju naših enot niso mogli več izpeljati. Poleg tega pa je bila njihova vojska sita bojevanja in nasilstev.

Vendar pa je nevarnost narasla zaradi vse večjega števila takih vojščakov, kot so bili vlašovi, četniki, ustaši in domači domobranci. Vse to se je zdaj valilo proti Karavankam, da bi ušli enotam 3. in 4. armade, ki so pritiskale za njimi.

Po dinamičnih spopadih in dogodkih v Bistrici in okoli nje je Kokrški odred prišel v Celovec že 8. maja 1945 popoldne. Poleg prvih oddelkov Koroškega odreda in političnih delavcev, je bil Kokrški odred med prvimi našimi enotami, ki so prišle v koroško glavno mesto.

Tja so se pripeljali z vlakom, kajti železniški most niso nadzirale ne angleške ne nemške sile. Sovražnik je bil tedaj zaposlen na vzhodnem predelu Koroške, odkoder so pritiskale tja enote 4. operativne cone in takoj za njimi tudi divizije 3. armade.

Prav zaradi tega je Kokrški odred prišel v Celovec brez strela. Naslednji dan je bila razglašena nemška kapitulacija, Kokrški odred pa je prišel pod poveljstvo Koroškega vojnega področja.

V naslednjih dneh, ko so bili odredovci razporejeni na razne kraje in v razne enote, so prišli na sled tudi bežečemu generalu Rupniku in škofu dr. Rožmanu. Skupina borcev odreda, združena z organi Omeze za Koroško, je zvedela, da se ta dva »zadržujeta« pri gestapovcu Čebulju v Vrbi ob Vrbskem jezeru. Pohiteli so tja z dvema oklopnima avtomobila, a so jih ustavili Angleži. Z razgovori so jih zadrževali toliko časa, da so se iskani vojni zločinci lahko umaknili. Na Čebuljevem stanovanju so našli le še esesovsko uniformo ter toplo posteljo. Zvedeli so, da je ležal pravkar še v njej zloglasni Maier-Kaibitz, Hitlerjev strokovnjak za raznarodovanje in ponemčevanje.

Po številnih delih in dogodkih pa so se vsi naši borci in politični organi 21. in 22. maja 1945 morali umakniti iz te pokrajine.

Tako je zastoj tekla kri za slovensko Koroško.

Velike sile so že v oktobru 1944, dokončno pa v februarju 1945 sklenile, da bo meja med Avstrijo in Jugoslavijo ostala na črti, kjer je bila 1937. leta.

Take so bile igre in interesi velikih zaveznikov.

TOVARNA AVTOMOBILOV
IN MOTORJEV MARIBOR

- TOVORNJAKI
- AVTOBUSI
- SPECIALNA VOZILA
- ZRAČNO HLAJENI DIELSKI MOTORJI

„TV 15“ ZA MLADINO

NAGRAJENI PRISPEVEK

„Vrnili se bomo!“

Rafal iz strojnice je odjeknil v pozno zimsko popoldne in na pragu domačije je obležal Nemec.

V hiši je nastal preplah. Mlajši otroci so se stiskali k materi, starejši so hiteli skrivati vse, kar je bilo nevarnega. Dragocene partizanske pesmarice so padale v kanal, tja so romale tudi druge prepovedane knjige, plakati in titovke s peterokrakimi zvezdami. Fant desetih let je med koruzo zakopal ročno bombo. Trije kurirji so polnili pištole in zapenjali plašče. »Kmalu se bodo vrnili, prekleti, in veliko jih bo...«, so pojasnjevali svojim gostiteljem. »Mi bomo ostali, devet otrok imam in v tem snegu ne bi prišli daleč,« je odločila mati. »Tam v kamri so še tri vreče sanitetnih potrebščin, ki so jih prinesli iz mesta,« je opozoril oče. Skrili so tudi te in tako je bilo glavno delo končano. »Ničesar ne bomo izdali!« je še dejal oče družini, ki se je vsa prestrašena zbrala v kuhinji.

Na zemljo je že pričel padati mrak, ko so skozi okno zagledali prihajajoče sence. Smukale so se od drevesa do drevesa in čedalje več jih je bilo. »Puške in čelade imajo,«

je kričnil eden izmed malčkov in zgrabil materino roko. Nenadoma so se vrata odprla. »Kje so banditi?« je zagrmelo in pred družino se je razkoračil Nemec z naperjeno brzo-strelko. »Tukaj jih ni!« se je glasil odgovor. Tujci so iskali, premetavali in rohnili. »Gaže imamo!« so nenadoma zatulili in iz kleti privlekli dvanaestletnega domačega sina Ludvika. Eden izmed njih je vzel v naročje štiriletnega fantka. »Povej, kje so partizani, in čokolada bo tvoja,« se mu je dobričal. Fantek je požrl slino in odrinil ponujeno mu čokolado. »Gremo!« je ves razjarjen zavpil Nemec.

Za vozom, na katerem so peljali mrtvega Nemca, je kot pogreben spreved stopala družina z devetimi otroki. Nenadoma je postalo svetlo, ko da bi zasijalo sonce. Ozrli so se in videli, kako njihovo domačijo objemajo ognjeni zublji. Za hip so onemeli, nato pa se bolj sklonjenih glav nadaljevali to žalostno pot. »Vrnili se bomo!« je nekdo plašno dahnil in molče pokimal v slovo.

Danes so to že odrasli možje in žene, najstarejša deklica je bila moja mama...

MIRJAMA PEČNIK

S POTI PO JUGOSLAVIJI

In še bolj smo jo vzljubili...

Polni vznemirjenja in pričakovanj smo se nekega poletnega dne zgodaj zjutraj zbrali na železniški postaji v Prestranku. Nato pa hajdi na vlak in proti Reki, kjer smo se ustavili za dve uri. Pot nas je potem vodila do Ogulina in Plitvic, od koder smo se z avtobusom odpeljali do Plitvičkih jezer. Ob pogledu na jezero Kozjak in hrumeči slap nas je utrujenost kaj hitro minila. Veseli smo stopali po stezici ob zeleno modri vodi in komaj smo se zadržali, da nismo skočili vanjo. Tako prijetno hladna je bila... Tudi presenečenja, ki so popestrila našo pot, so se vrstila drugo za drugim.

Prišli smo do jezera in se čezenj prepeljali s čolnom. Ko smo vstopili vanj, se je nevarno zagugal. No, pa se je vse srečno končalo. Zadovoljni smo pomakali v vodo prste in opazovali ribice. Ko smo izstopili, smo se še enkrat ozrli za čolnom in odšli do hotela, kjer smo se okrepčali. Po kosilu smo se vrnili do postaje in pozno popoldne prispeli v Zagreb. Tu smo se preselili na drug vlak, kjer smo utrujeni takoj zaspali. Zjutraj naslednje-

ga dne smo se prebudili že v Dubrovniku. Takoj smo odšli v zgradbo Počitniške zveze, kjer smo dobili prenočišče. Hitro smo se oblekli v kopalke, se na obrežju sončili in v morju osvežili. Morje je bilo valovito, kar nas je še posebno zabavalo. To veselje je trajalo do večera, ko smo se morali posloviti. Med potjo smo se ustavili še v zabaviščnem parku, kjer smo za vožnjo z avtomobilčki zapravili nekaj denarja. Drugo jutro smo si ogledali Dubrovnik, naslednji dan pa smo se odpravili v Sarajevo, kjer smo videli mnoge znamenitosti tega mesta in se spomnili tudi Gavrila Principa, ki je leta 1914 izvedel atentat na avstro-ogrskega prestolonaslednika. Pot nas je vodila tudi prek Neretve, te žive priče narodnoosvobodilnega boja. Ogledali smo si porušeni most in obudili spomin na čas, ko je tujec teptal našo zemljo. In še bolj smo vzljubili domovino... Program našega popotovanja po Jugoslaviji je bil tako sklenjen in prišel je čas odhoda. Domov smo se vrnili s spomini, ki še dolgo ne bodo pozabljeni.

ILONKA ČELHAR

TE DNI

BILO JE 3. SEPTEMBRA 1941. V DRAVOGRADU SO POLOVILI DESET FANTOV, KI SO DELALI V ELEKTRIČNI CENTRALI. NAJPRED SO JIH ODGNALI V PREVALJSKE ZAPORE, NATO V BEGUNJE IN ODONDOD V DOMŽALE. POZNEJE SE JE ZVEDELO, DA SO BILI IZDANI. PRIVEZALI SO JIH NA KOLE, ZABITE OKROG NJIVE ONKRAJ MOSTU ČEZ BISTRICO V DOMŽALAH, IN JIH USTRELILI. PRED NEKAJ DNEVI SO NA TEM MOSTU BILI TUJI NASILNIKI NASLI USTRELJENEGA NEMŠKEGA POLICISTA. IN V POVRACILO ZA TO SO UBIILI DESET MLADIH LJUDI, KI SO NEIZMERNO LJUBILI SVOJO DOMOVINO. MED PADLIMI JE BIL TUDI DEVETNAJSTLETNI KLEPARSKI POMOČNIK OSKAR SLEMENIK.

Utrinki iz vojnih dni

TO SE JE PRIPETILO MOJEMU STRICU, KI ME JE UCIL LJUBITI DOMOVINO IN RODNO OGNJIŠČE. POVEDAL MI JE VELIKO SVOJIH DOŽIVETIJ, DANES ZAPISANO JE LE DELCEK LE-TEH. SE VEČ BI MI BIL POVEDAL O STRAHOTAH VOJNE, A JE UMRL. NJEGOVI SPOMINI SO OSTALI MENI, JAZ PA JIH BOM POSREDOVALA DRUGIM, DA BODO VEDELI, KAKO HUDO JE BILO TISTE DNI. »ČE BO ŠE KDAJ VIHRALA VOJNA, BODI POGUMNA IN BRANI DOMOVINO; TO JE DOLŽNOST VAS MLADIH!« MI JE DEJAL, KO SEM BELEŽILA SPOMINE, KI VAM JIH BOM DANES ZAU-PALA:

Zarožljali so ključ

Strmel sem skozi majhno okno v mesečno noč. Tovariši so spali, le jaz sem bedel in mislil na jutrišnji dan. Kaj mi bo prinesel? sem se vpraševal. Noč je bila dolga in nema. Le tu in tam je zašelestelo v krošnji lipe, ki je rasla nedaleč od tod, in slišati je bilo šumenje vode v starem vodnjaku. Bil sem žalosten. Vedel sem, da je še daleč do svobode. Iz razmišljanja me je zbudilo rožljanje ključev v vratih. Bilo je zgodaj zjutraj, nagnali so nas iz sobe in spravili v bližnje mesto. Tam so nas stlačili na tovornjak in odpeljali neznan kam. Vozili smo se tudi z vlakom. Odložili so nas na neki postaji. Nismo mogli ugotoviti, kje. Prišli smo do velike hiše. Vodili so nas po temnih hodnikih, na katerih smo se razšli. Mene so vrgli v celico številka 13. Znašel sem se v precej obsežnem prostoru s številnimi pogradi. Mimogrede sem opazil železne kavlje, na na katerih so visele obleke. Dolga miza je stala pod oknom in ob njej majave klopi. Nekaj glav se je dvignilo in me ogledovalo. »Spet novi...« sem zaslišal. Tu sem ostal le en dan, zakaj proti večeru naslednjega dne so nas osvobodili partizani.

Slovo od matere

Odpravil sem se proti domu. Utrujen in žejen sem se ustavil na robu gozda. Naslonil sem se na smreko in priprl oči. Počival bi, a neznana

sila mi je velevala, naj grem dalje. Zavil sem na stezo, ki me je pripeljala do naše domačije. Korak mi je zastal in srce mi je začelo burno utripati. Nudil se mi je grozovit prizor. Tam, kjer je nekoč stala hiša, so moleli v zrak le ožgani zidovi in na pragu le te je ležalo materino truplo. Ležala je tam in si na prsi stiskala družinsko fotografijo. Solze so me premagale in zakokal sem. Nekaj trenutkov sem stal s sklonjeno glavo, nato pa sem vzel materino truplo in krenil proti gozdu. Z rokami sem grebel mehko prst in izkopal jamo. Glavo sem imel težko in v prsih me je dušilo. Še enkrat sem se s pogledom poslovil od matere in jo zagrebel v pomladno prst. Na grob sem zasadil nekaj prvih zvončkov.

Odšel sem k partizanom

Iz dni partizanstva se najbolj spominjam prvega jesenskega dne leta 1944. Napadli so nas Nemci in po hudem boju tudi zmagali. Le nekaj se nas je rešilo. Mene je zadelo v roko. Rana je bila velika in močno sem krvavel. S težavo sem se privlekel do prvih hiš bližnje vasi. Prijazni ljudje so mi obvezali rano, me nasitili in me čez noč skrili na podstrešje. Drugo jutro me je kmet odpeljal v partizansko bolnišnico. Storiš so vse, kar je bilo v njihovi moči, a mi roke le niso mogli rešiti. Svobodo sem dočakal kot in ŠTEFKA BALAZIČ valid...

Nekoč in danes

NEKOČ PRISLA NACISTIČNA SVOJAT JE V NAŠE KRAJE RODOLJUBE KLAT. POTEM KO SMO SE RODILI MI, SVOBODE ZVEZDA SE POVSOD BLESTI.

A DANES. KO SMO MI V NAJLEPSEM CVETU, GROZOTE SE GODE IN NI MIRU, VOJNA JE ŠE TU IN TAM NA SVETU. PRIHODNOST MLADIH POLNA JE STRAHU.

V DEŽELI NAŠI ZDAJ ZORI SVOBODE SAD, KJER BRATA LJUBI IN SPOŠTUJE BRAT, MORDA PA BO ČEZ NEKAJ KRATKIH LET PREKLETA VOJNA ZRUŠILA NAŠ SVET...

SONJA GRZETIČ

KRAMLJANJE

Spoštovana tovarišica Milena!

Oprostite mi, ker vam nisem toliko časa pisal. Saj razumete, počitnice so bile in... Kaj bi vam pravil! Upam, da mojega pisemca ne boste vrgli v koš. Pravzaprav nisem niti hotel pisati. Že kar precej prispevkov sem vam poslal, pa niso ugledali belega dne. Tako sem izgubil voljo do pisanja. Danes pa smo bili pri sosedih, ki nam večkrat pripoveduje dogodke iz narodnoosvobodilnega gibanja. To bi bilo nekaj za tovarišico Mileno, sem rekel. Zato prisluhnite. Imela je sina Ivana, ki je s šestnajstim leti odšel k partizanom. Čeprav mlad, je vestno izpolnjeval svoje dolžnosti. Kmalu je postal diverzant. Tako so ga nekega dne dodelili skupini, ki je šla minirati železniško progo, po kateri naj bi pripeljal vlak z vojaškim materialom. Partizani so vse lepo pripravili in čakali. Ko so zaslišali sopihanje vlaka, je eden izmed njih prižgal vrstico in kmalu potem je strašansko zagrmelo. »Umaknite se, jaz vas bom ščitil!« je dejal Ivan tovarišem. »Bolje, da je eden mrtev kot deset!« je še dodal in začel streljati. V tem neenakem boju s sovražnikom je mladi Ivan padel. Vsako leto obiščem njegov grob in položim cvetje nanj. To sem vam hotel povedati. Vedel sem, da je zgodnica prekratka za samostojno objavo, pa sem jo skril v pisemce. Kaj pravite na to?

Prejmite lepe pozdrave!

BORIS KRULC
Dantejeva 3
p. Izola

Dragi Boris!

Prav si storil, da bolj prav nisi mogel storiti. Vedno sem si želela, da bi naše kramljanje ne bilo le skupek praznih in vljudnostnih besed. Vpletite vanj resnične odseve življenja in hvaležna vam bom. Samotisto o »izgubi volje za pisanje« mi ni kaj posebno ugajalo. Kar se tiče počitnic, te popolnoma razumem. Jaz sem — resnici na ljubo povedano — kot urednica mladinske strani »TV 15« vesela, da so jim dnevi štetili... Lepo pozdravljen!

MILENA

Draga tovarišica Milena!

Najprej vas prisrčno pozdravljam in se opravičujem zaradi dolgega molka. Čeprav vam nisem pisala, sem ostala zvesta in vneta bralka mladinske strani vašega časnika. Lepa hvala tudi za denar. Prejela sem vaše pismo v zvezi z zbiranjem novih naročnikov. Ker pa sem večinoma v šoli v Ljubljani in zaradi slabih prometnih zvez bolj malo doma, nisem mogla ustreči vaši prošnji. Moram pa vas opozoriti, da ima naš kraj — čeprav majhen — kar lepo število naročnikov na »TV 15«. Mislim, da je tudi mnogo mladih ljudi, ki z veseljem prebirajo vaš list, saj lahko v njem berejo o marsikaterem dogodku, ki jim pomaga osvetliti vrednost NOB.

Vas lepo pozdravlja!

JOŽICA FRBEZAR
Borovec 1
p. Kočevska Reka

Draga Jožica!

Želela bi, da bi bilo tako. Ne samo zaradi dolga do preteklosti, ampak tudi zaradi ljubezni, ki jo vlagate v vsak poslani prispevek. Kolika je vem le jaz, ki vaša pisemca prva dobim v roke. Povem pa ti, da ni majhna.

Lepo pozdravljena!

MILENA

Okrogle in oglate

SIMPTOM BOLNEGA GOSPODARSTVA... V Jugoslaviji imamo kar že 14 tovarn za proizvodnjo zdravil. Vse kaže, da jih še nimamo dovolj in da je naše gospodarstvo zares nevarno bolno, saj bodo gradili še petnajsto tovarno zdravil!

NEVERNI TOMAZ... Nizozemski princ Bernard bo obiskal letošnje svetovno razstavo v Osaki na Japonskem. Bernard je tale nameravani obisk takole upravičil: »Japonci so v poslednjih letih močno napredovali tudi v proizvodnji živil. Grem tja, da se bom prav tam prepiral, ali ne bodo Japonci izvažali tudi k nam in v druge dežele po svetu — nizozemskega sira.«

BODEČE BOZANJE... Neki rimski časnikar je obravnaval zadnjo krizo italijanske koalicijske vlade in možnosti za ponovno zaživetje koalicije. »Kalicija pomeni umetniško božanja soudeleženca v vladi s — kakusom...« je rekel med drugim.

(NE)DELOVNI CAS... Zgodilo se je nekje na jugovzhodu, lahko pa bi se bilo zgodilo tudi kje na severozahodu naše ljube domovine. Neki podeželan je stopil popoldne v neko zvezno ustanovo in naletel na snazilko. »Oprostite,« je vljudo vprašal, »ali ne delajo tukaj tudi popoldne?« »Ne,« mu je prav tako vljudo pojasnila snazilka, »popoldne NE PRIHAJAJO semkaj, dopoldne pa NE DELAJO.«

KAR VELEVA JI POKLIC... Duška Sifinos, jugoslovanska plesalka, ki živi in pleše v Bruslju, se je nedavno inkognito (na skrivaj) mudila v Beogradu. Časnikarjem pa je le uspelo, da so jo tik pred odhodom v Italijo ujeli in prisilili, da je spregovorila nekaj skopih besed. Ko so jo vprašali za razlog »stihga bivanja« v Beogradu, jih je počutila: »Dol plesalke ni besedičenje.«

PRISLO JE V PRAVE ROKE... Irec Henrik Thompson je pred dvajsetimi leti začel delati kot zobni zdravnik. Tedaj je vrgel v morje steklenico s sporočilom: »Zavežem se, da bom brezplačno zdravil in ozdravil zobe tistemu, ki bo ujel to steklenico.« Thompson je menil, da si bo tako napravil imenito reklamo. Konec 1969. leta je prinesel poštar Thompsonu pismo z Norveškega. Zobni zdravnik je odprl pismo in našel v ovojnici svoje sporočilo, ki ga je bil odposlal v steklenici. Poleg sporočila je bila posnetka človeka, ki je našel omenjeno steklenico, posnetica Knuta Olsena — zobnega zdravnika iz Osla.

KAJ JE ZA IGRALCA SRECA? Igralka Milena Dapčević je izjavila: »Nekaj čudnega se dogaja s temi našimi kritiki. Mislim, da je bila uprizaritev »TRI SESTRE« najhuje kritizirana, pa je — čudež prečudni! — pri vseh uprizaritvah gledališče zasedeno do zadnjega kotička z gledalci! Sreča naša, da še naprej igramo samo za gledališče, ne pa za kritike...«

OKLOPLJENI NASILNEZI. V južnoafriškem rezervatu, v parku Krieger, so manjši avtomobili, ki so jih bili lastniki parkirali pred gostilno-bungalovom, spreminjali svoja mesta ali pa so ležali semtertja celo preobrnjeni. Gostje so zahtevali, naj policija izsledi nasilneže, ki to počenjajo. In zares, nedavno so nasilneža našli. Skrivnostni nasilnež ni bil nihče drug ko staroselec v tem rezervatu — velikanska želva imenovana Tarzan, ki se je skrivala pod avtomobile, ko je iskala senco. Ker je sonce menjalo položaj, se je želva — in z njo, seveda, tudi avtomobil — selila na hladnejše mesto. Ko ji ni mogel več avto dati primerne sence, ga je kratko in malo prekučila in si poiskala ustrenejši avto...

VLADA ALI STRANKA? Eden med prvaki britanske Laburistične stranke Emanuel Shinwell je rekel v razpravi o kritičnih odnosih med laburistično vlado in laburističnimi strankinimi organi, zlasti sindikati: »Več mi je za obstoj stranke ko za obstoj vlade.«

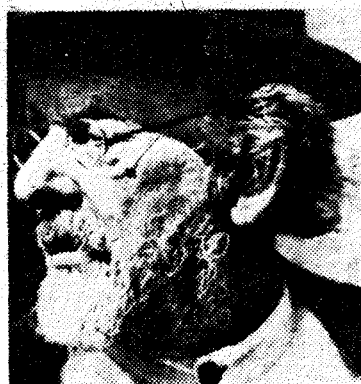
PREDLOG ZA SPREMEMBO IMENA SPLITSKE ULICE. Nedavno je v Ulici žrtev fašizma avto znova povozil nekega tujca. Splitsčani so tej ulici že vzdeli novo neuradno ime: Ulica žrtev avtomobilizma

Rakete nekoč in danes

2

Vse svoje misli, načrte in račune je Cjolkovski zbral leta 1898 v članku z naslovom »Raziskovanje kozmičnega prostora z reakcijskimi napravami«. Toda minilo je pet let, preden je revija »Znanstveni opazovalec« priobčila članek. Naključje je hotelo, da je leto 1903 tudi leto prvega poleta z letalom — bratov Wright. Cjolkovski je šele leta 1911 nadaljeval pisanje o astronautiki v reviji »Letalska kronika«. Pisal je do leta 1913, ne da bi njegovo delo imelo kakšen odmev.

Prišla je prva svetovna vojna, oktobrska revolucija in oblast so-

Konstantin Cjolkovski

vjetov. Šele leta 1924 je nekdo iz nove sovjetske vlade dobil v roke knjigo o astronautiki, ki jo je napisal Nemec Hermann Oberth. Ukazali so »domačo preiskavo« in našli Cjolkovskega. Na vrat na nos so ponatisnili njegov članek iz leta 1898, tokrat z naslovom »Raketa v kozmičnem prostoru«. Naposled je Cjolkovski v letu 1935, le nekaj pred smrtjo, doživel javno zahvalo iz Stalinovih ust. V Kalugi so mu postavili spomenik, na katerem so te besede: »Človeštvo ne bo za večne čase na Zemlji. V tistih časih bržkone ni nihče vedel, da je človeštvo že naredilo nekaj prvih korakov na poti z Zemlje v vesolje.

Ameriški profesor Robert Goddard je imel v letu 1935 za seboj že devet let poskusov z raketami na tekoče gorivo. Uporabljal je bencin in tekoč kisik, slednjega kot vžigalo ali nadomestilo za zrak. Teorije Cjolkovskega so bile že uresničene, vendar pa profesor Goddard ni naletel na razumevanje, marveč prej na posmeh. Njegove rakete so se dvignile komaj kilometer visoko. Za njegovo delo se je ogrel edinole slavn letalec Charles Lindbergh, ki je dosegel, da mu je Guggenheimova fundacija pomagala s 50 tisoč dolarji. Toda prišlo je leto velike gospodarske krize — 1929 — in Goddardu ni bilo več mogoče pomagati. Imel je na kupe patentov, denarja pa nič, tako da je znanstveno živel, ne da bi

dosegel kaj velikega, in leta 1945 umrl za rakom.

Gospodarska kriza, ki je Goddardu odvzela sredstva, je prizadela tudi Evropo in v Nemčiji Goddardu podobnega raziskovalca. Po tistem, ko si je Nemčija opomogla po vojni in inflaciji, se je znova znašla v kaosu. Zanimivo pa je, da se je ravno v tem kaosu izoblikovala razvojna pot raket, ki je pripeljala do konkretnih uspehov, se pravi daleč od in tuicij Cjolkovskega in boječih praktičnih poskusov Roberta Goddarda.

Ta razvojna pot se je začela izoblikovati pri mladeniču romunskega rodu, ki je živel v Nemčiji. Hermann Oberth je leta 1923 priobčil svoje delo z naslovom »Z raketo v medplanetarni prestori«, knjigo, ki smo jo že bili omenili, ko smo govorili o Cjolkovskem. Ko je Oberth leta 1922 še študiral na univerzi v Heidelbergu, je pisal Goddardu ter ga prosil, naj mu pošlje poročila, ki ga je bil objavil leta 1920 in ki se je imenovalo »Kako doseči velike višine«. Oberth je ameriškega znanstveniku dokaj samozvestno predlagal še nekaj drugega: znanstveno sodelovanje. Goddard mu je poslal svoje delo, za sodelovanje pa mu ni bilo, dasiravno bi skupno ali povezano delo prineslo korist obema. Povedati je treba, da Oberthova knjiga doka-

zuje, da je avtor popolnoma samostojen raziskovalec, ki na komaj stotih straneh razpravlja o popolni teoriji astronautike z vsemi potrebnimi matematičnimi temelji. Tako je Oberth na primer dokazal, da je hitrost rakete mogoče povečati s povečanim izpuhom plina.

Danes je težko verjeti, da je Oberthova knjiga bila bestseller, saj so drugo izdajo napovedali že med tiskanjem prve. Videti je bilo, kot da bi Nemci radi čimprej prišli na Mesec: med številnimi drugimi razlogi za to je mogoče naštetati hotenje, da bi do-

Hermann Oberth

kazali, kako veliko pomenijo kljub temu, da so bil poraženi v vojni. Preveč prostora nam bi vzelo, če bi hoteli podrobno popisovati verizno reakcijo, ki jo je izževala Oberthova knjiga. Pojavljali so se avtomobili, lokomotive in jadralna letala na raketni pogon, vsepovsod so uporabljal novi način pogona, pri tem so se poskusili dostikrat tragično končali, marsikdaj pa je »izumitelj« šlo bolj za reklamo kot za znanstveni napredek. Toda v tistem sejmarskem ozračju so se pripetili trije pomembni dogodki: 1. ustanovili so VfR (Verein für Raumschiffahrt — »Zveza za vesoljske polete«); 2. znameniti režiser Fritz Lang je posnel film »Ženska na Mesecu«; 3. pri VfR se je zaposlil osemnajstleten mladenič z imenom Wernher von Braun.

Ustanovitev VfR v letu 1927 naj bi spodbudila dejavnost z resno propagando. Lang je svoj film posnel leta 1929 in z njim dal Oberthu veliko priljubljenost. Kot znanstveni svetovalec filma naj bi naredil raketo, ki naj bi jo filmsko podjetje UFA izstrelilo na dan slavnostne premiere »Ženske na Mesecu«. Tako je Oberth imel možnost in sredstva za ustvaritev nečesa konkretnega in ne le reklamnega. Toda časa je bilo malo, Oberth pa je bil velik teoretik in dosti manjši praktik. Delo se je vlečlo, naposled pa je Oberth dobil živčni napad in izginil. Resnične izstrelitve rakete torej ni bilo, vendar pa so bili gledalci zelo navdušeni nad podobnim prizorom v Langovem filmu.

Vendar Oberthovo delo ni bilo izgubljeno. Napisal je še eno knjigo — »Sredstva za medplanetarno potovanje« — obenem pa je tedaj, ko je za Lanko poskušal zgraditi tisto veliko raketo, izdelal Kegeldüse, raketo stožčaste oblike z motorjem na tekoče gorivo: bencin in tekoči kisik. Dne 23. julija 1930 je motor celih 90 sekund deloval v navzočnosti dr. Ritterja, direktorja Germanškega inštituta za kemijo in tehnologijo, ki je izdal potrdilo, da je motor funkcionalen. Za Nemčijo, ki je čedalje bolj upoštevala uradne naslove, je bil to pomemben uspeh. Tistega leta je novinar Willy Ley seznanil Obertha z mladim von Braunom. Mladenec je prišel v službo k VfR in kmalu dal svoj pečat raziskovalnemu delu.

V skupini, ki je delala pod Oberthovim vodstvom in v kateri sta bila najpomembnejša člana Rudolf Nebel in Klaus Riedel, so bili zelo prizadevni, vendar nekoliko neurejeni. Toda nemška vojska se je kmalu začela zanimati za ljudi, ki so se ukvarjali z raketami na prostoru z napihanim imenom: Raketenflugplatz Berlin (Raketno polje — Berlin). Po versajskem sporazumu je bilo Nemčiji mašičaj prepovedano, rakete pa ne, saj v letu 1919 nihče ni imel raket za nevarno orožje. Toda okoli leta 1930 so nekateri voditelji nemške vojske menili, da bi rakete v kolikor toliko bližnji prihodnosti utegnile zamenjati strogo prepovedano težko topništvo.

Nadaljevanje prihodnjice

Vabilo v Dolenjske Toplice

V okviru praznovanja 25. obletnice osvoboditve in občinskega praznika občine Novo mesto bo v nedeljo, 20. septembra 1970, v Dolenjskih Toplicah zbor 1. brigade VDV, 8. SNOB F. Levstika in krajevne organizacije ZZB Dolenjske Toplice.

Prijave za prevoz z avtobusi sprejema Republiški odbor ZZB NOV Ljubljana, Beethovnova 10. Pošljite jih najkasneje do 10. septembra na gornji naslov z oznako »Za srečanje v Dolenjskih Toplicah«.

Pripravljalni odbor

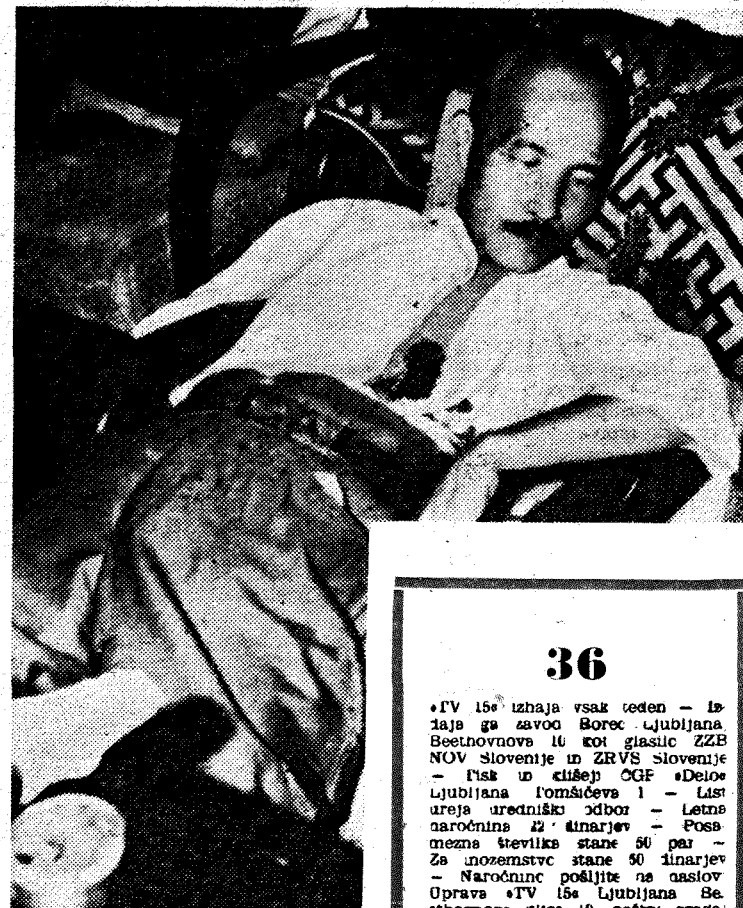
BORCI NOV, VOJAŠKI VOJNI INVALIDI, REZERVNI OFICIRJI IN PODOFICIRJI, AKTIVISTI, BIVŠI POLITIČNI ZAPORNIKI, INTERNRANCI IN DEPORTIRANCI, BIVŠI VOJNI UJETNIKI, BORCI ZA SEVERNO MEJO!

»TV-15« JE VAŠA TRIBUNA, ZATO NAJ NE BO NIKOGAR MED VAMI, KI NE BI BIL NANJ NAROČEN.

NASLOV NAŠE UPRAVE JE: LJUBLJANA, BEETHOVNOVA ST. 10.

TAK JE BIL KONEC VELIČIN... Potem ko je Japonska pred 25 leti podpisala kapitulacijo, so si mnogi njeni vojaški voditelji in politični funkcionarji sami sodili: po japonski tradiciji so delali samomor, imenovan harakiri. Tu vidimo takratnega ministrskega predsednika Toja po poskusu harakirija. Američani so ga rešili, potem pa je bil 23. decembra 1948 obsojen na smrt z obešenjem. Na drugi sliki pa vidimo prizor s sodne razprave proti generalu Jamašiti, ki je bil prav tako obsojen na smrt z obešenjem.

36

•TV 15« izhaja vsak teden — izdaja ga zavod Borec Ljubljana. Beethovnova 10 kot glasilo ZZB NOV Slovenije in ZRSV Slovenije — tisk in oblipe: CGF »Delo« Ljubljana formiceva 1 — List ureja uredniški odbor — Letna naročnina 22 dinarjev — Posamezna številka stane 50 par — Za uvozemstvo stane 50 dinarjev — Naročnince pošljite na naslov: Uprava »TV 15« Ljubljana Beethovnova ulica 10, poštni predal 598/XI, ali na tekoči račun števil 501-8-29 pri SDB Ljubljana — Telefonske številke: Glavni in odgovorni urednik 21-901, ajništvo in novinarji 22-313, uprava 22-607 — Rokovništvo ne vračamo

BREEST
POHIŠTVO